

Waarachtighe aflat van zonden

D.V. Coornhert

bron

D.V. Coornhert, *Waarachtighe aflat van zonden*. Jacob Aertsz. Colom, Amsterdam 1632

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/coor001waar02_01/colofon.php

© 2013 dbnl

Aen mijnen eenighen ende lieven Broeder Frans Volckherts Coornhert.

Het mishaaght u, lieve Broeder (so ick mercke) dat ick veelen Menschen, groot achtbaar zijnde, grootelijc mishage: *ende* dit nyet om mijnen wandel of handel, maar om mijn ghevoelen in saken des Geloofs. Sulck u leedt om mijnen wille, is my oock leedt om uwen, nyet om mijnen wille, overmits d'oorsake vandien my lief is. Want het is even soo goeden teecken van Gode ⁺ wel te behagen, datmen den menschen mishaaght, als het behagen der Menschen een teecken is van 't mishagen Godes: ⁺Gal.1.10. gemerct hy Christi dienaar nyet en ⁺ is die den Menschen behaagt. Want also de Hemelen verheven zijn vander Aerden: also zijn mijne wegen (seyt de Heere) van ⁺Isai.55.9. uwe wegen ende mijne ghedachten, van uwe gedachten verheven. Doch en soudet my gheensins sekerheys genoegh zijn van de oprechtigheyt mijnder meyninghe, dat die oneens is met alle mans meyninghe, so ick die nyet verstont geheel eens te zijn Mette gantsche meyninghe der H. Schrifturen. Dese bevesticht in my mijn ghevoelen vande Moghelijckheyt, door Gods genade in Christo Iesu, vande onderhoudinge der Gheboden Godes: welck mijn gevoelen meest wert ghelachtert by Luyden diese minst verstaan: daar door dan oock by den onwijsen yverigen menschen argernisse ende achterklap veroorsaackt wert, buyten mijnen schulden. Om twelck doe openbare bekentenisse van t'gene ick houde vande ware Aflaat van zonden ofte vande Volmaachtheyt: met bygevoeghde grontfesten uyter H. Schrifturen, daar op sulck mijn gevoelen is gebouwen: Immers oock met onloghbare blijcken dat die twee Hooft-Leeraren der Luyden, die sulcx in my so seer lachteren, om dit mijn gevoelen geensins en mogen schelden, sonder oock te schelden de selve heure twee Leermeesteren. Heeft nu yemandt Wijsheydt, die stoote sulcke mijne Schriftuyrljcke grondvesten omverde, door vast bewijs, dat ick die schriftelijcke spreucken, daar op mijn gevoelen is ghebouwen, qualijck verstaan ende misbruyckt hebbe. Soos al dan oock dit mijn gevoelen omgestooten tselve van my verlaten ende ick hier inne ghewonnen worden. Is dat nyet, soos al immers dese mijne onbeveynsde bekentenisse so vele vermogen by alle redelijcke Luyden, dat sy my nyet meer sullen schelden, om te gelooven t'gene blijktt opte H. Schrift gegrondtvest te wesen. Ende sa lick mitsdesen also mogen nut zijn my self door minderinge mijnder dolinghen, ist dat my yemant met waarheynt berispt ende wettelijck overtuyght: ofte, valt dat nyet, anderen door minderinge van heur achterklap ende onrijp, ja zondigh veroordeelen, indien sy bevinden dat henluyden onrecht van dit mijn gevoelen is aengegeven: ende en sal in allen ghevalle nyemanden mogen schadelijck zijn, aangemerckt dit mijn gevoelen alleenlijck onder verbeteringe om geoordeelt te worden, *ende* sonder alle autoriteyt wort uytghegheven. Vindet ghy dan lieve ende waarde Broeder yet wat hier inne dat u ter deughden voordelijck is, het sal my hoog lief zijn, als oock mede het minderen van u leedt deur 't minderen van 'tquaadt-klap achter my u Broeder rugghe, d'welck met redene hier door eenighsins mach verhoopt werden, door my

u lieve Broeder
D.V. Coornhert

Voor-Reden.

Ghereformeerde.

Goeden morghen vrunt, segt doch, woont hier Dirck Volckherts Coornhert?

Coornhert. Ia vrunt, ick bent, ghelieft u yet?

G. Ia waarlijk, goede man, soo vele, dat ick uyt een ander Landtschappe hier kome reysen, om met dy te spreken, soo't dy nu ghelegen waere buyten versuym of hinder, dat waar mijn wensche.

C. Waar af suldy spreken?

G. Van saken de H. Schrift beroerende. Die gaen my boven al ter herten, ende die doen my dese moeyten ende kosten doen.

C. Dat hoor ick gaerne, daar af handele ick oock boven alle dinghen gaerne. Dus sa lick oock faerne, mijn andere saken te rugghe stellende, met u daar af spreken vrunt. Comt binnen, sit daar neder. Ick sal mijn Maarte (als die opstaat) bevelen dat sy tot yeghelijck segghe, dat ick onledigh ben, soo moghen wy gants onverstoort handelen.

G. Tot noch toe verblijde ick my, door dien ick waerachtigh bevinde twee saken, my van eenen, dy nyet ongunstigh zijnde, gheseyt.

C. Men vindter soo wel die uyt al te blinde jonst buyten waarheyt prijsen: alsmer vindt die uyt partijschappe hatelijck schelden.

G. My was gheseyt dat du gaerne vroegh op, oock dat du ghespraacksaam biste. Dat bevinde ick noch soo. Anders hadde ick soo vroegh nyet derren bestaan aan te kloppen, ghemerckt het noch eerst vier uren zijn. Oock en soude ick, die dy onbekent ben, dy soo vrymoedigh nyet aanghesproken hebben.

C. Spreekt nu oock vrymoedigh van t'gene u sal believen. Zijn't saken die ick versta, ick sal antwoorden, of anders, sal lick swijghen.

G. Du behooste te verstaan aan t'ghene af beghere te spreken, want het een is dijn daat, het ander soude dijn woordt zijn, soo men my anders recht heeft gheseyt.

C. Laat my hooren wat.

G. Du soudtste in dijn boeckkens vande Toelatinghe ontrouwelijk, soo't schijnt (laat my naackt spreken) ghestelt hebben voor woorden Calvini, twelck zijne woorden soo nyet en zijn, ghemerckt men die nyet en vindt, oft ten minsten also nyet, in zijne Institutie, daar uyt du die aantreckste. Dats van dijn doen. Beroerende nu dijn seggen, dy gaat na dat du dy beroemste der Volmaacktheyt, welcke twee saken my ghedronghen hebben hier by dy te komen. Soo't dy nu belieft, my daar inne te vernoeghen, du sulstem y lief ende dy selve wel doen.

C. Van herten gaerne, ende van't eerste eerst. Siet daar zijn de *Institutiones Calvini*, uytten welcken ick alles dat onder den titule *Institu.* in mijne boeckkens staat, genomen hebben. So nu mijn ghedruckte citatien (hier ist) anders houden, salmen my met recht ontrou, ja valsch moghen schelden: ende ick sal my nyet mogen ontschuldighen: als die nyet alleen Notaris, maar oock Secretaris van een Stede, ja van een Landtschap ben gheweest, ende mitsdien wel behoore te verstaan hoemen met yemants schriften aan te trecken, behoort te handelen. Maar dese Institutie is Latijn, condy datte?

G. Ia. Dits een ouder druck dan ick hebbe: dese is *ex officina Ioannis Gerardi, te Geneven anno 1550 gedrukt.* Hola. Daar is een plaatse, die luydt, so du hebste ghestelt. Dat meynde ick nyet: soudet met d'anderen ooc wel so moghen toegaan?

C. Des zijt seker. Ic heb daar inne getrouwelijck gehandelt. Neemt den boeck met dy in dijnen herberghe ende speuret daar met gemack na, teghen desen Toelatinghe, dien ghy oock meucht met nemen. Soo en belet ons dit lesen van t'eene tegen t'ander nyet, maar sonderlinghe het soecken, gheen tijdt ende voortgang int ander. Vindy wat ghemist, dat suldy my dan lichtelijck toonen.

G. Dats wel gheseydt. Men seydt my dat du doorgaans gants ontrouwelijc Calvijns woorden inghevoert hebste.

C. Dat suldy nu self best sien, ghelooft uwe eyghen ooghen boven ander luyder tonghen. Ghy sult bevinden dat geenssins mijn ontrouheyte, maar Calvijns ongestadigheyt den luyden oorsake gheeft van sulcx te dichten. Want men seydt my dat Calvijn inde laatste drucken veel dings grootelijck heeft verandert.

G. Dat en is geen schande datmen sich self betert ende daghelijcx int verstant toeneemt.

C. Neen. Maar dat en is gheen eere dat yemandt bestaat anderen te leeren, saken die hy self noch nyet gheleert heeft ende nyet wel en verstaat.

G. Calvijn selve schrijft (siet daar) voor aan in desen zijnen boecke alsoo: *Ick belijde my te wesen van t'ghetal der gheenre, die toenemende schrijven, ende die schrijvende toenemen.*

Ende hier inne volghet hy Augustinum na, is dat gheen eere?

C. Dat zy soo, dat hy Augustinum daar in navolghet, maar nyet sanct Iohan, die anders houdende also schrijft: *Dat van aanbeginne was, dat wy ghehoort hebben, dat wy ghesien hebben met onse ooghen, dat wy doorsien hebben, ende onse handen ghetast hebben van't woordt des Levens, ende t'leven is gheopenbaart, ende wy hebbent ghesien, ende wy ghetuyghent, &c.* Dese Apostel ghetuyghde dat hy wist. Soo doet Calvijn nyet, maar hy ghetuyghet dat hy waant. Weten mach nyet lieghen, maar wanen mach bedrieghen. Ist nyet een sorghelijcke, ja vermetelijcke sake, anderen te leyden op een wegh diemen self nyet en kent? anderen te leeren datmen waant ende self noch nyet en weet?

⁺1.Ioan.1.1.

G. Dat neemdy wat te streng, Calvijn en seydt hier nyet dat hy zijn wanen leert.

C. Merckt ghy dat nyet? t'ghene hy noch mochte leeren en wiste hy immers nyet.

G. Maar waar blijcket dat hy t'gunt hy noch nyet en wiste anderen heeft gheleert?

C. Daar aan, dat hy namaals veranderde t'ghene hy eerst hadde geschreven. Want heeft hy't te recht verandert, so was zijn verstandt daar inne verbeterd, ende hadde te voren qualijck daar aan geleert, nyet uyt weten, maer uyt waan. Heeft hy't dan oock t'onrecht verandert, so heeft hy achterwaarts gheleert, ende schrijft nu uyt onwaarheit ende onsekerheit

qualijck, t'ghene hy te voren uyt waan, oock onseker, wel gheschreven hadde. Sulcke veranderinghe heeft oock ghedaan Augustinus, dien hy in dese spreucke, oock daar, navolght, in zijne boecken *Retractationum*. Maar wildy hier af meer bescheyts, so siet die plaatse of hy daar nyet en schrijft ende anderen leert t'gene hy self bekent dat hy nyet en verstaat. *Welaan, + laat hier nu komen (seyt Calvijn) eenigh Manicheus of Celestinus, die een Calumnierder zy vande Goddelijcke Voorsienigheyt: Ick sal segghen met Paulo, datter geen redene af te gheven en is, want die door sijne grootheyt onse verstandigheyt verde te boven gaat.* Daar handelt Calvijn vande Voorsienigheyt ende Predestinatie Godes, ende leert zijn verstant daar af den Menschen. Ende daar bekent hy opentlijck dat het zijn verstant te boven gaat. Dunct u dat nyet gheleert uyt wanen?

G. Hebby nerghens wat gheschreven uyt wanen?

C. Dat en weet ick nyet, maar oft al mochte zijn, so en mach't nyemant schadelijck zijn.

G. Waarom dijn schrijven minder dan Calvijns? Is dijn boeck oock nyet ghedruckt?

C. Ia. Maar daar ick het mijne uyt gheve onder verbeteringhe nyet al voor waarhey, maar als dat waarheydt soude moghen zijn, oock met begheerte van berispinghe aan den genen die verstant hebben, ende dit noch nyet als een Leeraar of ghesonden Bode Godes, maar als een Leecke ende gemeen Man: Daar doet Calvijn anders, want hy als een ghesonden Bode Godes ende Leeraar sich onderwindt (leest de Voorreden in dese zijne Institutien) oock den Theologien self den wegh te bereyden omme sonder aanstoot lichtelijck de H. Schrifte te lesen, sich selven sodanighen autoriteyt toeschrijvende, datmen hem behoort te ghelooven: willende oock soo gantschelijck nyet yemants berispinghe lijden, dat hy oock op eenighe plaatsen (sieter daar een) heeft derren segghen alsoo: *Het is goedt dat ick verhale, + t'ghene ick al vanden beginne hebbe verclaart: teweten dat die Leere die wy houden, van nyemande en mach worden ghecondemneert, dan vande ghenen die daar wanen wijs te wesen boven den H. Geest.* Siet vrundt, dat zijn al hooghe woorden, sulcke en suldy in mijn schrift nerghens vinden, hope oock nemmermeer daar toe te komen. Ende dese Man beschuldight self doorgaans de Roomsche Kercke, daar in dat syluyden aannemen de Alwetenheyt die Godes eyghenschap alleen is. Mach Calvijn dan oock in zijne leeringhe nyet dolen: soo weet hy't immers mede al, nyet uytgenomen: waarom scheldt hy dan om t'gene hy sich self aannemt, de Roomsche Kercke hier inne?

G. Trecktstu dese woorden Calvini nyet wat te verde boven zijne meyninghe?

C. Dat dunckt my nyet. Seyt hy nyet rondelijck dat de Leere die hy houdt, van nyemandt mach worden gecondemneert, dan van die wijser wil zijn dan de H. Geest?

G. Die woorden staan daar.

C. Mach de wijsheyt des H. Gheests oock erghens in dolen?

G. Nerghens inne.

C. Brenghen die zijne woorden oock ander meyninghe met, dan dat de Leeringhe die hy houdt, vanden H. Geest voortkomt?

G. Neen, maar die meyninghe.

C. So en mach hy dan oock in die zijn Leeringhe nyet dolen, ende van nyemande wettelijck gestraft worden: salmen dit zijn schrijven ghelooove gheven?

G. Wat hier af zy dat willen wy varen laten. Ick wil die plaatsen by dy aanghetogen, teghen dese institutien, na sien na de maaltijdt. Ende mochte wel lijden dat wy nu

quamen op't ander stuck, dat wel de voorneemlijkste oorsake is van dit mijn komen
alhier.

Vande waarachtige Aflaat Van Zonden.

Ghespraken tusschen onpartijdighe Ghereformeerde, ende Dirck Coornhert.

Eerste Capittel.

Oft onrecht zy dat yemandt geloove ende hope door Gods genade in Christo volmaackt te worden.

Ghereformeerde.

Men seydt dy na, Coornhert, dat du dy roemste volmaackt te zijn.

Coornhert. Dat mogen onvolmaacte menschen doen, die volmaactelijc sulcx verziern.

G. Zijdy dan nyet volmaackt?

C. Neen ick leyder, noch en hebs my noyt mijn daghen beroemt te zijn.

G. Andere segghen dattu gheloofste, dat de mensche hier volmaackt mach worden.

C. Die segghen daar waarheyt aan, want dat geloove ick waarachtelijck, ende hope oock crachtelijck door Godes ghenade in Christo Iesu noch self volmaackt te worden. Wat mach dat schaden? Tis een bloy mensche die nyet en derf hopen. Wie daar staat na een gouden waghen, die krijght (soo men seydt) ghemeenlijck een asse of een naghel.

G. Maar achtens du dat geen godslasteringhe te zijn, als yemandt den snooden mensche toeschrijft t'ghene des hooghwaerdigen Maiesteyt Godes eyghenschap alleen is?

C. Ia, maar dit en doe ick nyet.

G. Dit doedy. Want Godt is alleen volmaackt, dit is Godes eyghenscappe alleen, ende dorsdy nyet te min den mensche volmaacktheyt toeschrijven.

C. Dat en schrijve ick den mensche nyet toe, maar Godt self door zijn H. Gheest inde H. Schrift.

G. Waar?

C. Tot veele plaatsen: ende om uyt alle de selve u een of twee maar te toonen, so siet daar. [†]Maar nochtans was't herte van Asa volmaackt metten Heere alle die daghen sijns levens Ende [†]oock hier: *Wy spreken die wijsheyt by den volmaackten.* Is dat [†]3.Ref.15.14. nu Godslasteringhe, soo spreeckt de H. Schrift Godslasteringe. Soudy dat oock [†]1.Cor.1.6. derren segghen?

G. Neen, dat moet nyet zijn. Ick verstaat nyet, ende en weet oock nyet waar aan my dit ghebreeckt.

C. My dunckt dat het u ghebreeckt aan onderscheydt.

ij. Capittel.

Onderscheyt tusschen Goddelijcke ende menschelijcke volmaacktheyt.

G. Aan wat onderscheyt?

C. Vande Goddelijcke ende menschelijcke volmaacktheyt, want die H. Schrift schrijft den mensche wel toe menschelijcke, maar geenssins Goddelijcke

volmaacktheyt: Nu en ist nyet onrecht dat men elck t'zjne toeeygent, of houdyt anders?

G. Neen, maar also.

C. Alsmen dan Gode toeschrijft Goddelijcke, maar den mensche nyet dan menschelijcke volmaacktheyt, so en machmen immers daar inne recht doende gheessins misdoen.

G. Neen gheessins. Maar welck is doch dese onderscheyt?

C. Sy is groot. Die gesplitte klauwen ende het sout van onderscheyt hebben verstaanse licht. Maar t'ontberen van sulcx doet menigh goethertigh, maar noch onbescheyden mensche, groflijk in desen dolen.

G. Lieve laatse my hooren.

C. Het soude lang vallen die al te verhalen. Daarom sal icker maar drie noemen, overmits een eenighe onderscheyt ghenoech is om vast te doen verstaan, dat de menschelijcke volmaacktheyt wat anders is, ende nyet het selve dat die Goddelijcke is.

G. Dat bekenne ick u.

C. Die Goddelijcke volmaacktheyt dan, is sodanigh, dat sy nyet altoos toenemen mach of vermeerren: maar alle menschelijcke volmaacktheyt mach toenemen ende vermeerren.

G. Alsoo ist, anders moest de mensche selve God zijn, soo dat Godt zijn ende mensch zijn, dats Schepper *ende* schepsel zijn, een selve ding waar. Dits onmogelijck, ende versta derhalven dien onderscheyt voor goet.

C. Ten tweede so heeft God sijn volmaactheyte van nyemanden, maar van selfs: dit is anders metten mensche. Want gelijk die zijn Wesen nyet en heeft van hem selfs, maar van Gode: also heeft hy oock die volmaacktheyt sijns menschelijken wesens niet van hem self, maar van Gode.

G. Die onderscheyt is mede oprecht.

C. Nopende nu die derde, soo is Godt van eeuwigheyt sonder alle begin volmaackt gheweest, maar de *mensch* nyet, die wort inder tijt *ende* en was nyet van eeuwigheyt af. *Ende* hieromme⁺ is die menschelijcke volmaacktheyt in⁺ den oogen vande Godlijcke Rechtvaerdigheyt noch so rechten gebrekelijckheyt: als sy inden oogen van de Godelijcke bermhertigheyt een ware (maar doch menschelijcke) volmaacktheyt⁺ is. Segt my nu vrunt oft ooc Godslasteringe zy datmen Gode zijne Goddelijcke volmaactheyte alleen toeschrijvende, den mensche oock toeschrijft, ende dit Mette Goddelijcke Schrifte, menschelijcke volmaacktheyt?

⁺Gabr.17.25.4.

⁺Psal.142.2.

⁺Eph.5.27.

iiij. Capittel.

Hoe des menschen volmaactheyte inden oogen Godes ghebrekelijck ende wederom volmaackt gheseyt mach worden. Ende vande onderscheyt tusschen zonde te hebben ende zondighen.

G. Neen. Dat sulcx geen Godslasteringe en is, versta ick nu wel. Maar ick versta nyet wat ghy meynt, daar mede, dat de menschelijcke volmaactheyte nu onvolmaackt, dan volmaackt mach zijn inden oogen Godes.

C. Dat meyne ick aldus: Alle Mensche is Gode schuldigh alle zijn gantsche leven deur onderdanigh te zijn. Nu verloopt sich meest alle natuyrlijck geboren mensche inder jonckheyt, misbruyckt het pondeken zijns redelijckheys ende tijts, ende zondight also tegen Gode. Hier denck ick wel en suldy nyet tegen zijn.

G. Neen. Want dat is waarachtigh.

C. Alst dan ghebeurt dat de verdoolde zondaar, ⁺ghetrocken zijnde vanden Vader, desselvins inspreken aandachtelijck ghehoor geeft, op't woort merckt ende leert, ^{+Ioan.6.44.45.} Godes woordt gheloofd ende tot Christum komt, Christum ⁺aanneemt, een Sone Godes wort, uyte swacke kintsheyt so opwast dat hy een volmaackt ⁺Man wort, na de ^{+Ioan.1.12.} mate des volkomen ouderdoms Christi, ende dat hy nyet meer zonde en ⁺doet, ja ^{+Eph.4.13.} dat hy nyet en mach zondighen: segt my doch, doet dese mensche dan oock yet ^{+1.Ioan.3.9.} meer dan hy schuldigh is te doen?

G. Neen hy, want hy is schuldigh al zijn gantsche leven deur also te doen, so wy terstont gheseyt hebben.

C. Alsoo. Doet hy dan nyet meer dan hy schuldigh is te doen, soo en mach hy nyet verdienen, noch eenige goede wercken t'over hebben ofte oplegghen.

G. Wat soude hy dat vermogen? Hy en mach het gat ofte gebreck van zijne voorgaande zondighe leven daar mede gheenssins boeten ofte stoppen. Dats wel verde van wat te verdienen ofte over te hebben. Want hy komt noch altijt te kort uyte, soo dat meest al de heylighste van alle natuyrlijck gheboren Menschen ⁺noch altijt moeten bidden, Vergeeft ons Heere de schulden onser voorleden misdaden ende ^{+Matth.6.} jeuchdelijcke zonden, ende mitsdien oock segghen, ⁺Heer en treedt met dijnen knechte nyet int oordeel. ^{+Isa.142.2.}

C. Ghy segt hier in allen recht. Dit gebreck is dan sulcx in meest alle natuyrljcke geboren menschen, oock in de alderheylighsten, dat die ⁺daar soude willen segghen dat hy gheen zonde en heeft, een logenaar soude zijn, ende dat van meest elck ^{+1.Ioan.1.8.} geseyt moet worden met waarheyt t'gene terstont volght aanden spreucke inden Psalm by u laatst voortgehaalt, te weten, *Dat ⁺geen levende Mensche in sijnen (Godes) oogen gherechtvaerdight mach werden.* ^{+Psa.142.2.}

G. Dat houde ick alles met dy. Maar my verwondert hier wat.

C. Waar inne?

G. Dat ghy dien sproke Iohannis voorthaalt, van gheen zonde te hebben. Want die is plat jeghen dijne meyninghe van daar toe te mogen komen datmen nyet soude sondigen.

C. Ghy en verstaat d'onderscheyt nyet van zonde te hebben ende van te zondighen. Nyemandt en mach een kindt hebben sonder kindermaken ofte byslapen: maar mach't nyet wel zijn dat yemant kinderen heeft sonder dat hy Weduwnaar of Weduwe geworden zijnde, voorts meer het werck van kindermaken ofte byslapen pleghe?

G. Seer wel, dat ghebeurt daaghlijcx.

C. So mach dit oock seer wel gheschieden, *ende t'geschiet inden Geloovigen oock daaghlijcx dat sy de vrucht van't zondighen, te weten de zonde hebben, sonder het werck van zondighen meer te pleghen.*

G. Ghy neemt de zonde daar voor de vrucht van 't zondigen, wie mach u dat toelaten?

G. De ghene die daar nyet en mach toelaten dat Christus die de Gerechtigheyt selve is, de zonde is gheworden.

G. Dat en verstaat nyemant also: maar wel dat hy onse schuldt op hem heeft ghenomen, so dat hier die lastige ende verdoemlijcke vrucht vande zonde, te weten onse schult ende verdoemenisse, verstaan wordt by dat woort Zonde. Dit sietmen by Isaiam, desen sproke verclarende met ander woorden, daar hy seyt dat[†] God hem gheslagen heeft om des volcx boosheyts willen, ende dat hy de zonden van velen[†] heeft ghedraghen. Nyet dat Christus de zonde of t'quade gedaan, maar dat hy die vrucht *ende* boete onser zonden heeft gedragen *ende* geleden. ^{†Isa.53.8.}
^{†Isa.53.12.}

C. Noch segdy al recht, so heb ick dan mede recht dat ick op dese plaatse dat woort Zonde versta voor de vrucht van't zondighen. Seker so zonde hebben ende zondigen een selve ding ware, so en waar 't nyemant mogelijk te vereenigen desen Apostel met zijne andere woorden, houdende onmogelijk te zijn, dat de uyt God gheborene mensche soude zondigen. Doch nadien ick hier af gehandelt hebbe in een boecxken vande Wedergeboorte, dat ghy t'uwen *believen* sult mogen sien, so laat ick dit varen, te meer om dathet *voorder* spreken nu nyet en behoeft: gemerckt ghy bekent *den* onderscheyt van zonde te hebben ende van't zondigen sulcx te wesen, als van kinderen te hebben ende kinderen te winnen: ofte (om dit daar by te voegen) als schulde te hebben ende schulde te maken: ghemerckt niemant schulden mach hebben sonder schulde gemaackt te hebben: maar datmen wel schulde mach hebben al en maectmen gheen schulde meer, 't blijktt aan menigh ghevanghen om schulden, die gheen gheloove met allen meer en hebben, oock geen middelen ofte macht om schulde te maken.

G. Dit wederspreke ick nu nyet meer, ende wachte ander het deel in mijn seggen begrepen: daar van het eerste was hoe de menschelijcke volmaactheyt onvolmaackt mochte zijnde inden ooghen Godes: twelck ick nu wel versta, also ghy die hier houdt jeghen de rechtvaerdighe ooghen Godes. Maar van't ander hebdy my noch nyet vernoeght.

C. Dat was dat die menschelijcke volmaactheyt oock volmaackt mochte zijn inden ooghen Godes.

G. Also.

C. Dit verstaatmen licht uyt het voorgaande. Want neemt hier voor ooghen de barmhertighe ooghen Godes: so sal inde selve des menschen volmaacktheyt volmaackt schijnen.

G. Hoe datte doch?

C. Wat inden Geloovigen ghebreekt, aan geheele volmaacktheyt, dat vervult Christus met zijn volmaackte volmaactheyt: zijn overvloedige gerechticheyt stopt het gat van onse voorleden ongerechticheyt: zijn ongemeten verdiensten boeten onse ghemeten zonden, die hy Gebenedijt in alle rechtboetvaerdige Gheloovigen, die het zondigen aflaten ende gherechticheyt hanteren, volkomentlijck ende waarachtelijck is boetende. Dan werden henluyden heure voorleden zonden ende teghenwoordige ghebreken nyet toegherekent, maar onder de overvloeyende verdiensten Christi genadelijck ende gantschelijck toe bedeckt. *Ende* zijn sy luyden mitsdien inden bermhertigen ooghen Godes, so wel voor volmaackt gheacht in haren voorgaanden ghebrekelijcken leven, ende dit door Christi verdiensten buyten henluyden geschiedt: als inden rechtvaerdigen ooghen Godes volmaackt bevonden inder waarheyt, dat is in Christi Rechtvaerdigheyt in henluyden woonende ende werckende.

iiij. Capittel.

Of de herboren Mensche oock waarachtelijck voorts aen mach af laten van zondighen.

G. Dat alles en mishaaht my nyet. Maar my mishaaht u seggen, dat de herboren Mensche so geheelijck voorts aan van zondighen af laten soude mogen. Want nyemant en mach hier so heylich zijn, of hy en moet noch dagelijcx zondigen, ende dit so lange hy leeft.

C. Dat is u seggen, maar nyet Godes seggen in de H. Schrift. Daar tuyght God door zijnen H. Gheest der Waarheynt het platte jegendeel, te weten wel naacktelijck, *dat die uyt ⁺Gode is geboren geen zonde en doet.* Immers *dat hy nyet en mach zondigen.* Wie salmen hier gelooven? menschen; leerende dat die uyt Gode is ⁺1.Ioan.3.6. gheboren noch moet zondigen? of Gode self: die daar seyt dat sulck een nyet en mach zondighen? Of segt nu datter nyemandt op aerden en leeft die uyt Gode is gheboren, ende volghens dien oock datter nyet een Kint Godes en is die met waarheynt mach seggen Vader ons tot Gode: of bekent datter zijn die uyt Gode gheboren zijnde Kinderen Godes zijn ende nyet en moghen zondighen.

G. Al en vermach ick dat nyet beantwoorden, moghelijck datter zijn die't licht souden konnen wederlegghen.

v. Capittel.

Of men hier levendig blijvende inden lichame de zonde oock waarachtelijck mach sterven.

C. Dat en weet ick nyet. Maar meyne wel te weten, dat ghy t'gene ick nu wil seggen, mede nyet en sult konnen verantwoorden.

G. Wat sal dat zijn?

C. Segt my eerst, is alle zonde nyet ongherechtigheynt?

⁺G. Sanct Ian ghetuyght Ia.

C. Mach die ongherechtigheynt gesamentlijck neven die gherechtigheynt in een mensche stadelijck levendigh blijven? ⁺1.Ioan.3.4.

G. *Wat ghemeenschap heeft die gherechtigheynt ⁺met die ongherechtigheynt? Wat geselschap heeft het licht Mette duysternissen? of wat ghemeenschappe heeft Christus met Belial?* gheen altoos. Dit getuyght d'Apostel Paulus selve, nyet ick. ⁺1.Cor.6.14.

C. Sal dan yemandt de gherechtigheynt leven, hy moet eerst d'ongerechtigheynt gestorven zijn?

G. Neen ghestorven zijn, maar sterven. Wy sterven alle ons leven deure de ongherechtigheynt ofte de zonde, maar nyemandt en is die hier ghestorven.

C. Soude dan d'Apostel Paulus wel gelogen hebben? dat mach ick nyet gheloooven.

G. Waar soude dat moeten volghen?

⁺C. Daar hy seyt: *Hoe souden wy, die de zonde gestorven zijn, daar inne noch mogen leven?* Sulcke ghetuyghenissen soude icker noch in grooter menighen mogen by brengen. Maar laat ons der zonden aardt self eens aanschouwen. Segt dan, is die zonde eeuwich ende onsterflijck? ⁺Rom.6.2.

G. Dat en seyt nyemandt.

C. Is de gherechtigheid Christi nyet eeuwig en onsterflijck?

G. Sy is.

C. Dunckt u nu noch al onmogelijck, dat die eeuwighe ende onsterflijcke gerechtigheid Christi die vergancklijcke *ende* dootlijcke zonde inden Gheloovigen soude mogen dooden?

G. Neen. Dats moghelijck.

C. Immers het moet zijn nootsakelijck dat de zonde sterve, daar de gherechtigheid inden mensche komt wonen. Want dese twee contrarien en moghen by malcanderen nyet blijven woonende, so weynigh als die dysternisse by den lichte, *ende* Belial beneven Christum.

G. Dat heb ic terstont self uyt Paulo voortghebracht. Maar als ick nu al toeliet dat de zonde waarachtelijck mach gedoodt worden ende sterven inden Gheloovigen, hier noch in den Lichame levende. Wat wildy daar dan uyt sluyten?

C. Dat suldy hooren, als ghy my eerst wat gheantwoort sult hebben.

G. Vraaght.

C. Isser geen onderscheydt tusschen doot zijn ende sieck zijn?

G. Groot. Want al is een siecke swack of onsterck, so mach hy noch wat dencken, willen *ende* doen: maar die eens recht doot is en mach nyet altoos dencken, willen, noch doen of wercken,

C. Mach oock sonder dencken, willen of doen ghezondight worden?

G. Hoe soude dat zijn? Die nyet en doet, en doet nyet quaadts, *ende* die nyet quaadts en doet en zondight nyet.

C. Dats recht gheantwoort. Ghy hebt my bekent dat die zonde waarachtelijck mach gedoodt worden inden Gheloovighen hier noch inden lichame levende.

G. Also.

C. So moghender Geloovigen zijn die hier noch levende, haren vleesche met zijnen lusten⁺ *ende* begheerlijckheyden gecruyst hebben, *ende* de zonde ghestorven zijn, *ende* mitsdien inder waarheyte vande zonde, so gherechtvaerdight⁺ zijn, dat sy inden gheest, Gode leven in Christo Iesu onsen Heere.⁺

⁺Gal.5.24.

⁺Rom.6.3.

⁺Gal.5.25.

G. Dat alles ghetuyght de H. Schrifture.

C. Moghender dan Gheloovigen wesen die hier noch inden sichtbaren Lichame levende, de zonde gestorven zijn: *ende* en mach de doode of gestorven zonde nyet dencken, begeeren noch willen, sonder welck nyet en mach gezondigt werden, so ghy self hebt moeten bekennen door't ghetuygh der H. Schrifturen: hoe suldy dan daar tegen mogen ontkennen datter Geloovigen zijn, inde welcke die zonde doot zijnde, nyet meer en mach zondighen, *ende* dat sy mitsdien waarachtelijck af laten *ende* ophouden van zondighen?

vj. Capittel.

Ofmen hier yemant sichtbaarlijc mach wijsen die nyet en zondight.

G. Dyne redenen sluyten wel, dat moet ick bekennen, maar die experientie of ondervindinghe betuyght het contrarie.

C. So geeft dy u waan-experientie meer geloofs dan de klare tuyghnisse der H. Schrifturen. Is dat Gode al geeert in zijnen worde? Soudy so het woordt der Waarheyte nyet wel bestaan te loghenstraffen, om u onware experientie waarachtigh te willen maken?

G. Is dat onware experientie?

C. Dat suldy haast sien. Segt dan: Mach yemant op aerden oock ware experientie hebben van alle die gedachten, willen ende wercken van alle menschen op aerden?

G. Dat seyt nyemant.

C. Dat moet elck segghen die uyt experientie wil segghen dat gheen mensch op aerden waarachtelijck af laat van zondighe. Dit en vermooghdy, noch oock gheen mensch op aerden: So volght nootlijck dat ghy, noch gheen mensch op aerden, uyt experientie en mach segghen dat nyemandt ter werelt waarachtelijck af laat van't zondighen.

G. Ghy houdt datter sodanigen zijn. Doet wel ende wijster my een.

C. Ghelooft ghy oock datter sodanigh een op aerden is.

G. Neen, maar wederspreke dat.

C. So en machmen u oock geen sodanigen mensche, al stont hy schoon voor u, soo wijsen, dat ghy hem voor sulcx bekennen, ende sulcx in hem sien soudt moghen. Want ghy soudt moeten dencken dat hy daar aan loogh. G. Dat soude ick doch moeten dencken.

C. Segt doch: gheloof dy nyet dat Christus van zijn geboorte af noyt en zondighde?

G. Ontwijfelijck.

C. Christus worde gesien met lichamelijcke oogen vande Phariseen, so wel als van zijne Apostelen, die hem ghebenedijt noch sagen (als oock Iohannes de Dooper dede) metten ooghen des gheloofs, daar door sy Christum hielden voor het onnoosele Lam Godes, dat noyt ghezondicht en heeft.

G. Dat is so.

C. Daar tegen hielden hem de Ioden voor een verleyder, wijnsuyper ende zondaar.

G. Recht.

C. Hadden sy hem gekent voor heyligh ende voor den Sone Godes, sy en souden hem Ghebenedijt: nemmermeer ghecruyst hebben. [†]Ghelijck nu der Ioden ongheloovigheyt henluyden behinderde te sien de oprechte gerechticheyt die in [†]1.Cor.2.8. Christo was, die vanden Gheloovighen wel ghesien worde: alsoo belet u nu oock u Ongeloof desen waren Aflaat te sien in den heylighen Lidtmaten Christi. Maar segt my noch. Houdt ghyluyden oock datmen Iesum Christum erghens op aerden sichtbaarlijck mach wijsen ende met waarheyt seggen: siet hier, of siet daar is Christus?

G. Mochten wy dat gelooven, onse geschille metten Papisten en soude int stuck van't Nachtmaal soo groot nyet wesen. Neen, dat mach nyet zijn.

C. So weynigh nu als men t'Hooft der Christenen metten vingher mach wijsen, ende voor den lichamelijcken oogen toonen: even so weynigh vermach men sulcx te doen van zijne Leden, [†]welcker wandelinghe nu al inden Hemele is, dewijle sy noch inden vleesche opter aerden leven: Ende even soo weynigh als die Ioden [†]Phil.3.20. Christum voor heyligh ende onnoosel mochten bekennen, even so weynigh mach d'ongheloovighe, ende de werelt den Lidtmaten Christi kennen voor heyligh ende onnoosel. Dit maackt dat de werelt altijd ende noch Christum ende zijnen Ledekens als Keters, Godloosen, ja als quaadtoenders vervolght ende doodet.

G. Soos oude my wel bedecktelijck willen schelden voor ongheloovigh.

C. V noch nyemant wil ick schelden. Maar dat ghy in dit stuck ongheloovigh zijt, bekendy self. Daarom ghy, so lange dat Ongheloof in u blijft, van nyemandt meught ghelooven dat dese ware Aflaat in hem zy, nochte oock die selve in hem sien.

vij. Capittel.

Of hier een geloovige die Zonde waarachtelijk gestorven mach sijn: dan oft maar toerekentlijck gheschiedt.

G. Die ware Aflaat van zonden laten wy waarachtelijck toe, maar dat door een toerekentlijcke, geenssins door een waarachtighe doot der zonden.

C. Of het gezaeyde terwen-koortgen maar toerekentlijck ende nyet waarachtelijck inder aerden ghestorven ofte verwesende en ware: soudet vrucht brenghen, ofte soudet alleen blijven?

G. Dats een ander sake. Tis ooc van Christo ghesproken ende nyet van ons.

C. Ist dan van Christo gesproken ende nyet van zijne lidtmaten, dat Christus ghestorven ende vereresen, oock inden Hemel gevaren is: so en sullen zijne lidtmaten nyet met gem stervende, ⁺oock nyet verrijzen noch ten Hemel opvaren, maar inden doot blijven ende ter hellen sincken. ⁺Rom.6.

G. My dunckt dat Calvinus, den Stoycienen te recht bespottende met henluyder ghedichte *Idea* van heuren grootmoedigen Man ende wijsheyt, oock schijnt u te treffen met desen uwen nyet zondigende Man ende Aflaat.

C. Ghy wijckt af. Verantwoordt my eerst t'ghene by my gheseyt is, dan wil ick Calvini segghen gaerne hooren ende beantwoorden.

G. Het doet ter saken selve. Aldus schrijft hy: *Gelijck als die Stoycienen voormaals zottelijck eenen grootmoedighen Man hebben beschreven, ⁺ die ontbloot sijnde van alle menschelijckheyt, in voorspoet als in tegenspoet, ende in droeve als in blijde saken ghelijck ghemoedt was. Immers die als een steen nerghens inne beweeght en werdt. Ende wat hebben syluyden met dese hooghe wijsheyt ghevoordert? Niet anders dan dat sy ons beschildert hebben een beeldt vande wijsheyt, die noyt onder den menschen is ghevonden ⁺ geweest, nochte oock nemmermeer en mach wesen. Siet Coornhert, of ghy oock nyet alsoo en vaart met dijnen Aflaat ende Aflater van zondighen.* ⁺Instit.xxi.23.

C. Van sulcx en meughdy my nyet beschuldighen sonder Calvijn selve, oock den Apostelen als Sanct Ian, Sanct Pauwels, &c. Ia oock mede Christum selve daar in te beschuldighen.

G. Hola man, hola.

C. Gheen hola altoos, maar hoort mijn bewijsinghe. Leest ghy eerst selve die plaatse.

G. Sanct Pauwels woorden zijn dese: *Want die doot is, die is gerechtvaerdicht vande zonde. Calcijn schrijft daar op aldus: Dits een bewijsreden ghenomen uyt de eyghenschappe ofte ghevolge vande doot. Want ist also dat die doot vernyelt alle die werckingen des levens: so moet het sijn, dat wy, die de zonde foot sijn: af laten te doen die werckingen die de zonde hanteerde ende dede so langhe die leefde.*

C. Daarmen dan af laat de zonde te doen, zondicht men daar oock meer?

G. Neen.

C. Paulus spreeckt daar van sulcken doode, doet hy nyet? te weten van een die de zonde doot is, ende gheen zonde meer en doet? Ghelooft my nyet, maar siet des Apostels eyghen woorden in dit Capittels beginne. Daar staat: *Hoe souden wy die de zonde doot sijn, daar inne ⁺noch leven?* Dit seyt hy als onmogelijck ding.

⁺Rom.6.7.

G. Hy doet.

C. Calvijns glofe beduyt hier opten navolgenden text het selve, te weten datmen aflaat van't zondighen daarmen de zonde doot is.

G. Dat blijkt hier.

C. Soo blijkt hier mede dat Calvijn selve hier beschrijft sulcken Aflaat ende Aflater van zondighen, als ick afspreke.

G. Dat mach ick nyet ontkennen.

C. Isser sulcx nu gheen ter werelt, soo beschrijft Calvijn self oock hier een spottelijke *Ideam*.

G. Maar waar blijkt dat Calvijn lochent datter sulck gheen ter werelt en zy?

C. Daar. Leest.

G. Dit volght stracx aan t'ghene ick las, ende ⁺staat hier ditte: *Nu, alhgoewel men onder den menschen nyet een en sal vinden, die dese volmaackte verlossinghe, so hier gheseyt is, heeft, so en moetmen daaromme nochtans nyet dencken dat het een ydele speculatie zy, van desen propooste, &c.* ^{+Cal.Comment.Rom.6.7.}

C. Lochent hy daar nyet naacttelijck dat eenigh Mensch ter werelt alsoo verlost soude zijn vande werckingen der zonden?

G. Trouwen Ia, daar toe gaan die gelesen woorden oock.

C. Isser dan nyemandt op aerden die alsoo de zonde gestorven is, ende aflaat of ophoudt vander zonden werckingen: so moet ghy bekennen dat Calvijn selve hier beschrijft een spotlijcke *Ideam* van een Aflaat ende Aflater der zonden die noyt en was, nu nyet en is, ende nemmermeer wesen mach. Denckt nu of ick nyet recht hebbe gheseyt, dat ghy my hier inne nyet en meught beschuldigen, sonder Calvinum self hier in te beschuldighen.

G. Dat zy soo. Maar ghy seyde oock van Christo, van sanct Ian ende van sanct Pauwels.

C. Merct ghy dan noch nyet dat Calvijn in zijn voorsz glofe opte voorsz woorden van sanct Pauwels den selven Apostel hier af mede beschuldight?

G. Neen. Maar doet my dat Mercken, condy.

C. Merckt dan. Sanct Pauwels seyt hier wel uytdruckelijck, *want die daar doot is, &c.* ende int tweede verset daar voor: *Hoe souden wy, die de zonde doot zijn, daar inne noch moghen leven?* doet hy nyet?

G. Ia.

C. Calvijn beduydende op des Apostels woorden, wat het is de zonde doot te zijn, te weten aflaten vande werckingen der zonden, seyt daar by plat jeghen des Apostels woorden, (te weten *wy die de zonde doot zijn*) datter sulck nyet een en mach gevonden worden.

G. Hy doet.

C. Wat mach hier anders uyt volghen (soo Calvijn hier waarheyt glofeert) dan dat d'Apostel inden text ghelogen soude hebben, daar aan dat hy seyde, hem self met eenighen Gheloovigen sulcx doot ende gevryet te zijn, twelck hy, noch sy, nochtans nyet en waren, ja nyetg en mochten wesen? Ende dat d'Apostel Paulus daar beschrijft een ydel ende spotlijck *Ideam* van een die der zonden doot is ende voorts van het zondighen aflaat, daar nochtans sulcken Doode ende Aflater van zondighen noyt onder den menschen ghevonden en is gheweest, nochte oock nemmermeer gevonden en mach wesen,

G. Wat sa lick segghen?

C. Siet nu mede vanden Apostel sanct Iohan, of die oock vry mach zijn vande zotheyt, daar af Calvijn den Heydenen met het maken van haren *Idea*, bespot. Want dese schrijft aldus: *Maar die sijnen woorde onderhoudt, in desen⁺ is waarlijk de Liefde Godes volmaackt.* Merckt op die woorden *waarlijk*, dats nyet +1.Ioa.1.5. imputatavelijck, oock *volmaackt*, dat nyet ten halven is. Nadien nu de Liefde de onderhoudinge der Geboden self is, ende d'Apostel hier oock seyt van een die zijn (Christi) woordt onderhoudt, twelck immers eyghentlijck is den Aflaat daar wy hier af handelen: soo moet ghy immers hier bekennen dat Sanct Ian hier oock t'selve seyt van desen Aflaat dat ick daar afhoude.

G. Dat sy so.

C. Is dit nu by yemanden, of ist nyet?

G. Laat ons sien wat Calvinus op dese plaatse selve schrijft in zijne Commentarien.

C. Daat zijnse, daar is de plaatse ende daar staat ditte: *Steltmen voor datter noyt mensche is gheweest die Gode soo volmaacktelijck heeft lief ghehad: Ick antwoorde dat het genoegh is, als maar elck na de mate van ghenade die hy heeft ontfanghen, daar na staat.* Wat segdy nu hier af? Dunckt u dat Calvijn hier toelaat datter sulcke volmaackte Liefde in eenigh gheloovigh mensche gheweest is of wesen mach?

G. Neen geensins. Maar dat het nyet mach zijn.

C. So volgt dan nootlijck dat Sanct Ian hier mede maackt die *Idea* van een volmaackt Liefhebber Godes die noyt en was, ende dat hy, Sanct Ian, daar omme hier also wel valt onder Calvijns bespottighe van zotheyt, als die Heydenen voorsz.

G. Het schijnt voorwaar so, ick mach't nyet ontkennen.

C. Hier is noch wat anders inne ghelegen dat nyet min lasterlijck is.

G. Wats datte?

C. Dat Sanct Ian hier openbaarlijck van loghentale werdt beschuldight van Calvino.

G. Dat Merck ick nyet.

C. Mercket nu dan. Sanct Ian seyt rechts daar voor: *Ende daar aan weten wy dat wy hem⁺ ghekent hebben, ist dat wy sijne Gheboden houden.* Dat zijn sanct Ians woorden selve. Hielt die nu de Gheboden Christi nyet, welck Calvijn seyt +1.Ioa.2.3. onmoghelijck ende noyt in yemanden gheschiet te zijn, hoe mocht Sanct Ian Christum gekent hebben? Hoe mocht hy daar aan weten (te weten aan't houden van zijn Geboden, dat dan nyet in hem en was, dat hy Christum gekent hadde? Immers hoe mocht hy daar aan waarheyt seghen dat hy t'woordt Christi hielt? Nochtans wijst hy't ende die geloovighen dat sy in Christo waren.

G. Waar aan?

C. Siedy dat niet? Maar (seyt hy) *die sijn⁺ woort houdt, in hem is waarlijk de Liefde volmaackt, ende daar deur weten wy dat wy in hem zijn.* Waer deur? Deur't +1.Ioa.2.5. houden van sijn woort ende deur't hebben vande volmaackte Liefde. Is nu Calvijns seggen waar, soo en hadden sanct Ian metten Gheloovighen gheen van beyden. Is dit soo: hoe mach sanct Ian waar geseyt hebben? So kiest nu hier wie ghy meer behoort te ghelooven, Calvijn die neen seyt? of d'Apostel sanct Ian die waar seyt?

G. Tis boven mijn verstant.

C. Ist boven u verstant dat een van beyden hier moet onwaarheyt segghen?

G. Neen.

C. Dat de H. Schrift boven alle Menschen

ende mitsdien oock boven Calvijn, die oock een mensche is, ghelooft behoort te worden.

G. Neen, dats (Godt lof) nyet boven mijn verstant. Dese dinghen nochtans verwonderen my.

C. Neemt dan noch grooter oorsaacke van verwonderinghe.

G. Waar aan?

C. Daar aan, dat de Heere Christus selve onder dese bespottighe Calvini sal moeten vallen, indien Calvijns leeringe, dat nyemant ter werelt de Gheboden Christi mach onderhouden, waarachtigh is.

G. Hoe soudy dat bewijsen?

C. Met Corte, clare ende vaste bewijsredenen. Siet daar seyt de Heere alsoo: *Die mijne* ⁺*Gheboden heeft, ende die houdt, die ist die my liefheeft.*

G. Dat staat daar.

⁺Ioan.14.21.

C. Seyt Calvijn nyet dat nyemant die Geboden Christi mach onderhouden?

G. Dat blijktt.

C. So blijktt dan mede dat Christus met ten Heydenen van Calvino te bespotten is, als mede zottelijck (dit soude moeten volghen) een ydel *Ideain* van een gehoorsame Dienaar Christi, die zijne Gheboden heeft ende onderhoudt beschilderende, sonder dat oyt ter werelt sulck een gheweest is, of worden mach. Neemt dit mede vanden genen die suyver van herten zijn. Houdt oock Calvijn dat hier eenigh mensch op aerden suyver van herten mach zijn?

G. Gheen ding minder. Leest daar eens.

C. Ick kenne die plaatse wel met noch meer ⁺andere, houdende dat ooc de beste wercken der Heylighen altijd noch besmet ende bedorven zijn met eenighe onreynigheydt des vleeschs. ⁺Sieter daar noch een. *Die isser by ghevoeght* (schrijft Calvijn hier) *by maniere van uytlegginghe: op dat wy souden weten hoedanigh dat is die Heylighmakinghe vanden geheelen mensche, te weten als hy werdt bewaart gheheel, of suyverende onbesmet, van geest, van ziele ende van lichame tot op den dagh Christi. Nu, nadien sulcke volkomenheydt in desen leven nemmermeer en werdt vervult, &c.*

⁺Instit.x.36.

⁺Comment.1.Thes.5.13.

G. Dat staat daar soo. Ten behoefde gheen bewijs dat Calvinus loochent, dat hier eenig Mensch ter werelt suyver van herten mach zijn, want hy wederspreect dat doorgaans in alle zijne schriften.

C. Salmen dan Calvino gelooven, so moetmen houden dat noyt eenigh Mensch op aerden gheleeft heeft ofte leven sal, die Christi geboden houdt of die suyver van herten zijn.

G. Also.

C. Is dit waar, soo maackt immers oock Christus selve metten Heydenen onwijselijck een *Ideam* van een houder sijne Geboden, ende van een suyvere van herten, die noyt ter werelt en waren of wesen en sullen.

G. Dat soude moeten volghen.

C. So soude dan oock moeten volghen dat Christi woorden voorsz vergeefs, ja spottelijc ende zottelijck souden zijn ghesproken. Gaat dat nyet wat te hooghe? Merckt doch, waar't nyet vergheefs, ja, spottelijck te segghen also: ⁺Die mijne Gheboden houdt, die ist die my lief heeft. Maar daar en is nyemandt die mijne Gheboden onderhoudt. Lieve wat waar dat doch anders gheseyt, dan, sodanich is de

⁺Joan.14.12.

man die nyet en is? Saligh is de Man die suyver van herten is. Maar daar isser geen. Dus is de Man salich die nyet en is. Mach dan de gedaente bestaen sonder wesen, Machmens heet water noemen, dat geen water is? Machmen hem saligh noemen, die nyet en is? Mach hy Christum lief hebben, die nyet en is? Siet, nu meughdy mercken vastelijck bewesen te zijn datter Gheloovighen zijn die der zonden gestorven zijn. Dat Calvijn onwijslijck ende opentlijck strijdet jeghen de H. Schrifture, ende dat hy en Heydenen van zotheyt bespottende om hen luyder *Ideam*, oock bespot hem self, d'Apostelen, ja oock Christum selve, also hy self met d'Apostelen ende Christo self, het selfde (elck int sijne) doen t'ghene Calvijn in den Heydenen bespot.

viii. Capittel.

Of nyemant een Christen is ofte salich mach worden, dan die volmaackt is.

G. Ick laat dat alles deur gaen, also icx nyet en vermach te verantwoorden, ende wilt by my self, alleen zijnde, voorder met opmerckinge na dencken. Maar als sulck dijn seggen van dese dijne ware Aflaat plaatse soude grijpen, soos ouder een vertwijfelt quaat uyt moeten volghen.

C. So langhe men met Schrifture eenighe reden mach wederspreken, en behoortmen geen ongheschicktheyden voort te halen. Seker soo ick daar aan wilde komen, ghy soudt onghehoorte saken hooren.

G. Ghy hoort wel dat icx nyet en vermach te beantwoorden. Dus antwoordt ghy hier op. My bedunckt vast dat uyt dijne redenen soude moeten volghen, dat nyemant sonder sulcken volmaackten Aflaat te hebben inder waarheyt, een Christen mach zijn. Seker soo dat u meyninge zy, wie merckt nyet dat vele duysenden goethertighe menschen in wanhopen van saligheyt souden komen? wanter al weynig zijn (zijnder eenighe) die sulcken volmaacktheyt in hen souden vinden.

G. Neen. Hier is mede *onderscheyt tusschen die menschelijcke volmaacktheyt in sich selven onderlingen, als tusschen die menschelijcke ene Goddelijcke volmaacktheyt.*

G. Hoe meyndy datte?

C. D'een menschelijcke volmaacktheyt jegen d'ander gehouden zijnde, heeft ongelijckheyt inne. Neemt of hier ware een Ladder Jacobs, die vander Aerden afreyckt tot inden Hemele. Stelt daar op in uwe gedachten drie persoonen, te weten een opten toppe boven in of aanden Hemele, een in't midden tusschen Hemel ende Aerde, ende een opten nedersten trap met d'een, ende opten tweeden met d'ander voet. Men sal moeten bekennen dat hier tusschen den drie opstijghers onghelijckheyt zy, also d'een hoogher is dan d'ander: Des niet te min moetmen bekennen dat de onderste even soo wel ghescheyden is vander Aerden als de bovenste, ick swijghe de middelste. Soo datter gants nyet aan gebreeckt of d'onderste is mede volmaacktelijck ghescheyden vander Aerden. Also mede een jong kindeken zijn gesonde leden hebbende, is op sich selfs wel een volmaackt kindeken, al en ist noch gheen Iongheling. De Iongheling is oock wel een volmaackt Iongheling, hebbende in sich dat een Iongheling toestaat, als en is hy gheen volmaackt Man. Al heeft dan oock de Man bereykt de Manlijcke grootheyt, krachte, ouderdom ende verstandt, soo is hy wel een volmaackt Man ende Mensche, ende heeft mitsdien wel menschelijcke, maar geensins (so ick

al voor gheseyt hebbe) Godlijcke volmaacktheyt. Daar mooghdy nu sien den onderscheyt die daar is tusschen menschelijke volmaacktheyt inden sichtbaren Mensche.

G. Dat is wel so. Maar waar blijkt sulcx inden inwendigen Mensche? Hier af handelen wy ende nyet vanen uytwendigen mensche. Oock zijn dit maar gelijckenissen, maar geen H. Schrifture.

C. Ick brenge oock dese gelijckenissen nyet by tot bewijs, maar tot verclaringe van mijn gevoelen in desen, dat ghy hier af bewijs uyter H. Schrift begeert, gheeft my wonder. Want ick u so belesen inde H. Schrift houde, dat ghy ymmers wel weet tot hoe vele plaetsen d'Apostel Paulus, oock Petrus verhalen van kinderen die melck behoeven ende noch onder den Tuchtmeester zijn, *ende* van Mannen die stercke spijsen mogen verdragen, die door gewoonte gheoeffende sinnen hebben tot onderscheydt van goet ende quaadt, ende die den volmaecten ouderdom Christi bereyckt hebben. Doch om u te vernoeghen met een eenighe plaatse tot vermijdinghe van langheyt, so leest daar, of d'Apostele daar nyet en verhaalt van alle drie, te weten van Kinderkens, van Ionghelingen ende van Mannen, elck zijn eygen aart beschrijvende.

⁺G. Ick vinde den onderscheyt hier van alle die drie personen, so dat my dese getuyghnisse met meer andere, die my nu hier door invallen, in desen vernoeghen. ⁺1.Ioan.2.12.13.14.

ix. Capittel.

Of Godt nyemandt yet af eyscht boven vermoghen.

G. Maar hier behoeve ick breeder verklaringhe.

C. Waar af?

G. Al is een Kindt ende een Iongheling in Christo een volmaackt Kindt ende Iongheling, so en zijn dese nochtans geen van beyden een volmaackt Man.

C. So ist.

G. Is de manheyt het eynde nyet daar toe een Kindt ende Iongheling worden ende opwassen?

C. Het is.

G. Neemt nu dat yemant in sijn Kintscheyt of Ionghelingschap uyt dessem leven scheidet, so en wordt deselve hier nemmermeer een volmaackt Man, endee en bereyckt alsoo nyet het eynde daar toe hy gheworden is. Varen dese nyet als ontijdighe gheboorten uyter werelt? Sullen dese oock saligh zijn?

C. Wie mach daar aan twijfelen? Ghelijck een Kindt of Iongheling, sulcx stervende sonder die Manheyt uyterlijck te bereycken, even soo wel menschen ende gheen dieren en sterven als een volwassen Man: also mede is een Kint of Iongheling in Christo, sulcx stervende sonder die Manheyt te bereycken, so wel een Christen ende Lidtmaat Christi, uyt Gode herboren, heylich *ende* salich als een volwassen Man. Want sy zijn nyet meer aertsch noch aertsch ghesint, maar vander aerden ghescheyen in Christo, opten welcken sy nu (als opten Ladder Jacobs) staan, om voorts in Christo op te wassen ende op te stijghen meer ende meer ten ⁺Hemelwaarts ende van d'eene klaarheydt tot d'andere.

⁺1.Cor.3.18.

G. Nochtans ontberen sy die Mannelijke volmaacktheyt.

C. Die werdt henluyden van Gode nyet af gheeyst voor den tijdt dat sy sulcx moghen bereycken.

G. Bekijft de Autor totten Hebreen nyet eenighe, dat sy gheen stercke spijs mogende verdragen, ⁺noch melck behoefden?

C. Trouwen ja, ende dat te recht: so werdt mede het Kint van hondert jaren en doot gedreyght. ⁺Waarom datte? Om dat sy na den tijdt voorder hadden moghen wesen. Soo de tijt van hondert Iaren by den Propheet, ende de woordekens totten Hebreen: *Nadien ghy Leermeesters behoort te wesen na den tijt*, naectelijck mede brenghen. ^{+Hebr.5.12.} ^{+Esa.65.20.}

G. Trouwen dat moet ick lijden dat de tijdt van hondert jaren, ende hier de woordekens *na den tijdt*, dien binne met brenghen.

C. Merckt doch. Of een sittende inde plaatse vanden A.v. Jonghers, tijts ghenoech gehadt hebbende om de Letteren te komen, door spelen ende ledigh sitten, daar inne voor den Meester miste, sal hy nyet recht straf waardigh zijn?

G. Hy sal. C. Also mede een sittende in de plaatse daar men leert de Letteren t'samen voegen, twelck men spellen noemt, soude hy mede nyet strafbaar zijn indien hy tijts genoeg gehadt hebbende om te kunnen wel spellen, door tuyschen ende spelen sulcx mede hadde versuymt ende nyet en konde spellen?

G. Recht.

C. Dit alles soudy oock alsoo verstaan aan eenen die lange gheseten hadde daar men leert lesen, ende dat door zijn versuym als hy't vermoght ende behoorde te kunnen, noch nyet en konde.

G. Also.

C. Maar soudy't oock recht houden, of de Schoolmeester den gheenen die vlijtelijck den A.b. gheleert hebbende, t'selve wel konde, sonder te kunnen spellen, in welcx leeringhe ende plaatse hy noch nyet gestelt en ware geweest, bestont te slaan om dat hy het spellen nyet en konde?

G. Neen bylo, maar voor tyrannye.

C. So mede, of die het spellen leerende, sijn Lesse van spellen wel konde, maar nyet het lesen, daar hy noch nyet in gheoeffent of onderricht en ware (als die voort kunnen van't spellen, noch onbequaam was tot het leeren lesen) soude dese oock wettelijck vanden Meester gestraft mogen worden, om nyet te kunnen lesen?

G. Neen gheenssins, als hy het spellen maar konde.

C. Van gelijkken mede, of die inde *loco* van't lesen sate, sonder oyt *Grammaticam* ghehoort te hebben, ende dese wel lesen konde, maar nyet altoos vande *Grammatica*, soude dese oock met redene om sulck nyet kunnen, moghen worden gheslaghen?

G. Neen oock nyet, dat waar openbare tyrannye.

C. Waarom dat? om dat sulcken Meester sulcke Jongers slaande, van hen soude eyschen elck dat boven sijn vermoghen ware.

G. Also. Hy behoorde vanden A.b. naer, het kunnen vanden A.b., den spellenaar het kunnen van't spellen, ende den leser het kunnen van't lesen af te eyschen, ende nyet daar boven.

C. Ghy verstaat dan dat het tyrannye is yemant af te eyschen boven vermoghen?

G. Ick doe.

C. Die dan doet of heeft dat hy vermach *ende* behoort te doen of te hebben, die is onstrafbaar.

G. Vryelijck. Dit blijkt nu in dese driereleye Ionghers by ons nu gehandelt.

C. Menschen moghen tyrraniseren, maar God die de Liefde self is, gheenssins.

G. Dat is kenlijck.

C. So is dan oock kenlijck, nadien een redelijck Schoolmeester, dat een mensche is, van zijnen Ionghers nyet en eyscht boven vermogen, dat de lieve barmhertighe, immers oock rechtvaerdighe Godt nyet en sal eyschen van zijne Kinderkens in Christo dat den Iongheling (swijghe den Man) noch vanden Iongheling dat den Man: ende oock vanden Man nyet dat Gode oestaat, ende zijn eygenschappe is.

C. Dits vernuft ende gheen Schrift. Men moet Goedes Rechtvaerdigheydt nyet oordeelen of ghelijcken na der menschen rechtvaerdigheyt.

C. Godt selve ghelijckt zijn Liefde tot veel ⁺plaatsen by der moeders liefde, ende zijn goetheyt by der vaderen goedtheyt, dat menschen zijn. Nyet te min om u te ⁺Isa.49.15.79.10.11. vernoeghen soo leest daar ende siet of God self door zijnen H. Geest ⁺in Paulo nyet en seyt: *Godt is ghetrou, die en sal nyet lijden dat ghy bekoort sult worden boven* ⁺1.Cor.10.13. *t'ghene dat ghy vermooght.* Laat God den zijnen nyet behoren boven vermoghen: hoe veele min sal hy henluyden af eyschen boven vermoghen?

G. Het schijnt voorwaar uyt die byname, *ghetrou*. daar by gevoeght, als oft ongetrouheyt soude zijn, so hy yemant boven t'gene hy vermach, liet bekoren. Soo leest men mede by ⁺Lucam also: *Al dien veel is ghegheven, dien sal veel afgheeyst worden.* Seker als men rondelijck wil spreken, so brengen die woorden genoeg ⁺Luc.12.48 onbedecktelijck mede hoe Gods oordeel over ons sal zijn. Want sal hy veel eyschen vanden ghenen dien veel is ghegheven, wie merckt nyet dat God luttel sal eyschen van den ghenen dien luttel is ghegheven?

C. Dit sietmen oock klaarlijck uytgebeeldt ⁺inden woeker vande ponden. Daar en eyscht de Heere van de ghene die twee ponden hadde ontfangen vijf ponden ⁺Matth.25.15.&c. gewins, twelck d'ander, vijf ponden hebbende ontfangen, vermoghende vijf ponden te winnen, so vele oock ghewonnen hadde. Neen, maar hy vernoeght metten twee ponden ghewins, die hy niet zijne twee ponden vermogende te winnen, gewonnen hadde. So dat dese beyde als gedaan hebbende t'ghene elck vermochte, vanden Heere ghepresen worden voor goede ende ghetrouwe knechten. Maar also en ghevielt nyet metten derden, die mede voor een ghetrou ende goedt knecht gepresen soude zijn gheweest (soo men daar aan den twee anderen siet) indien hy soo veele ghewins als hy vermochte, opgebracht hadde gehad, te weten maar een pondt. Want hy vermocht met zijn een ontfangen pondt so wel een pondt te winnen, als die met zijn vijf ponden vijf, *ende* die met zijne twee ponden twee ponden ghewonnen hadde.

G. Ghy segt wel, die gheheele sake dient (so ick nu versta) tot bewijs van dese uwe meeninghe, te weten dat de goedertieren ende lieve God van nyemanden yet af eyscht boven vermoghen.

C. My is lief dat ghy't verstaat, daaromme salick rusten van te verhalen veele meer klare ghetuyghnissen der H. Schrifturen, alle sulcx crachtelijck bewijsende. Mits alleenlijck verhalende een merckelijck exempel, dat sonderling dienstlijck is tot verklaringe deser saken.

Ghy hebt wel ghelesen dat Godt strafte, met het nyet komen int beloofde Landt allen den Ioden die *boven* heure twintigh jaren waren, ⁺maar nyet die daar onder waren, want dese ⁺quamen daar inne ende besaten dat. ⁺Nu.14.29.

G. Wat meynt doch dese onderscheydt van jaren? ⁺Deut.1.39.

C. Die meyninghe hadde Godt self rechts daar voren verklaart, als hy seyde: *Maar alle⁺ menschen die mijn Heerlijckheyt ghesien, ende de teecken en die ick in Egypten, oock inde woestijne hebbe ghedaan, ende my nu thienmalen ghetenteert ende* ^{+Nu.14.22.} *mijne stemme nyet ghehoorsaamt en hebben, en sullen het Landt nyet sien.*

G. Dat zijn doch Godes woorden. Nu dunckt my dat ick dijn meyninghe hier inne versta.

C. Laat hooren?

G. Ghy meynet (dunckt my) aldus: Die ouden boven heure twintigh jaren, hadden veel grooter, onghelooflijcker ende wonderbaarlijcker daden Godes gesien, ende zijn Almoghende ghetrouweyde ende oprechte waarachtigheyt in zijne beloften soo over veel ende groot ghevonden, dat sy moghelijckheyt hadden uyt het meerder dat sy nu al aan Godes beloften waarachtigh hadden bevonden, het minder dat hen nu toegeseyt worde, vastelijck te ghelooven: te weten *dat God met henluyden sijn soude, dat sy luyden heuren vyanden als broot⁺ verslinden soud en, ende dat Godt henluyden alsoo⁺ het beloofde Landt van honich ende melck overvloeyende leveren soude.* Siet soo ^{+Nu. 14.9.} hadden sy moghelijckheyt om vermeer inge ofte woecker van haar gheloo ve te ^{+Nu.14.8.} hebben. Dese vermeer inge van gheloo ve en hadden sy nyet, maar veel eer verminderinghe. Ende dese wist van gheloo ve ofte vermeer inge in, dien, wert hen van Gode rechtvaerdelijck gheescht, ende sy luyden om't nyet hebben van dien oock wettelijck ghestraft. Maar de jongen beneden de twintigh jaren en hadden sulcke heerlijcke daden Godes nyet, of ten minsten met gheen begrijpelijc verstant gesien. Daarom en eyschte oock de Vaderlijcke Rechtvaerdigheyt Godes van henluyden gheen winst, daar toe sy noch gheen pondeken en hadden ghehadt, dat is, hy en eyschte vanden jonghen sulcken gheloo ve nyet, nochte hy en strafte se oock nyet om dat sy't nyet en hadden. Is dat dijne meyninghe nyet in desen?

C. Voorwaar ja, nyet mijn, maar Godes (so icx houde) meyninghe self, so de Heere hem self daar inne wel naactelijck door Moysen verklaart op een ander plaatse. Want na dat hy Ghebenedijt anderwerven voorseyt hadde den ouden Ioden, dat sy om haar ongheloofs willen int beloofde Landt nyet en soud en komen, seyde de Heere also: *Vwe Kinderkens, vande⁺ welcke ghy seyde dat sy gevangen soud en wech ghevoert worden, ende uwe sonen die huyden tusschen goedt ende quaadt gheen onderscheyt* ^{+Deut.1.33.} *en weten, die sullen daar inne gaan, henluyden sal ick het Landt gheven, ende syluyden sullen dat besitten.* Siet vrundt, *soo is het nyet goedt doen zonde,* nyet voor den ghenen die't nyet en vermach, maar *voor die't vermach te doene.* ^{+Ende soo sietmen in alle t'gheseydde, dat Godt van nyemanden en eyscht boven vermoghen.} ^{+Iacob.1.17.} Maar dat de ghene die in't kleyne ghetrou ⁺ is, over t'groot e ghestelt werdt. Ende dat een Kindeken ghetrou int zijn wesende, oock een Iongheling in't zijne, den lieven ^{+Matth.15.11.23.} Vader even so aanghenaam zijn als de volwassen Man.

x. Capittel.

Wat volmaecktheyt zy.

G. Dit alles en luydet so vreemt nyet. Immers het is der H. Schrifturen gelijmatigh. Ic mercke nu ooc meer onderscheyts in dat woort Volmaacktheyt, dan ick oyt wiste. Doch soude ick gaerne uyt dy nu hooren. wat du nu doorgaans sulste meynen met dat woort Volmaacktheyt. Want dat sal nich al dickmaal in onse redene komen moeten.

C. Eer ick u dat segghe, moet ick u vragen waarom ghy (die een Brabander ende gheen Vries en zijt, so my u sprake meldet) dat woort *du* inde plaatse van *ghy*, ghebruyckt?

G. Gaerne, tis om onse sprake, by veelen nu bedorven zijnde, soo veel moghelijk is te helpen beteren.

C. Maar dat woort *du* luydt hardt ende verachtelijk.

G. Mach't een mensch van een mensch tot verachtinghe ghedyen, dwelck menschen tot Gode doen sonder verachtinghe?

C. Neen.

G. Wy beden nyet tot Gode, u rijck toecome, u wille gheschiede, maar dijn rijck, dijn wille toecome ende gheschiede.

C. Nochtans meyn ick u onverborgen hoe qualijck de Hooghduytschen dat *du*, *dijn*, &c. nemen.

G. Seer wel. Maar tis misbruyck. Eygentlijck spreekmen tot eenen *du*, tot velen *ghy*, Alsmen nu desen onderscheydt die wy hebben in onse tale, die onse Ouders oock ghebruyckt hebben, wech neemt: wat doetmen anders dan datmen onse tale die rijck is arm, ende die onderscheydelijck is, verwert maackt? Dit heeft nu eerst in dit woort ghepleeght de Heere van Sant Aldigunde in zijne vertaalde Psalmen in rijm. Sedert welcken tijde ic, die dickmaal dit van selfs voor hadde, hebbe begonnen tot een eensame persooone *dy* of *du*, te segghen. Maar wat dunckt dy (die oock een rijmer zijt (van die Psalmen Aldigundi? Wiens zijn beter? De zijne of die van Dathenus?

C. So vele dat woordt *du* aangaat, heb ick oock ghesien in Aldegundi Psalmen, ende dat met een welbehaghen. Dat hem die beteringe onser moederlijcker sprake ooc ter herten gaat. Ic dorste het eerst, om dat het nu al uyt de gewoonte was, nyet alsoo ghebruycken, maar dencke hem allencxkens hier inne na t volgen. So voldoen my oock het rijmen ende singhen beter als d'oversettinge Dathenu, so dat ick mocht lijden dat dees noyt, ende Aldegondens eerst ghedruckt waren gheweest.

G. Dats wel van mijnen sinne. Maar al dit nu ter zijden gestelt. So verklaart my nu wat du sulste doorgaans meynen met dat woordt Volmaacktheyt?

C. Nyet anders dan een ware onderdanigheyt [†]Godes inden Mensche.

G. Maar wat heetstu ware ondernigheyt Gode?

[†]Volmaacktheyt wat.

C. Aflaat van zondighen, dat is nyet meer zondighen.

G. Wat is dat? of wanneer geschiedt sulcx?

C. Alsmen laat te doene alle dat God te doen verbiedt: ende alsmen alles doet dat Godt te doene ghebidt.

G. Waar blijkt sulcx van Godt gheyscht inde H. Schrift?

C. Tot ontalijcke veele plaatsen, ende om een te noemen, wel uytdruckelijc daar sodanighen ghehoorsamen Luyden belooft wert aflat ofte quijtscheldinghe van alle heure voorleden zonden.

G. Toont die plaatse, daar soo van alle te doen staat.

C. Daar is sy: *Maar ist dat de Godloose hem⁺bekeert van alle sijne zonden die hy gedaan heeft, ende hy alle mijne Gheboden onderhoudt, ende billickheyt ende rechtvaerdigheyt doet, so sal hy leven ende nyet sterven, alle sijne mildaden die hy gedaan heeft, en sa lick nyet gedencken, &c.* ^{+Eze.18.21.}

G. Dat is soo voorwaar. Daar staat bekeeringhe van alle zijne zonden, dat is volkomen aflatinge, ende daar staat oock t'onderhouden van alle Godes Gheboden. Hier valt my wat vreemts inne.

C. Wat doch?

G. Twee sware saken, daar op ick te voren noyt veel en hebbe ghedacht. Te weten, op het *Ideam* daar af wy hebben gehandelt, ende op het nyet toerekenen der voorleden zonden.

C. Laat hooren.

G. Isser geen ter werelt, was noyt yemant ter werelt, ende salder gheen ter werelt komen die so van alle zijne zonden aflat, ende alle Godes Gheboden onderhoudt, so de onse houden of leeren: so beschildert Godes Geest hier oock door desen Propheet zottelijck een *Ideam* of een Beeldt van een waarachtigh boetvaerdigh mensche die noyt was, nyet is, noch nyet worden sal. Dat mach ick nu nyet meer gelooven. Want dan waren dese woorden Godes gants ydel ende vergeefs ghesproken, ende so waren oock onwaarachtigh de woorden Christi daar hy sey, dat de kleynste letter noch titule vander⁺ Wet (tot dat Hemel ende Aerde sal vergaan) nyet vergaan en sullen tot dat het alles gheschiedt. ^{+Mat.5.13.}

C. Welck ist ander van het nyet toerekenen?

G. Merckstu dat nyet? Dat onse hebben geen spreucke vande gantsche Schrift ghemeender in de mondt, dan dat de Man saligh is dien Godt gheen zonde toe en reket. Dits nu int alghemeyn gheseyt, sonder dat hier uyt verstaan mach worden hoedanigh ende wie de Man zy.

C. Dat is so.

G. Diens zonden nyet ghedacht en worden van Gode, dien en reketse God oock nyet toe.

C. Also ist.

G. Nu staat hier hoedanigh de Man is diens zonden van Gode nyet ghedacht en worden, ende mitsdien oock nyet toegherekent. Te weten die desen waren Aflat heeft daar ghy af spreeckt.

C. Recht.

G. Na dien nu d'onse seggen ende leeren dat nyemant hier op Aerden zijnde, also alle t'quade laten, ende alle t'goede doen mach, so is immers te verstaan dat sy selve ooc desen Aflat nyet en hebben. Is dat waar, hoe groflijc dolen wy dat wy, die t'quade nyet en laten ende t'goede nyet en doen, ons self die quijtscheldinghe ofte nyet toerekeninghe onser voorleden, swijghe onser teghenwoordigen zonden, ons self so onbescheydelijc toeschrijven? Doch dat ju te rugghe ghestelt tot op gheleghender tijt. Laat ons nu voort varen met onse voorghenomen sake, die was dat ghy soudt bewijzen ons inde H. Schrift geboden te zijn, dat wy alle t'quaadt laten ende alle t'goede doen souden. Twelck ghy met dien eenighen spreucke ghenoeghsaam hebt gedaan. Want daar sulcx gheschiedt, daar en zondightmen nyet meer.

C. So ghy meer ghetuyghnissen begheert,

ick salder genoeg voorthalen. Ende om noch een vast ende klaar by te brenghen, so siet wat ⁺Christus hier beveelt: te weten, *Gaat ende zondight nyet meer*. Dit beveelt hy ergens meer, ende inden selven zondaren, oock ons allen, die alle zondaren zijn gheweest ofte zijn. ^{+Ioan.8.11.}

G. Dat soude wel een oprechte Euangelische ende heylsame Aflaat zijn. Dan hier valt my al weder een ander swarigheyt inne.

C. Welck is die? laat hooren.

xj. Capittel.

Of het gelooven, datmen hier waarlijck aflaten mach van't zondighen, teghen de eere Christi strijdet.

G. Mach de gheloovighe Mensche hier in den lichame noch levende, waarachtelijck aflaten van't zondigen ende Gode in als ghehoorsaam zijn: waar toe behoefmen dan de ghenade Godes in Christo?

C. Mach de Godtlijcke ghenade in Christo den geloovigen Mensche de zonde nyet waarlijck doen sterven ende Christo leven: waar toe sal ons de ghenade Godes in Christo nut zijn? ⁺*Of heeft Christus onse zonden self in sijnen lichame nyet ghedraghen aan den cruyce, op dat wy den zonden ghestorven sijnde, hem souden leven, door wiens wonden wy sijn ghenesen?* ^{+2.Pet.2.24.}

G. Dat machmen nyet loochenen.

C. Denckt nu of u Luyden oock moghen loochenen dat sy met het loochenen van desen waren Aflaat, te weten het waarachtelijck door zijn der zonden ende Christo te leven, Sanct Peters woorden nyet en loochenen daar inne, dat het ghene daar Christus om gestorven is, in nyemanden hier en mach geschieden? Ende of men soo Christum oock eere aen doet, met het loochenen dat Christus inden Geloovigen volbrengt het ghene hy den doot om is gestorven? Lieve segt doch, mach't den Zeughe oock ⁺nut zijn reyn te zijn ende blijven, als hy na het wasschen telcken wederom loopt ^{+2.Pet.2.20.41.22.} wentelen inden slijcke?

C. Even so weynigh mach het quijtschelden der voorledene zonden den Mensche, die noch dagelijcx wederomme zondight, voordelijck zijn om rechtvaerdigh ende saligh te wesen.

G. Wort de Mensche saligh om zijne onderdanigheys wille: wat eere sal de salighmakende ghenade Godes daar hebben?

C. Die eere komt Gode self toe dat de mensche onderdanigh wordt uyt een wederspannighe. ⁺*Want het is Godt selve die in ons werckt beyde het willen ende het volbrenghen*. Tis, ⁺segge ick noch, Godt selve, *die daar maackt dat wy in sijne Gheboden wandelen, dat wy sijne Rechten onderhouden ende die doen*, dat is dat wy Gode onderdanigh zijn. Dunckt u dan nyet te strecken tot de eere Gods, dat het ⁺der Gheloovigen Lichte sulcx voor den menschen doet lichten, dat sy heure goede wercken sien ende den Vader die inden Hemele is glorificeren? Also is dan de ware Onderdanigheyt Godes inden Gheloovighen self mede een onverdiende ende milde genade of gave Godes: daar toe de Gheloovige nyet anders en doet, dan dat hy uyt rechter bekender noodt inder waarheydt daaromme biddet, ende sulcx begheerlijck ontfangt. Het wort al te luttel aanghemerckt, dat Godes eere nyet minder ^{+Philip.2.13.} ^{+Eze.36.27.} ^{+Mat.5.17.}

bekent ende groot wert ghemaackt, daar inne, dat zijn genade den Blinden so waarachtelijck siende maackt, dat hy sich nyet meer smertelijck en stoote, sorghlijck en valle, ende moeyelijck en dole: dan daar inne dat sy den Blinden int duyster laten, ende hem sulck stooten, vallen ende dolen nyet wech nemen, maar alleenlijck vergheven soude.

G. Behoeven de menschen dan nyet vergevinghe van heure zonden?

C. Ia sy altsamen. Maar wat helpt datte, als sy voorts aan nyet voorhoedt ende bewaart worden vande toekomende zonden? Wat voordert den mensche de wassinghe (so nu al geseyt is) vanden dooden, als hy de dooden weder⁺ aanroert? Also mede, den mensche die vast van zijne zonden, ende hy weder omme zondicht ^{+Eccl.34.30.} sonder aflaten, sa hem sulck vasten ende vernederen oock yet baten? Nyet sodanigen boetvaardighen, die den uyt ghespoghen braacksele⁺ telcken weder inswelgen, maar den rechtboetvaardighen daar af wy nu al gehandelt hebben, namentlijck die van ^{+2.Pet.2.22.} alle zijne ongherechtigheyden⁺ aflaat, ende alle de Gheboden des Heeren doet, blijven zijne zonden toeghedeckt, ende vergeven. Daar inne leydt de rechte eere Godes, ^{+Eze.18.21.22.} dat hy door zijn genade sulcx van zonden door Christum verlosse ende voor't zondigen beware, dat onse goede wercken de menschen rechte oorsake gheven om Gode te glorificeren, soo terstont is ghebleken. Segt nu, begheerdy oock meerder bewijsings, dat mijn ghevoelen vanden waren Aflaat streckende is totte grootste eere ons Heeren Iesu Christi, ende de meeninghe vanden uwen in desen op't hooghste daar teghen strijdet?

G. Neen. Tis my ghenoech om voorder na te dencken.

C. Meughdy lijden dat ick dan mijn meyninghe wat naackter verklare met een gelijckenisse?

G. Wat reden waar't dat ick begheren soude van dy gehoort te werden, sonder dy op te willen hooren?

C. Soo wil icx dan bestaan nyet om te bewijzen, welck nu metter H. Schrift al gedaan is, maar om so ick gheseyt hebbe) mijnen sinne naackter uyt te beelden.

G. So doet, ick hoore.

C. Neemt dat in eenige Stede de Jongers altsamen sulcx door ongeleerde Schoolmeesteren vervoert waren, dat sy altsamen hielden dat de A een O, ende wederomme dat de O een A ware, Item dat de F een S, ende wederom dat de S een F ware, ende so voorts met meer andere Letteren, d'een voor d'ander verkeerdelijck nemende. Segt nu, houdy't oock moghelijck dat yemandt van alle die mis-leerde Jonghers, so lange sulck misverstant der letteren in henluyden bleef, oock immermeer te recht souden kunnen schrift lesen?

G. Neen, dat waar onmoghelijck.

C. Neemt nu mede dat de Raadt dat verderf merckende die oude Schoolmeesteren verliet, ende twee andere nieuwene in heur plaatsen stelde. Waar van d'een die misverstand in de kennisse der letteren inden Jongers siet sonder henluyden daaromme te straffen, ende sonder met recht onderwijs dat misverstant wech te nemen, maar vergheeft henluyden telcken heur dolinghe int qualijck opsegghen van hare Lesse. Souden dese Jonghers door sulcken maniere van doen, door desen Meester oock immermeer aan de Conste van wel lesen kunnen gherakene?

G. Nemmermeer.

C. Laat ons nu nemen dat d'ander Meester

den dolende Jonghers in hare dolinghen berispt, den volherders in hare dolingen metten roede straft, ende henluyden daar beneven die letteren ende alles te recht onderwijst, henluyden bescheydelijcken oeffent, ende so verde brengt dat de oude dolinghe ontleert, ende de kennisse van de letteren, oock mede het lesen volmaactelijck soo gheleert werdt, dat sy te recht ende wel konnen lesen: segt nu, welck van dese Meesters sal den kinderen die onwijs ende ongheleert zijn ende blijven, best behaghen?

G. De Meester die goetlijck vergheeft sonder recht te leeren lesen verde boven den straffenden Meester die recht leert lesen.

C. Maar welck van beyde dese Meesters sal hier by den Rade, by der kinderen Ouders, oock by den kinderen die te recht onderwesen zijnde tot het recht konnen lesen, de meeste jonste ende eere behalen?

G. Dat wijst hem self. Die te recht den Jonghers leert lesen, sal by sodanighen nyet alleen meest, maar ooc alleen hier inne prijsens waerdigh zijn: daar d'ander met schanden scheldens waerd soude wesen.

C. Ghy antwoordt recht. Believet u dat wy dit nu op onse sake te passe brenghen?

G. Seer wel. Hoewel my byna bedunct dat ick half mercke waar't alles henen wil.

C. Dat gheloove ick. Laat dan hooren.

G. By dit wel leeren lesen meyndy het wel leeren leven, dats Gode ghehoorsaam zijn.

C. Dat hebby recht.

G. Het verkeert noemen der letteren, soude wel moghen zijn, datmen het goede quaadt, ende t'quade goedt noeme.

C. Also.

G. Hier blijve ick half steken, ic denck meer dan icx kan segghen wat du meynste met dit quade goedt ende t'goede quaadt te noemen.

C. Ick wil u dan segghen: Alsmen seyt, dat het gheloovighe Christenen zijn die Godes woordt nyet gheloovende haar vernuft gelooven daar inne, datmen desen waren Aflaat hier nemmermeer en mach hebben, ende alsoo den ongeloovighen ende quaden voor geloovigen ende goeden houdt: ende daar teghen dat het Ketteren zijn die heur vernuft nyet gheloovende, Gode in zijnen heylighen worde gelooven daar inne, dat sy door Godes genade in Christo dese onsen waren Aflaat hier inder tijt moghen verwerven.

G. Dat sach ick als door een nevele.

C. Daar men int quade leven volherdt, en komtmen nyet tot een goedt leven.

G. Neen.

C. Dese Lesse van wel leven, moet hier in der tijt gheleert ende gheoeffent werden, ende nyet hier na. Want daar salmen dese Lesse opsegghen.

G. Men sal.

C. Wel of qualijck.

G. Also.

C. Wel sullen sy dese Lesse opseggen die aan den Lidtmaten Christi barmhertigheydt sullen gheoeffent hebben ter liefden Christi.

G. Recht segdy.

C. Maar de liefdeloose ende onbermhertige Bocken dese Lesse hier nyet gheleert noch geoeffent hebbende, sullen hare Lesse qualijck opsegghen.

G. Also.

C. Alsoo belijde ick u nu rondelijck, dat ick waarachtelijck gheloove dat de goede *ende* Almoghende Godt wil ende vermach my ende allen Gheloovighen dese Lesse van Onderdanigheyt in Christo te leeren, soo dat icx oock te recht ende wel sal kunnen door zijn onderwijs: Ist maar dat ick hem hoore met begheerlijcke ende leergierighe ooren, die nyet min ghierigh zijn na t'Goddelijcke verstandt om wel leven, als een Coopman na t'ghewin om in wellusten te leven. Alle sulcx weet ick dat streckende is tot grootmakinghe vande Godlijcke eere, *ende* gheenssins onse volherdinge in swackheyden, dolinghen ende zonden. Hier begaat oock eere de ware Medecijnmeester der zielen Christus Iesus, die alsoo doende onse Zielen waarachtelijck, ende nyet als een Lapsalver ons beguychelende, maar toerekentlic of imputativelijck gheneest ende ghesondt maackt van swackheyt, dolinghe ende zonde.

xij. Capittel.

Wat het is, daar deur vele Menschen het verkrijghen vanden voorsz Aflaat in dese werelt onmoghelijck houden.

G. Ick hoore ende versta t'ghene du segste. Maar soude oock gaerne hooren *ende* verstaan wat dy porret sulcx te ghelooven teghen het ghemeyn gevoelen, nyet alleen van onse, maar oock van meest alle d'andere kercken.

C. Dat behoordy nu al ghemerckt te hebben, te weten, dat ick meer moet ghelooven de H. Schrift, dan mijn of eenigh menschelijck vernuft. Doch wil ic u daar af gaerne volkomen redene geven, als ghy my eerst sult geseyt hebben, wat u luyden veroorsaackt sulcken Aflaat nyet te ghelooven, *ende* die so hardneckelijck te wederspreken.

G. D'oorsaken daar door onse volck sulcx nyet gelooven, zijn meest by Meester Ian Calvijn naactelijck ende klaarlijck uytgedruckt tot vele plaatsen in zijne schriften, ende sonderlinghen daar op die plaatse, leest self. Want daar berispt hy ooc Ieronimum, als die daar verbande den ghenen die daar leerden dat het onmoghelijck zy de Wet te onderhouden.

C. Hier staat ditte: *Maar wy en achten nyet⁺ vele op sijn segghen, als die der waarheydt selve t'ghene noyt en was, ende door Godes schickinghe oock belet*

⁺Instit. iij. 94.

wordt dat het nemmermeer en sal werden.

G. Siet een weynigh neerwaarts noch int laatste van desen articule.

C. *Laat het dan sijn buyten geschille, dat het onmogelijck is in desen vleesche de Wet te vervullen, als wy de kranckheyt onser naturen aanschouwen, &c.* Hier stelt Calvijn drie saken. Te weten eerst dat het noyt gheweest soude zijn, als uyt Experientie sulcx wetende. De tweede soude zijn de schickinge Godes: ende de derde de kranckheyt onser naturen.

G. Dat hebby recht.

C. Van elcx willen wy wat segghen, ghelievet u.

G. Seer gaerne.

xij. Capittel.

Of men uyt d'Experientie mach weten dat onmogelijck zy desen Aflaat hier te hebben.

C. Inden eersten kan ick nyet sien wat u luyden doet bouwen op de Experientie. Hoe mooghdy die doch hebben? Of hebby alle menschen op allen plaatsen van Adam af tot nu toe ghekent?

G. Dat en segghen wy nyet.

C. Sonder dat te bewijzen en segdy nyet. Want hoe mooghdy sonder sekere kennisse te hebben van alder menschen wandel, nyemant uytghenomen, eenige Experientie hebben, dat noyt yemandt onder alle menschen het quade ghelaten heeft ghehad?

G. De Schrifte ghetuyght dat overvloedelijck.

C. Die ghetuyght wel dat meest alle natuyrlijk-geboren menschen eerst gezondicht hebben: maar waar staat geschreven dat noyt yemant van alle menschen sich waarachtelijck van't quade afghekeert, dat ghelaten, sich totten Heere bekeert ende in alle zijne Gheboden ghewandelt heeft? nergens. Die tuyght tot veel plaatsen het jeghendeel.

G. Waar doch?

C. Inde plaatsen daar af wy handelden als wy spraken vanden *Idea*. Immers ghy moet hier belijden dat ghyluyden, als nyet ghekent hebbende alle menschen die van Adam zijn gekomen, sulcx nyet en meught weten uyt Experientie. Soo en ghetuyght de H. Schrift oock nergens dat die uyt Gode is gheboren noch altijd moet zondighen: maar rechts daar teghen dat hy nyet en mach zondighen. Sodaygher plaatsen int alghemeyn sprekende, soude ick vele moghen voorthalen. Maar want wy daar toe noch sullen moeten komen, wil ick die noch uytstellen, ende u nu teghenwerpen een contrarie Experientie uyt seer veelen. Leest in't eerste Capittel van Sanct Lucas Euangelie, daar suldy twee voor een vinden, ⁺*die beyde rechtvaerdich waren voor Gode, wandelende in alle sijne Gheboden onberispelijck*. Daar staat *rechtvaerdigh*, ⁺Luc.1.6. daar staat *voor Gode* (dats wat meer dan voor den Menschen) ende daar staat *in alle sijne Geboden*, dats nyet voor een deel: wat machmen hier meer begheren?

G. Zacharias was Gode ongheloovigh.

C. Neen, nyet Gode, maar den Enghel en kende hy nyet, den onbekenden gheest en gheloofde hy nyet, ende daar aan dede hy Goddelijck ende voorsichtelijck.

G. Waaromme werde hy dan met stomheyt ghestraff?

C. Dat seyt de Schrift nyet, dat hy om zijn ongheloofs willen tegen Gode (so ghyluyden dat drijven wilt) ghestraff werde met stomheyt. Die bleef hem oock nyet by al zijn leven, maar schijnt opentlijck dat hem die stomheyt werdt ghegeven om twee saken, t'eene dat hy daar by, als by een seker teecken soude weten dat hy een ware Sendtbode of Engel Godes was. Soo begheerde Gedeon twee teekenen ⁺d'een aan d'ander, segghende: *Gheeft my een teecken dat ghy't zijt die tot my spreekt*. ⁺Judic.6.17.36.39. Misdede Gedeon daar aan?

G. Neen daar aan nyet. Maar daar aan dat hy Gode nyet en gheloofde.

C. Hy geloofde, seg ick noch, Gode immers wel te recht die rechtvaerdich was ende in alle Godes Gheboden wandelde, God wil immers oock datmen zijnen woorde gheloove? Maar den Enghel kende hy nyet, die en gheloofde hy nyet, ende daar toe diende dit teecken dat hy noch nyet en begeerde, als Gedeon dede. Gheloofde Abraham Gode nyet, als hy ⁺seyde: *Hoe sal ick dat mogen weten?* Gheloofde oock Maria, des Heeren Moeder, Gode nyet, als sy sprack: *Hoe soude dat geschieden* ⁺Gene.15.8. *nadien* ⁺*ick geen Man bekenne?* Van de vader des Geloofs tuyght de gantsche Schrifte anders, ende van Maria tuyght de H. Geest door Elizabeth anders, ⁺Luc.1.34. segghende: *Saligh sijt ghy die* ⁺*ghelooft hebt*. Waar by kondy dit nu in Zacharia meer tot zonde maken dan in Abraham, in Gedeon, in Maria ende vele meer ⁺Luc.1.45. anderen? Ofmen dan noch daar tegen seyde, dat dit wonder van de stomheyt van

Zacharia dienende was totte wonderlijke gheboorte ende vermaartheydt van Ioanne, de Voorlooper des Heeren, op dat hy namaals van Christo ghetuygende door zijn grootachtbaarheid by den Ioden te meer geloof soude hebben. Maar dat alles noch overgheslagen. Wat soude yemant vinden daar mede men Elizabeth soude moghen bekladden? Ick sie u swijgen. Dus wil ick hier af scheyden *ende* komen nu aan't tweede stuck, dat u luyden veroorsaackt dat ghy desen Aflaat voor onmoghelijck houdt, dat is die schrickinghe Godes. Want ick wel sie dat ghy sulcken verzierden ende omoghelijcken Experientie nyet en konde bewijzen, Immers mijn contrarie bewijs (dat onnoodigh was) nadien u het bewijs van u seggen toestaat, en meughdy gheenssins wederlegghen.

xiiij. Cappittel.

Of door Godes schickinge vvert belet het hebben alhier van desen waren Aflaat.

G. Maar wat weetstu te seggen teghen de schickinghe Godes, welck de tweede oorsake is, daar door de onse onmogelijc houden, dat eenigh mensche op Aerden also waarachtelijck af laten soude mogen van zondigen als ghy segt?

C. Ick en behoeve daar nyet jegens, maar u staat toe daar wat voor te segghen, ende u seggen waarachtigh te zijn te bewijzen: ende dit nyet met menschelijcke, maar met Goddelijcke getuyghnissen. Nyet met vernuft, maar Mette H. Schrift. Daar en leestmen sulcx nyet.

G. Of't schoon de H. Schrift nyet en seyt, soo segghent Godvruchtighe ende gheleerde Mannen.

C. Die ghelden by my even so weynigh sonder Schrifture teghen de Schrifture sprekende: als by u luyden gheldet Ieronimus in desen metter H. Schrift tegen uluyden sprekende. Begint nu u segghen te bewijzen.

G. Bewijst dijn wederspreken.

C. Dat ben ick nyet schuldigh te doen. Doch nu ick sie dat ghy nyet en wilt, ende ick weet dat ghy nyet en meught, Mette H. Schrift segghen van uwe Leeraren bewijzen, soo wil ick met Corte woorden bewijzen dat onrecht is sulcke uwe Leeringhe, te weten dat het door Godes schickinghe werdt belet, dat hier eenigh mensch Godes Gheboden soude houden: ende dit (om cortste te zijn) uyten woorden van M. Iohan Calvijn selve, tegen het voorsz zijn selfs seggen: Antwoort my dan rondelijck *ende* sonder achterhouden.

C. Ick wilt doen.

G. Segt dan. Acht ghy't oock dat God eenvuldigh is?

G. Vastelijck.

C. Soo en zijnder gheen twee sonderlinghe willen in Gode.

G. Gheenssins.

C. Soo ist onmoghelijck dat Godes wille teghen Godes wille strijde.

G. Tis onmoghelijck.

C. Werckt ende wil Godes wille nyet int ghene dat hy ons ghebedt ofte van ons wil?

G. Ia.

C. Godes wille heeft oock hare werckinge in Godes schickinghe, sulcx dat hy wil dat het soos al worden als hy dat schickt ofte ordonneert.

G. Also ist.

C. Leest nu daar wat Calvijn schrijft.

⁺G. Ditte: *Hy (te weten Godt) wil dan dat ⁺wy sodanigh zijn inde werelt, als Godt is inden Hemele.*

⁺Comment.

C. Segt my nu. Zondight God oock inden Hemele?

⁺1.Ioa.4.17.

G. Wat vraghe is dat? Godt en zondight nergens.

C. Hier blijkt dan uyt Calvijns segghen onloghbaarlijck Godes wille te zijn dat de Geloovige hier opter aerden noch zijnde nyet en zondighen.

G. Dat blijkt vast.

C. Het blijkt mede dat Godes wille het eene nyet en wil teghen het ander.

G. Dat is so.

C. So nu waerachtigh is dit segghen Calvini (immers het segghen van sanct Ian d'Apostel ⁺selve) te weten dat God wil dat wy hier inde werelt sodanigh zijn, als Godt is inden Hemele, dat is sonder te zondigen: hoe sal mogen waerachtigh zijn dit ander segghen Calvini (nyet sanct Ians) dat Godes schickinghe, dat is Godes wille, beletten soude datter yemandt op aerden hem soo ghehoorsame, dat hy nyet en zondighe? Want wat Godt door zijn wille in zijne schickinghe belet te worden, dat wil God immers dat nyet en sal gheschieden? Wil Godt dan wederom dat wy hier soo sullen zijn, so wil hy immers dat het gheschiede. Soos oude Godt dan willen dat een selve ding worden ende gheschieden, ende daar teghen weder dat het nyet worden ende nyet geschieden sal. Waar dat nyet opentlijck in Gode twee strijdighe willen ghemaect? ende het eene teghen het ander ghewilt?

⁺1.Ioan.4.17.

G. Het ware.

C. So moetmen dan segghen dat Godt teghen Godt, dats teghen hem self wil, met sich selfs oneens ende ghedeylt is, ende so int eynde vergaan sal ende gheen Godt meer wesende: of men sal moeten segghen dat Calvijns leere hier teghen Godt is, dat Calvijns leere oneens ende ghedeylt is, ende dat Calvijns leere int eynde sal vergaan, end einder Vroeden oogen gheen waerachtigh Leeraar meer blijven.

G. Ick ben nyet ghenoech om Calvijn in desen voor te staan, ick mercke oock dat die twee voor-verhaalde oorsaken in my beginnen te wanckelen. Maar des nyet te min staat de derde noch vast.

xv. Capittel.

Of de kranckheydt onser naturen genoeghsaam bewijs zy datmen hier desen waren Aflaat nyet en mach hebben.

C. Dat was de kranckheydt onser naturen.

G. Also. Wie mach die lochenen? Seyde onse Heere nyet self, ende dat noch van zijne Apostelen, ja van Petros elf, na zijn heerlijcke ⁺belijdinghe: *De gheest is willigh, maar t'vlesch is kranck?* Wie mach nu des vleeschs kranckheydt lochenen?

⁺Mat.15.11.

C. Nyemandt die verstandigh is en wil die lochenen. Maar zijn wy kranck, God is sterc: vermoghen wy nyet, Godt vermacht't alles: ende zijn wy een swack vleesch,

Godt is een Almogende Geest: *is die met ons, wie sal tegen⁺ ons zijn*. Belanghende nu u segghen vander Apostelen, is waar dat hy doe ter tijdt met d'anderen ooc so swack was. Maar segt doch vrundt, bleef hy altijt daar na noch so swack of kranck? Was hy oock noch so kranck ende⁺ vluchtigh als hy sich verblijde des waerdigh te zijn dat hy om den name Iesu versmaadtheyt mocht lijden? Als hy vrymoedelijc sprack totten Rade, Oordeelt ghy self oft beter zy dat ick u dan Gode gehoorsame? V Volck wil desen Apostel ende allen anderen Heyligen gaerne navolgen in hare jeuchdelijcke krancheyt: maar waarom zijnse onwilligh de selve oock na te volghen in hare mannelijcke sterckheyt? Of achten sy de krancheyt beter dan de sterckheyt? Op dat wy nu weten moghen waar af wy spreken, so begeere ick uyt u te hooren wat ghy houdt het gheloove te zijn?

⁺Rom.8.31.

⁺Aeto.5.41.

G. Dat beantwoordt de Schrijver totten Hebrech, segghende: *Tgeloove is een seker betrouwen⁺ des ghenes dat te hopen is, een bewijsinghe der dinghen diemen nyet en siet.*

⁺Hebr.11.1.

C. Maar merct ghy ooc al wel op die wordekens: *der dinghen diemen nyet en siet?*

G. Hoe meyndy dat?

C. Dat daar uyt volght datmen nyet en mach ghelooven de dinghen diemen siet.

G. Also. Dat is weten ende geen gelooven.

C. Soo dan yemanden bevolen ware yet te doen, ende hy voor ooghen saghe machts ghenoech om sulcx te doen. Soude dese oock (alsmen eygentlijck wil spreken) mogen gelooven dat hy sulcx te doen vermochte?

G. Neen geenssins, want hy soudet weten.

C. Soo ist. Het gheloove Abrahams werdt ghepresen.

G. Boven al.

C. Waaromme dat?

G. Om twee hooftsaken, soo ick hebbe konnen mercken.

C. Welcke zijn die?

C. Om dat hy niet en sagh op zijn ende zijnder Huysvrouwen swackheyt: dat hy alleen sagh op Godes Almogentheyte ende waarachtigheyt.

C. Ghy wilt seggen hy en twijfelde nyet om zijnder Huysvrouwen ende zijne bejaartheyt: maar hy betroude vast den Almogenden ende waarachtighen belovere Godt.

G. Alsoo. Hy sagh nyet op hun beyder onvermoghden, maar alleen op Godes oneyndtlijck vermoghden.

C. Ghy segt noch al recht. Ende hier hadde zijne werckinghe in Abraham dit deel vande voorgaande beschrijvinge des Gheloofs: der dinghen diemen nyet en siet. Want hy en sagh gheen vermoghden nochte middelen altoos om by een so ouden onvruchtbaren vrouwe vrucht te winnen.

G. Dat is waar.

C. So is dan de rechte aart des Gheloofs, dat het vast betroude op Godes woordt, oock, ja voorneemlijck der dinghen, die nyet en schijnen, ende die boven alle menschelijcke middelen ende vermogen zijn, sekerlijck sullen worden.

G. Het is.

C. Ick meynt so ghy't self eerst spraect, dat het Gheloof nyet en siet op des menschen onvermoghden, maar alleen op het vermogen ende op de ghetrouweyt van Gode.

G. So meynt icx mede. Ende dit houde ick met dy voor den rechten aart des waren geloofs.

C. So is dan oock de rechte aart des Ongheloofs, dat daar nyet en siet op het vermoghen ende op de ghetrouwheyt Gods, die met gheen menschelijke ooghen ofte vernuft ghesien en mach werden: Maar dat alleen siet op des menschen onvermoghen ende kranckheyt t'welck wel met menschelijke ooghen ende vernuft mach ghesien worden.

G. Dat is sekerder dan seker. Sulcx hebbe ick ook, soo vele dien sin aangaat, gheleden by ⁺Meester Ian Calvijn, dat my wel aanstont. ⁺Siet, daar is de plaats, ick salse lesen. Het is daar hy Zachariam beschuldicht van ongheloovigheyt, daar ⁺Harmon. af wy terstondt spraken. Dit zijn Calvijns woorden: *Nu was d'oorsake van't ⁺Luc.1.18. mistrouwen van Zacharia, dat hy bleefstaen opten ghewoonlijcken loop der naturen, ende de moghentheydt Godes nyet soo vele alst behoorde toeschreef. Want men besluyt ende vernedert te seer de wercken Godes, als wy, na dat hy't heeft gesproken, des nyet jeghenstaande ons laten beduncken, dat sulcx nyet en mach gheschieden, ten waar dan sake, datter een waarschijnlijkheyt bleke, na de schickinghe der naturen. Rechts of sijn handt verkort ware na de begrijpelijkheyt onser sinnen, ofte besloten ware onder de ordinarisse middelen der natuyrlijke dingen. Maar ter contrarien ist de eyghenscappe des gheloofs, vele meer te ghelooven dan de redene des vleeschs toelaat.*

Laat ick u noch een ander plaatse hier toonen. ⁺Daar isse. *Ende wy sien (seydt Calvijn ⁺hier) dat het ghene velen doet dolen, is, om dat sy den uytgang der saken, die sy bestaan, meten na henluyder krachten, die seer kleyn zijn, ofte gants nyet met allen.* ⁺Harmon. ⁺Mat.10.19.

C. Alle dat Calvijn daar schrijft van't sien op de middelen ende menschelijke krachten, is seer wel gheseyt. Maar machmen oock wel yet segghen dat meer strijdet jeghen t'gheen dat ick daar te voren las by desen selven Calvijn mede gheschreven? Seyde hy daar nyet ⁺wel uytdruckelijck dese woorden? *Laat het dan zijn buyten alle gheschille, dat het onmoghelijck is, in desen vleesche de Wet te vervullen, als wy ⁺Institu.ij.94. de kranckheyt onser naturen aanschouwen.*

G. Dat is daar nyet teghen, maar mede. Want als wy onse kranckheyt aanschouwen, soo moeten wy immers bekennen sulcx onmoghelijck te wesen.

C. Dat neemdy recht, in die meyninghe acht ick Calvijn daar oock recht gheseyt te hebben. Want geen mensch en vermach sulcx sonder de ghenade Godes ende zijn Almogende hulpe. Maar daar toe en voert Calvijn de kranckheyt onser naturen nyet inne, dat wy't nyet en vermogen met onse natuyrlijke crachten: maar daar toe dat het onmoghelijck is in eenigh mensch hier ter werelt te gheschieden, overmits de kranckheyt onser naturen. □ Wat ons onmoghelijck is, en is t'gheschille nyet, maar wat moghelijck is in ons te gheschieden oock metter genaden des Almogenden Godes. Hier siet Calvijn self so gantschelijck op de kranckheyt onser naturen, dat hy't rondelijck seydt onmoghelijck te zijn dat hier yemant die Aflaat daar af wy handelen, soude moghen hebben, dat is de onderhoudinge van Godes Gheboden. Alsoo siet Calvijn ende alle die hem in desen ghelooven, hier inne metten ooghen heurs vernufts op het sichtbaar, te weten op de kranckheyt des vleeschs of der naturen, die syluyden in sich self gevoelen: maar sy en sien gheenssins metten oogen des Gheloofs op de onsichtbare Almoghentheyte ende Waerheyt Godes. Bedenckt u nu, of dat oock ghelooven mach heeten, ende of sulcke oock zijn gheloovighe kinderen des geloovighen Abrahams: die en sach nyet op zijn bejaartheydt, nochte op

d'onvruchtbaarheydt⁺ van Sara, te weten op haar menschelijcke kranckheydt: Daar u volck ter contrarien alleen siet op de menschelijcke kranckheydt. Abraham sach ^{+Rom.4.13.20.&c.} alleen op de Goddelijcke Almoghenthey: u volck siet nyet op de Almoghenthey Godes. Abraham gaf Godt de eere, daar inne dat hy zijne beloften vast betroude: u volck doet Godt de oneere dat sy Gods beloften nyet en betrouwen. Ende Abraham en twijfelde nyet, maar wist volkomentlijck dat Godt machtigh was te volbrengen t'ghene hy hadde beloofd: maar u volck en twijfelt nyet alleenlijck, maar segghen oock rondelijck onmogelijck te zijn pom gheschieden, t'ghene God onsen vader Abraham nyet aleen simpelijck beloofd, maar oock ghesworen heeft te gheven, Luc.1.75. Soude dat met u luyden noch al Gheloove moeten heeten? Wat sal dan het Ongeloove zijn indien het dat nyet en is?

xvj. Capittel.

Dat Godt is Almachtigh.

G. Daar en kan ick nyet veele teghen segghen, twelck ick mijnen wijser laat bestaan, die't moghelijck wel sal doen moghen. Maar tis nu eens tijdt dat du eens volbrengste dijne beloften, te weten dattu verklaarste den grondt ende beweeghlijcke oftedinghende oorsaken, daar door du teghen t'ghemeyn ghevoelen sulcx gheloofd van desen Aflaat.

C. Dat ben ick van herten bereyt te doen, nyet alleen voor du, dien ick voor huyden mijns wetens noyt en sach, maar oock voor alle Man: op dat de onwijse yveraars eenmaal van mijnen name te bekladden ende hen self daar aan te bezondighen af laten, ende de verstandighe my, soo ick hier inne eenighsins dole, met bescheydenhey onderwijsen souden moghen. Maar om sulcx ordentlijck of schickelijck te doene, moetmen eerst eenen grondt stellen daar inne wy beyde overeen comen. Of houdy't anders?

G. Neen. Maar alsoo. Want uyt die blijcke der dinghen daar inne wy eens zijn, moetmen nemen de bewijsinghen der dinghen daar inne wy noch oneens zijn.

C. Machmen oock vaster ende waarachtigher grondt stellen dan op de Waarheydt selve?

G. Neen.

C. Dat God self die Waarheyte ende waarachtigh is.

G. Neen. Dat is so.

C. Dat Godt ghetrou is?

G. Also.

C. Dat God eenvuldigh is?

G. Recht. Dits mede onder zijn Waarheyte begrepen. Want dubbeltheyte veynst door loghen.

C. Ghy houdt oock met my dat Godt onveranderlijck is.

G. O Ia. Waar dat nyet, soo en waar hy nyet eeuwich, want dan soude zijn waarheyte in logen, zijn trouwe in ontrou, ende in somma zijn

goedtheydt in quaadtheydt moghen veranderen.

C. Ghy segt altemaal noch seer wel, alsoo houde icx al mede, ende hier inne zijn wy't dan gantschelijck eens.

G. Wy zijn.

C. Maar suldy hier inne oock ghetrou ende bestendigh blijven?

G. Hoe soude ick daar inne ontrou of veranderlijck moghen wesen?

C. Als ghy hier na soudt mercken dat ghy yet wilt segghen dat strijdigh ware teghen desen aardt Godes. Dat placht wel soo te gheschieden.

G. Dat sal dy van my nyet gheschieden.

C. Dat toeseegghen neme ick aan, ende vrage u noch ten laatsten of ghy Gode oock hout voor Almachtigh?

G. God behoede my dat ick daar aan soude twijfelen.

C. Waar by gheloof dy dat Godt Almachtigh is?

G. Om dat hy al mach volbrengghen of doen dat hy wil.

C. Soudy dat metter H. Schrift van Gode konnen bewijzen?

G. Lichtelijck. Siet daar in dese dijnen Bijbel ⁺sulcx betuyght: *Alle dat de Heere ghewilt heeft, dat heeft hy ghedaan inden Hemele, inder aerden ende in alle de afgronden.* ^{+Psal.34.6.}

⁺*Maar onse Godt die inden Hemel is, die heeft al ghedaan dat hy wilde.*

⁺*Hy is alleen, nyemandt en mach sijn gedachte afwenden ende soo wat sijn ziele wilde, heeft hy ghedaan.* ^{+Psa.113.3.}
^{+Iob.23.13.}

⁺*Mijn raadt sal bestaan, ende alle mijnen wille sal gheschieden.*

⁺Item: *Want alle dat hy sal willen, sal hy doen.* Men vindter andere meer seer vele spreucken, alle krachtelijck betuyghende, dat Godt alles mach volbrengghen dat hy wil. Maar al is Godt al moghende, soo is hy nyet al willende. Hy mach't al dat hy wil: maar hy wil nyet al dat hy mach. Dit segghe ick daaromme, al ist sulcx dat de Almoghentheydt Godes ontwijfelijcken blijktt, so en blijktt daaromme noch de wille Godes nyet in dese Aflaat, daar toe du dese Almogentheydt des Heeren moghelijck sulste willen invoeren. Want du soudtste noch eerst moeten bewijzen Godes wille te zijn, dat dese dijne Aflaat van zonden hier by eenigh Mensch op Aerden sal wesen.

C. Daar inne moet ick u ghelijck gheven. Maar als ick dy wel uytdruckelijck met klare tuyghnissen der Schrifuren doe blijcken Godes wille te zijn dat de Gheloovige waarachtelijck ende ghestadelijck aflaten van zondighen: suldy dan oock ghelijck hebben om de mogelijckheit, immers om t'gheschieden van sulcx te wederspreken?

G. Neen ick seker. Dan sal icx dy moeten toelaten, immers oock Meester Ian Calvijn ⁺self. Want die schrijft, *datmen gheen onmoghelijckheydt ⁺en moet allegeren teghen Godts segghen.* Ende hier toe dunckt my wel voegelijck t'gunt Besa ^{+Harmon.} annoteert op des Heeren woorden: Ick wil, weest reyn: te weten also: ⁺*Men moet tsamen voeghen de wille Godes met ⁺het effect* (ofte worden van dien) *overmidts Godt alles vermach dat hy wil.* Maar waar uyt dulsy doen blijcken de wille Godes ^{+Annot.} te zijn, dat de Gheloovige hem soo volmaacktelijck sal ghehoorsamen? ^{+Mars.1.4.}

C. Niet uyt een/maar uyt ses Hoofstucken, te weten, uyt den 1 Gheboden Godes, ¹uyt den 2 Beloften Godes, uyt de eyndtlijcke ²oorsaken vande 3 Gheboorte ende

¹.

².

doot Christi, ³uyt de Goddelijcke 4 Verkiesinghe, uyt ⁴Godes 5 Oordeele ende klare Sententie, ende ⁵uyt het 6 wenschen ende begheren Godes.⁶

G. Zijn die laatste vijf stucken nyet vaster dan't eerste, so en sal dese dijne bewijsinge nyet veel gheloofs by my hebben.

C. Waarom dat?

G. Wten Geboden Godes en machmen des menschen vermoghen nyet bewijsen.

C. Daar moght ick teghen segghen. Maar laat ons dat so nemen. Soo machmen de wille Godes daar wel uyt bewijsen. Dit is mijn voornemen ende nyet des Menschen vermoghen te bewijsen. Ghy en soudt immers nyet willen seggen dat Godes wille nyet en zy dat vanden gheloovigen Mensche ghedaan werde, t'ghene Godt hem te doen ghebedt.

xvij. Capittel.

Of Godt ons sijn Wet heeft ghegeven, nyet om dat wy die souden doen, maar alleen om dat de Wet soude baren haren kennisse van zonden.

G. Neen gheenssins. Dat segghe ick nyet. Maar dat segghe ick, nyet ick, dan de H. Schrift selve, dat de Wet baart kennisse van zonden: ende daar toe alleenlijck is sy ons ghegheven.

C. V eerste segghen is met de H. Schrift, maar u laatste segghen is daar opentlijck teghen. De Schrifte seyt, dat de Wet baart kennisse van zonden: maar waar seyt sy dat de Wet anders nyet en doet dan dat werck? Oft waar seydt sy dat de Wet alleenlijck om kennisse der zonden te baren ons is ghegheven? Nergkens. Nergkens suldy dat vinden inde H. Schrifte. Maar wel, twelck plat daar teghen is, dat Godt ons de Wet heeft ghegheven op dat wy die souden doen.

G. Waar tuyght de H. Schrift sulcx?⁺

C. Siet daar. *Ende nu Israel hoort de Gheboden ende Rechten, die ick dy leere, op dattu die doende soudtste leven.*⁺

Ende ick sal dy segghen alle mijne Gheboden, ende Ceremonien ende Rechten, die du henluyden sulste leeren, op dat sy die souden doen, &c.⁺

Dit zijn de Gheboden ende Ceremonien ende Rechten, die de Heere uwe Godt heeft bevolen dat ick u soude leeren, ende dat ghy die soudet doen inden Lande daar na ghy tredet omme te besitten.⁺

Siet vrundt, daar hebby die naackte ghetuyghen uyt een groote menigte, klaar als den dagh, segghende, dat Godt ons de Gheboden heeft ghegheven op dat wy die souden doen. Begheerdyer meer te sien, ick salse u voorthalen.

G. Neen, tis al ghenoegh.

C. Weet ghy yet daar teghen? of vermeughdy alsoo met naackte ende onghedraeyde ghetuyghnissen bewijsen, dat Godt ons de Wet gegeven soude hebben om kennisse der zonden te baren alleenlijck, ende nyet om dat wy die souden doen: soo neemt de moeyte vande selve aan te wijsen, ick sal gaerne de moeyten doen omme die te lesen, omme te ondersoecken of sy

oock t'ghene ghy wilt seggen, inne houden ende metbrenghen.

G. Neen. Maar waar toe voordert dit dijn bewijs (twelck ick moet toelaten) van dat Godt ons de Wet heeft ghegheven, op dat wy die souden doen?

C. Merckt ghy dat nyet? Ick bewijse daar nu mede t'ghene ghy wederspraackt, namentlijck datmen uyten ghebode Godes, de wille Godes vastelijck mach doen blijcken.

xviii. Capittel.

Ofmen uyt Gods Gheboden mach bewijsen Gods wille te sijn, dat de Gheloovighe volmaactelijck onderhouden de Gheboden Godes.

G. Dat zy nu so, maar daar mede en bewijsdy nyet Godes wille te sijn, dat wy die in allen gheheelijck ende volmaactelijck sullen onderhouden.

C. Dits vreemt. Leest ghy erghens inden gantschen Bijbel van Gode gheboden te sijn, dat wy sijn Gboden maar voor een deel houden sullen, ende nyet int gheheel?

G. Dat segghe ick nyet.

C. Ende of ghy sulcx dan schoon erghens inden Bijbel mocht ghelesen hebben (als neen) soos oude ick u dan noch vraghen alsoo: Wat Godt ons ghebidt te doen, dat wil Godt dat in ende met den Gheloovighen gheschiede. Of houdy't anders?

G. Neen. Ten waar ick Gods eenvuldigheyt wilde wederspreken, dat ick nyet en wil noch en mach.

C. Wat Godt wil dat gheschieden sal in ende met den Gheloovigen: gheschiedt dat of nyet?

G. Het gheschiedt. Anders moste ick Godes Almoghenheyt loochenen, nadien ick het bekenne Godes wille te sijn.

C. Godt wil (soude ick dan voorts naar u beduncken segghen) dat de Gheloovighe sijn gebodt sullen houden voor een deel, het zy dan voor een vierendeel of ten halven toe. Wat soudy hier op segghen?

G. Wel laat ons dat so nemen.

C. Soo mach dat volbrenghen van Godes gheboden voor een deel gheschieden, ja het gheschiedt dan immers inden Gheloovighen.

G. Dat moet sijn, anders waar Godt nyet almachtigh.

C. Dit doende, te weten Gode also gehoorsamende voor een deel, doen sy immers het gene Godes wille is dat sy sullen doen.

G. Sy doen.

C. Alle wie daar doet t'ghene Godt wil dat hy doe, die doet alle dat hem Godt ghebidt.

G. Also.

C. Soo wie daar doet alle dat hem Godt ghebidt, die is Gode volkomelijck ghehoorsaam.

G. Dat volghet noodtlijck.

C. Soo volghet nu mede noch al noodtlijck dat sulck een Gode volkomelijck ghehoorsaam is, altijdt het quade laat ende het goede doet, voos o veele hem Godt dat verbiedt ende ghebidt, ende dat dese voorts meer nemmermeer en zondight. Merckt ghy nu wel dat dese sake noch al ghenomen zijnde naar u eyghen segghen,

u meyninghe in desen noodtsakelijck vernyelt ende de mijne krachtelijck bevestight werdt.

G. Ick mercke dat du my verwerste. C. Dat mocht u niet gheschieden, soo ghy waarheydt haddet over u zijde, ende ghy nyet en doolde inden duysteren Labyrinth des loghens in dese sake. Ick en meyne immers nyet, dat ghy of yemandt dit sult willen lochenen.

G. Wat?

C. Dat soo wie daar doet het ghene Godt hem ghebiet ofte af-eycht, dat hy nyet en zondight.

G. Neen, gheenssins. Maar wie vermach dat?

C. Hoort my, ghy sullet mercken wie. Godt wil dat de Gheloovighe int gheheel, of int deel, ofte gants nyet altoos volbrenghe t'ghene hy Ghebenedijdt ghebiet. Neemt welck van dryen (want buyten dese drye en blijfter nyet over) dat u ghelieft, tis my alleens. Want wy zijnt nu daar inne te samen eens, dat het alles mach gheschieden, ja sal gheschieden ende gheschiedt, dat ons blijkt Godes wille te zijn dat gheschieden sal. Ist nyet soo?

G. Tis so.

C. Wil nu Godt dat de Gheloovighe nyet altoos en onderhouden van t'ghene hy ghebiet, so en mach gheen Gheloovige yet, hoe luttel dat oock zy, vande gheboden Godes onderhouden.

G. So ist.

C. Is dat sulcx, soo en is dat nyet onderhouden vande gheboden Gods gheen zonde voor den Gheloovighen, want hy en doet nyet jeghen, maar na den wille Godes.

G. Dat waar wel soo, inden hy't uyt dier meyninghe liet. Maar daarom en laat hy't nyet.

C. Dat komt alleens. Want wilde Godt dat hy't uyt dier meyninghen soude laten, soo soudet daarom by hem ghelaten worden. Dit gheschiedt, so ghy segt, daaromme nyet. Dus ist dan noch Godes wille nyet dat hy't daaromme soude laten, ende en is hem dan noch ghelijcke wel geen zonde. Maar wil dan oock Godt voor een deel ende voor het ander deel nyet zijn Gheboden onderhouden hebben van den Gheloovighe: soo mach't gheschieden, so het gheschiedt dan inden Gheloovighe, ghemerckt de Almogende wille Godes dan sulcx mede in hem wil. Hier en gheschiedt dan noch al mede gheen zonde in't nyet onderhouden van't ander deel. Ghemerckt dan daar oock gheschiedt na, nyet jeghens of buyten, de wille Godes. Ist dan oock de wille Gods, dat de Gheloovighe int gheheel ende volkomentlijck alle zijne Gheboden onderhouden sullen ende doen: wie mach het geschieden van dien lochenen, sonder de Almoghentheyte Godes te lochenen.

G. Nyemant. Dat bekenne ick dy gaerne. Aan Godes Almogentheyte en machmen nyet twijfelen daar Godes wille blijkt. Maar die en hebby noch in't miste van dese dijne Aflaat ofte Volmaacktheyte nyet Mette Godtlijcke Schrift bewesen. Doet maar blijcken Godes wille te zijn dat de Gheloovighe volmaackt ende zijne Gheboden volkomentlijck ghehoorsaam sullen wesen: ende ick sal dy bekennen dat de gheloovige menschen volmaact mach zijn ende Gode volkomentlijck gehoorsaam.

C. Dat wil ick nu doen. Doet ghy daar na dat ghy nu segt. Hoort nu mijne bewijsin

ghe die sal voortkomen uyt de schriften van Calvijn ende Besa self, oock uyt de Goddelijcke Schrift.

G. Die twee zijn menschen ende mogen dolen. Brengt ghetuyghnisse uyt de H. Schrift. Die en mach nyet dolen. Laat die ten minsten voor gaan. Volghen dan d'andere twee, ick wilt wel hooren.

+C. Siet hier dan wat Godt self seyt: *Wandele voor my ende weest volmaackt.*

+*Ghy sult volmaackt zijn ende sonder smette met dijnen Heere Gode.*

+Gen.17.1.

+*Weest daaromme volmaackt, als oock u Hemelsche volmaackt is.*

+Deut.18.13.

+*Op dat ghy t'Ghebodt onderhoudt sonder smet, onberispelijck, totten toekomste onses Heeren Iesu Christi.*

+Mat.5.48.

+1.tim.6.14.

+*Maar de gheduldigheid heeft een volmaackt werck, op dat ghyluyden volmaackt meught zijn ende volkomen, in gheeneninghen ghebrekende.*

+Iacob.1.4.

+*Dit schrijve ick u mijne kinderkens, op dat ghy nyet en soudt zondighen.*

+*Daaromme achterlatende de leere vanden beghinne des Christelijcken levens, laat ons voortvaren totter volmaacktheydt.*

+1.Ioan.2.1.

+Heb.13.11.

+*Ten laatsten verblijdt u Broeders ende weest volmaackt.*

G. Hola, Hola. Slaat nyet meer bladen omme, tis ghenoech bewesen dat Godt ons beveelt, ende mitsdien dat God oock wil, dat de Gheloovighe volmaackt sullen zijn.

+2.Cor.13.11.

C. Dats my dan oock ghenoech. Want bekendy't de wille Godes te zijn, soo meughdy het gheschieden nyet meer ontkennen, sonder de Almoghentheyte Godes te ontkennen.

G. Daar voor behoede my de bermhertige Godt. Maar hier verwondere ick my grootelijck.

C. Waar inne?

G. Dat sa lick u naacktelijck segghen. Ick sie hier so vele Schriftuyerlijcke ende klare getuygenissen, dat het mogelijck zy dat een Geloovige door Godes ghenade in Christo Iesu soude moghen voorts aan metter tijt gantschelijck af-laten van't zondighen ende volmaact zijn, dat my wondert dat Meester Ian Calvijn ende Theodore de Besa dit nyet en mercken. Immers na dien hier soo grooten waarschijnlijkheit inne is, dat sy hier so hatelijck teghen schrijven, ja oock met leelijcke schantnamen so onvrundtlijcken schelden anderen die sulcx ghelooven moghelijck te wesen. Want sy noemense Catharen, Perfectionarisen, Pelagianen ende dergelijcken meer.

C. Wondert u datte, daar inne ick u recht moet geven, so neemt nu noch al meerdere oorsake van verwonderinghe.

G. Welck is die?

C. Dat sy beyde anderen schelden om te ghelooven dinghen die sy oock beyde self leeren. Soo dat sy hierom anderen nyet en mogen lasteren, sonder eerst hen self te lasteren.

G. Waar leeren sy sulcx?

xix. Capittel.

Dat Calvijn ende Besa self desen waren Aflaat leeren.

+C. Calvijn schrijft self, ende dat met waarhey, dat Gode gheen ding aanghenamer is dan ghehoorsaamhey.

+Instit.ij.6.

G. Dat staat daar.

C. Wat nu Gode aanghenaam, ja alderaangenaamste is, dat is immers Godes wille dat inden Gheloovighen gheschiede, ende dat gheschiedt dan oock.

G. Tis so. Ende dat gheschiedt.

C. Nadien nu ghehoorsaamhey Gode aanghenaam is ende Godes wille zy dat die inden Gheloovighen gheschiede, soo gheschiedt daar ghehoorsaamhey inden Gheloovighen. Ghehoorsaamhey Godes is Deughde, ende onghehoorsaamhey is Zonde. Dese zijn malkanderen soo contrarie, dat d'een nyet mach wonen daar d'ander woont, soo weynigh als daar duysternisse mach blijven, daar der Sonnen radien inne stralen.

G. Recht.

C. Soo volght noodtlijck datter Ghehoorsame zijn, die nyet meer en zondighen, twelck onghehoorsaamheydt is. Dit is dan immers de volmaackte Aflaat van zondighen daar af wy handelen, ende die Calvijn self so strengelijck teghenspreect. Siet noch hier op dese plaatse.

Want Godt betoont hier dat hy Wil dat wy⁺ hem sullen dienen, te weten, heylighlijck levende.⁺

+Comment.

G. Mach Calvijn nyet wel wat anders meynen met dat woordt *heylighlijck*?

+2.Timoth.2.21.

C. Wat?

G. Daar men leeft inden gheloove, nochtans daaghlijcx zondighende: twelck den Geloovighen nyet en werdt toegherekent. Ende soude hy hier moghelijck meynen een toerekentlijcke, maar gheen ware Heylighey.

C. Heeft Calvijn zijne longheren met een toerekentlijcke ende nyet met een ware Heylighey willen heyligh maken: soo mach hyse oock wel met een toerekentlijcke, ende nyet met een ware Salighey hebben willen saligh maken. Maar dat en betrouwe ick hem nyet toe. Ende dit noch te min, om dat hy, Calvijn, self hem elwaerts verklaart wat hy by t'woordt *Heyligheydt* verstont, daar seyt hy aldus: *Tis⁺ buyten twijfele (twelck oock self Plato heeft geweten) dat het woort Heylighey in sich behelst, alle t'ghene dat wy Gode schuldigh zijn, om sijne Majesteyt aanbeden ende te eeren.*

+Harm.Luc.1.75.

G. Maar wie weet nu of Calvijn ten eerstgheseyder plaatsen verstont een deel voor't geheel van sulcke Heylighey?

C. Dat soude qualijck luyden: ghemerckt dan het ander deel van der Gheloovighen leven soude moeten wesen onheyliche. Nadien nu Godt self heerschapt in dat deel daar inne de Gheloovighe heylighlijck leeft, ende daar tegen de Duyvel heerschapt int ander deel daar inne dese onheylichlijck leeft: so soude het Godes wille moeten zijn dat de Duyvel altijd neven hem in des menschen Ziele soude heerschappen. By aldien Godt wilde dat wy nyet gheheelijck, maar alleen voor een deel heylighlijck soudent leven.

G. Dat luydt nyet. Godt is een jalours liefhebber, die des menschen herte, ziel, gemoedt ende liefde geheel alleen wil hebben, ende daar geen anderen neven hem mach lijden. Doch hebben wy dit nu hier voor al afgekalt. Want oft oock Godes wil schoon mochte zijn, dat wy maar ten halven heylighlijck soudent leven, soo mochte dan noch sulcx gheschieden, ende de ghene daar inne sulcx gheschiede, soudent dan daar inne Godes wille volbrengghen, ende hem noch volkomelijck ghehoorsam zijn.

C. Het is soo ghy segt. Maar dese voorgheuwende halve heyligheydt ofte ghehoorsam

heyt strijdet oock opentlijck tegen die naackte⁺ woorden Calvim self, houdende also:

Hy en wil anders nyet segghen dan dat Godt nyet en wil ten halven ghedient zijn. ^{+Comment.}

Ende noch op een⁺ ander plaatse: *Het woort geheel beteeckent hier volkomen* ^{+Iacob.2.6.}

ende volmaackt, daar aan nyet en ghebreeckt. Dese uytlegginghe maackt Calvijn ^{+Comment.}

op d'Apostels woorden: Dat alle Schrifture Goddelijck inne ghegheven, nut is om ^{+2.Timoth.3.17.}

te leeren, te berispen, te beteren ende te onderwijsen in gherechtigheyt, op dat de Mensche Godes *volmaackt* zy ende tot alle goet werck bereedt. Lieve segt nu, wat salmen uyt allen desen doch anders moghen besluyten, dan dat het Godes wille zy dat de gheloovighe Mensche zijne Gheboden volkomelijck ende int geheel (nyet alleen in't deel ende ten halven) ghehoorsaam zy, ende volghens dien oock volkomen?

Dit selve druckt Besa oock klaarlijck uyt met dese onbewimpelde woorden: ⁺

Daaromme so wie daar seyt, dat Christus ditte: Weest volmaackt: nyet soude gheboden hebben, op dat het volbracht soude worden, die seyt qualijck. ^{+Respons. ad defons. Castel.1.Ioan.2.5.}

G. Voorwaar ick hoore dese dinghen uyt die twee Leeraren nyet sonder groote verwonderinghe. Maar lieve laat my doch die plaatsen self lesen. Soo mach icx met sekere wetenschappe anderen nasegghen. Want my de onse noch heel qualijck sullen ghelooven konnen: dat dese beyde so hoogh gheleerde Mannen so gants groflijck henselven tegen spreken in dit stuck.

C. Gaerne. Siet daar eerst dat ick uyt Calvijn verhaalde. Daar staat het tweede. Daar is het derde, ende hioer zijn d'andere plaatsen, sietse d'een voo, d'ander na self. Ende daar in laatse in dit boeck van Besa.

G. Ick bevindet van woorde te woordt soo ghy't seyde.

C. Oordeelt nu of ick nyet wettelijck uyt die heure eygen schriften self besluyte, dat het Godes wille zy dat de Gheloovighe hier zijne Gheboden volkomentlijck gehoorsame ende dat hy volmaackt zy. Soo ick u te voren mede betoont hebbe uyt de naackte Schrifture self.

G. Dat en mach ick nyet meer ontkennen.

C. Blijckt dan Godes wille sulcx: hoe salmen sonder locheninghe vande Almoghentheydt Godes, moghen lochenen moghelijck te wesen tghene men weet Godes wille te wesen? Ist dan Godes wille ende vermach het Godt dat de Gheloovighe hem volkomentlijck ghehoorsame, ende dat hy de ware Aflaat hebbe, daar af wy handelen:so moetmens gelooven mogelijck te zijn, wilmen Gode in zijn Almoghentheydt nyet lasteren.

G. Dat moet ick nu toelaten, al en hadde icx t voren nyet ghelooft.

xx. Capittel.

Of men uyt de beloften Godes mach doen blijcken Godes wille te zijn, datmen sijne Gheboden volmaecktelijck ghehoorsame.

C. Tot nu toe ben ick doende gheweest int bewijs uyt den Gheboden Godes, dat het de wille Godes is, dat de Gheloovigher zijne Gheboden int geheel ende nyet ten halven onderhouden ende hem onderdanigh wesen sullen. Nu wil ick alle sulcx bewijzen uyt den beloften Godes.

G. Dats recht. Du volghste dijne schickinghe vande ses voorghestelde stucken, daar af dit het tweede was.

C. Hebby my nyet bewillight dat Godt is waarachtigh?

G. Vryelijck. Ick bewillighe dat noch gaerne.

C. Mach de waarheyt oock bedrieghen?

G. Soo weynigh als lieghen. Dats haar onmoghelijck. Ende sonder logh is gheen bedrogh.

C. Die nyet en mach noch wil bedrieghen, is ghetrou, ende wil altijdt het beloofde oprechtelijck gheven.

G. Hy wil.

C. Godt wil dan altijdt elcken t'ghene hy hem belooft gheven.

G. Ontwijfelijck.

C. Godt mach oock gheven al dat hy wil gheven.

G. Dat is waarachtigh.

C. Can ick dan ontwijfelijck doen blijcken dat Godt den Gheloovighen wil gheven desen onsen waren Aflaat van zonden, ghy sult immers oock ghelooven dat Godt die yemanden gheeft, ende mitsdien oock dat yemant die heeft?

G. Hoe soude ick daar teghen moghen?

C. Desen Aflaat van't zondighen sa lick u nu hier klaarlijck bewijsen, nyet met menschelijcke glofen, maar Mette naackte woorden des H. Gheests door den mondt Christi self, door den mondt der Propheten, oock der Euangelisten ende der Apostelen: Leest ghy telcken self de plaatsen die ick u sal aanwijzen inden Bijbele, siet eerst daar:

G. Want het is God die in u werckt beyde het⁺willen ende het volbrenghen.

Ende de Heere dijn God sal dijn herte besnijden,⁺ ende dat herte dijnes zades, ^{+Philip.13.}
so dat du den Heere dijnen Godt sulste liefhebben van gantscher herten ende van ^{+Deut.30.6.}
gantscher zielen, op dat du moghste leven.

Ende hy sal voor sijnen aansichte henen gaan⁺inden gheest end einder kracht Helie, om te bekeeren der vaderen herten totten kinderen, ende de ongheloovighen ^{+Luc.1.17.}
totter Rechtvaedighen wijsheydt, om te bereyden den Heere een volmaackt volck.

Den eedt die hy ghedaan heeft onsen Vader⁺ Abraham, dat hy ons soude gheven, ^{+Luc.1.73.74.75.}
dat wy verlost zijnde uytten handen onser vyanden, hem soudent dienen in heyligheyt
ende rechtvaerdigheydt die hem aanghenaam is ale de dagen ons levens.

Ende ick wil u een hert gheven, ende wil in⁺uwen ingheweyde eenen nyeuwen gheest planten, het steenen herte wil ick uyt uwen lijve nemen ende wil u een ^{+Eze.11.19.}
vleeschen herte gheven.

Op dat ghy in mijne Geboden wandelen sult,⁺ ende mijne rechten houden ende doen. ^{+Ezech.11.20.}

Ende ick sal op u een suyver water uytstorten,⁺ ende ghy sult ghereynight worden van alle uwe smetten, ende van alle uwe Goden sa lick u reynighen. ^{+Eze.36.25.}

Ende ick sal u een nyeu herte gheven, ende⁺ ick sal int midden van u stellen een nyeuwe geest, ende ick sal het steenen herte uyt uwen vleesche wech nemen, ende ^{+Eze.36.26.}
sal u een vleeschen herte gheven.

Ende ick sal mijnen Gheest stellen int midden⁺van u luyden, ende ick sal maken dat ghy in mijne Gheboden sult wandelen, ende dat ghy mijne rechten sult ^{+Eze.36.27.}
onderhouden ende doen.

G. Soeckt nyet meer, ick sie hier meer dan ghenoech.

C. Daar segdy recht. Want alleen een eensame der voorverhaalde spreucken so naackt, soo klaar ende soo vast wesende, waar alleen meer dan genoeg tot bewijs van t'ghene ick segghe, overmidts de gantsche sinne vande Schrifture daar mede overeen stemt, daar tegen wenden sy voorneemlijck voor, des menschen kranckheyt.

G. Dat is waar, ghemeenlijck komt dat woort voort; ons vleesch is kranck.

C. Nyet seer wijselijck, maar sottelijck ende spottelijck. Want sulcx my eens by enen treflijcken Man voorgeworpen zijnde, vraaghde ick hem wie de meeste vyandt waare, daar teghen een Christen hadde te strijden? Hy antwoorde, zijn eyghen vleesch. Dat segdy (seyde ick) is kranck. Hy antwoorde Ia. Dits vreemt, sprack ick, dat ghy onmogelijck houdt uwen vyandt te verwinnen om dat hy kranck is. Want hoe ons vyandt krancker is, hoe wy hem lichtelijcker moghen verwinnen.

G. Ghy seyde hem waarheyt, so vele als ick kan verstaan.

C. Seker alsment recht insiet, wat vermach doch de krancke onwille des vleeschs teghen de Almoghende wille Godes? Als des Menschen geest vereenight zijnde met de Almachtighe wille Godes, na Godes wille wil leven, ende der beloften Godes vast betrouwende (na den aardt des Gheloofs) ghetrootelijck ⁺derf segghen, *Is Godt* (die almoghende is) *met ons, wie sal teghen ons sijn?* Het swacke vleesch? De verwanen ⁺Rom.8.31. Duyvel? De gedoode Doot? Of wie? Maar t'komt leyder al uyt mistrouwen opte beloften Godes: op Godes Almoghende Waarheyt ende Trouwe sien sy wat te luttel met Abraham: ende opte menschelijcke kranckheydt ende middelen sien sy wat ⁺te veele metten Hertoghe in Samarien: Daar door syluyden Gode met Abraham zijne ⁺4.Reg.7.2. behoorlijcke eere nyet en gheven. O hoe wijt is dat van sonen Abrahams ende Gheloovigen te wesen?

C. Du wordtste wat vuyrigh. Doch al lochenen sy doorgaans het gheschieden, ja oock de moghelijckheydt van't gheschieden vande voorghemelde beloften Godes: soo kan ick dy nochtans al sommige plaatsen toonen in hare schriften, die treflijck met dijn gevoelen in dien over een stemmen.

C. Dat is my wel kondt. Maar wat doen sy anders daar met, dan dat sy willen schijnen daar mede oock te leeren de Godsvruchtigheydt, ⁺*wiens cracht sy nochtans doorgaans versaken?* Wat voorderen syluyden oock mitsdien doch anders, dan ⁺3.Tim.3.5. dat sy hier Ia, daar Neen, van een selve sake schrijvende, betoonen dat sy oneens zijn teghen de H. Schrift, ende daar door ooc met sich self oneens zijnde, t'een teghen t'ander schrijven?

G. Dat schijnt al wel so, maar daar is noch een ander oorbaar ghelegghen in't doen blijcken dat men dese dijne meyninghe uyt haarluyder eyghen schriften klaarlijck ende waarlijck mach bewijzen.

C. Wat oorbaar soude dat zijn?

G. Het sal dienen tot versoetinge vande bitterheydt die daar is in vele onwijse yveraars na de leeringhen Calvini ende Besae, teghen dy ende meer anderen, die de voorsz Beloften ghelooven, daar op hopen ende daar na trachten, dat sy in Christo desen waren Aflaat van zonden souden komen te ghenyeten. Ende sal tselve henluyden self ten goeden mogen strecken: ist nyet int ghelooven vande Waarheyt, het sal henluyden ten minsten min doen lasteren teghen de Waarheyt.

C. Dat en neemdy nyet vreemdelijck. Want sy hier door souden moghen oorsake bekomen omme by hen self te dencken alsoo: Onse Leeraren schrijven hier self

sodanige dinghen, die opentlijck ende crachtelijck betuygen, datmen hier inder tijt mach komen tot een ware af-latinghe va't zondighen. Al ist nu sulcx dat syluyden wat verhit zijnde op andere plaatsen daar weder heftigh tegen schrijven: so blijkt nochtans sulck heur teghen schrijven gants onschriftelijck, immers plat jeghen de heylighe Schrift. Nadien syluyden tot vele plaatsen, daar sy nyet en kijven, oock selve schrijven, t'ghene bevestight die meyninghe datmen desen Aflaat van zonden hier mach verwerven, ende sulck henluyder schrijven overeen stemt met het klare getuyghnisse der Godlijcker Schrifturen: soo ist immers behoorlijck, als wy noch immers ghelooven willen den schriften van dese onse Leeraren, dat wy henluyden geloove gheven over die zijde daar sy metter H. Schrifturen overeen komen, ende gheensins over d'ander zijde daar henluyder schrijven opentlijck strijdet jegen de H. Schrifture.

G. O dat waar een rechtschapen ende omsichtigh bedencken voor henluyden ende oock heylsaam. Maar ick duchte dat partijschap henluyden tselve nyet en sal toelaten.

C. Sy en zijn altsamen nyet partijdigh, daar zijn oock Godvreesende, bescheydene ende omsichtighe Luyden onder, die lichtelijck tot sulcke beradinghe ende nadencken sullen moghen gheraken. Of sy sullen immers moghen komen daar toe, dat sy siende heure Leeraars het eene schrijven teghen het ander, den selven wat minder dan voormaals gelooven, alle dat men hen voorbrockt nyet, als onreyne zeughen, inne swelghen, maar metten reynen Dierkens alles erkauwen, ordentlijck onderscheyden, ⁺den gheesten nyet al gelooven, maar proeven, ende de H. Schrift, of sy oock alsoo ⁺houdt, ondersoecken sullen.

⁺1.Ioa.4.2.

⁺Act.17.11.

G. Dat waar te wenschen.

C. Dat is noch mijne hope, Laat ons daaromme nu sien wat plaatsen het zijn, daar ghy segt dat die twee uwe Leeraren met dese meyninghe self overeen stemmen.

G. Daar isser een, laatse my lesen. *Laat ons⁺ eerst aansien den Raadt Godts inden Spieghel sijns woordts, alwaar wy statueren dat hy nyet altoos en belooft, dan t'ghene hy by sich ghedecreteert heeft te volbrenghe*. Siet nu hier:

⁺Calvijn Comment.in

Psal.33.11.

Want men moet nyet twijfelen, of Godt en doet al dat hy mach, indien hy't heeft belooft.⁺

Oock daar:

⁺Comment. Ephes.3.2.

Want Godt betuyght dat hy sijnen Kinderen⁺ gheeft een nieu herte, ende hy belooft dat hy sal maken dat sy sullen wandelen in sijne Ordonnantien ende Gheboden.

⁺Comment. 1.Ioan.3.9.

Siet op dese plaatse noch ditte: *(Godt) beleedt⁺ dan de goede affectien tot het eynde, de welcke hy ons heeft gheinspireert, op dat sy nyet vergheefs en souden wesen. Alsoo hy belooft door den Propheet Ezechiel 11.20. Ick sal maken dat sy in mijnen weggen sullen wandelen.*

⁺Contr. Piggium.Eb.3 ex August.

Siet oock nu hier: *Want hy (Sanct Ian)⁺leert hier nyet alleen dat wy macht hebben om nyet te zondighen: maar dat de beroeringhe*

⁺Comment. 1.Ioan.3.5.

des H. Geests van so grooter cracht is, dat hy ons houdt noodtsakelijck in een vaste ende stadighe onderdanigheyt vande Rechtvaerdigheyt.

Ten laatsten om maar noch een plaatse te lesen ende voorts hier af te scheyden, soo hoort ⁺oock dese: *De genade, om int goede volstandigh te blijven, indien hy ghewilt hadde, was Adam ghegheven: maar ons werdt ghegheven dat wy willen,* ^{†Inst.ij.19.} *ende metten wille de begheerlijckheyt overwinnen. Hy heeft dan gehad, dat hy mochte, indien hy wilde, maar nyet het willen op dat hy mochte: ons wert ghegeven het willen ende het mogen. De eerste vrygeyt was dat hy macht hadde om nyet te zondighen: maar d'onse is veele grooter (te weten) nyet te moghen zondighen.*

C. Dit laatste spreeckt Calvijn moghelijck vande volmaacktheyt na den lichamelijcken doode.

G. Neen. Leest daar voort, ende siet hem self plattelijck uytdrucken ende daar tegens verclaren, om sulck inspreken te voorkomen, dat hy sulcx en spreeckt vande Volmaacktheyt hier namaals: maar van die hier inder tijdt werdt ende is.

C. My wondert hoe ghy dese plaatsen also weet te wijsen.

G. Ick hebbe die aangheteekent ghehadt omme teghen te spreken die Luyden, die ons verweten dat Calvijn was teghen alle goede wercken, ende dat hy leerde deselve onnodigh te wesen. Want ick merckte wel dat hy hier opentlijck daar teghen leerde.

C. Maar ghy en mercte nyet dat hy opentlijck teghen hem selven leerde.

G. Neen ick voorwaar.

C. Alle dat Calvijn daar schrijft, houde ick voor oprecht ende waarachtigh, als eenvuldelijck over een stemmende met het menighvuldigh ghetuyghnisse der Godlijcker Schrifturen. Want daar leert hy naacktelijck dat God nyet altoos en belooft twelck hy nyet en heeft ghedecreteert te volbrengen. Mach dan oock Zonde, Doodt, Duyvel of Hel (swijghe onse swacke vleesch) den Almoghenden Godt beletten zijn onveranderlijck Decreet inden Geloovighen zijnre beloften, die selve te volbrengen?

G. Gheenssins.

C. Calvijn leert daar dat Godt al doet dat hy mach, om t'beloofde te volbrengen: wie mach het doen vanden Almachtighen Gode beletten ofte wederstaan?

G. Nyemandt.

C. Calvijn schrijft (ende dit uyten Propheet) daar mede dat God belooft te maken dat wy in zijne Gheboden sullen wandelen, oock dat wy zijn bevelen doen sullen ende dat in so stantvastigher onderdanigheyt, dat wy nyet en sullen moghen zondigen, daar toe ons werdt gegheven het willen ende het vermoghen. Lieve segt ghy nu selve, mach oock yemant krachtigher ende waarachtigher den waren Aflaat van zondigen ende de volmaackte Onderdanigheyt beschrijven, dan Calvijn hier selve doet?

G. My dunckt wel neen.

C. Machmen oock vaster ende sekerder schrijven dat Godt het ghene hy belooft sal volbrengen?

G. Oock nyet.

C. Hebby oock yemant ghelesen die het verkrijghen ende worden van sulcke volmaackte Onderdanigheyt vyantlijcker scheldet, lastert ende wedervechtet, dan Calvijn selve met zijn Iongher Besa?

G. Dat my ghedencken mach nyet.

C. Soo volghet nu hier oock uyte dat ghy nyemant en hebt ghelesen, die hem self oopenlijcker wederspreect, die de waarheyt in dit stuck vyantlijcker wederstaat, ende die den geloovers der waarheyt, ja oock van zijn eygen Leere in desen hatelijcker handelt. Segt nu, voeght dat alles oock een geloovigh ende Christen Mensche, ick swijge sodanigen Leeraar?

G. Dat dunckt my nyet. Dijne redenen versta ick. Vande Beloften Godes is geseyt, ende verwachte nu wat du sulste seggen van't derde stuck.

xxj. Capittel.

Of de Gheloovighe nyet al en verkrijghen dat sy met betrouwen na den wille Godes begheren: ondersoek uyt den schriften Calvijns ende Besae.

C. Daar wil ick terstont aan komen, na dat ick eerst noch een weynigh gehandelt sal hebben vande Beloften Godes int verhooren vande gheloovighe Ridder.

G. Tis my lief. Wat segghen hier af Calvijn ende Besa? Lochenen of bevestighen sy het verkrijghen van't ghene sulcke Ridder van Gode begheren?

C. Dat meughdy self lesen. Hola. Toeft noch wat. Siet daar is een van de plaatsen die ick sochte.

G. Hier staat aldus: *Alhoewel hier werdt gesproken⁺ van een ghenade, bysonderlinghen geschiedt sijnde twee Blinden: so moeten wy nochtans uyt dit propoost van Christo een generale leeringe trecken: te weten dat wy nemmermeer verstooten en sullen worden van onse begheerten, als wy bidden inden gheloove.*

⁺Calvinus Harmo, Mat.9.29.

C. Leest nu oock datte.

G. *Ons werdt bevolen te bidden met een vast⁺ gheloove, ende daar werdt belofte toeghedaan, alsoo wat wy gheloovigh bidden, dat ons t'selve sal werden ghegheven.*

⁺Institu. de oratione.

C. Siet oock daar.

G. *Wonder ist hoe seer dat God door ons mistrouwen⁺ wordt ghetert, als wy van hem begheren een gratie, die wy van hem nyet en verwachten.*

⁺Instit.xv.8.

C. In dat boeck handelt hy noch meer hier af. Leest daar.

G. *Daar en is nyet dat ons beter verweckt tot⁺ bidden, dan de gewisse versekertheyt van te verkrijghen. Want de ghene die twijfelen en moghen Gode nyet bidden dan op acquijt. Immers het ghebedt sonder gheloove, en is nyet dan een spel ende ydele ceremonie.*

⁺Harmo.Mat.7.7.

C. Siet oock noch hiet.

C. *Want Godt over al ons nyet anders te bidden⁺ en heeft voorgeschreven, dan t'ghene hy self ons wilde gheven.*

⁺Institu.vij.209.

C. Siet in dit selve boeck noch die plaatse.

G. *Het gheloove verkrijght, soo wat de Wet⁺ ghebidet.*

C. Siet nu oock wat Besa hier af schrijft.

⁺Instit.85.

G. Tis ghenoech in Calvino ghesien, met hem is ny een.

C. Siet dan maar dese eene plaatse, dan houdt op.

G. *Dewelcke (namentlijck Christus) ontwijfelijk⁺ sal verwerven van sijnen Vader, t'ghene wy sullen begeren of van hem, of van sijnen Vader in sijnen Name, ist maar dat wy sulcx begherende ghelooven, dat hy alsoo sal doen, want hy hevet alsoo beloof.*

⁺Besa voort nieu Testa. somma van de twee Testamenten.

C. T'sal mu hier mede genoeg zijn, ist maar dat ghy wel hebt gemerckt wat de hooftmeyninghe is inde stucken by u daar gelesen.

G. My dunckt wel Ia. Te weten dat wy gheloovigh biddende, nemmermeer gheweyghert worden, maar dat wy dan al vercrijgen dat wy begeren, Item dat God door mistrouwigh bidden wert getergh dat sulcx een ydel Ceremonie is, ende dat versekertheyt van te verwerven, alderbest doet bidden.

C. Tis al recht. Nadien dan het bidden sonder betrouwen Gode tergh: wat sal't bidden zijn daarmen loochent moghelijck te zijn om verkrijghen t'gene men om bidde? Het twijfelen is immers minder quaadt dan het lochenen van Godes Beloften.

G. Doen sulcx dese Gheleerden?

C. Doorgaans.

G. Waar doch?

C. Ghelooven syluyden oock *dat Godt in eenigh Mensche op Aerden te nyete maackt alle t'gene dat in ons tegen sijnen wille strijdet? ende dat Godt daar teghen in eenigh Mensche schept sodanighen nyeuwen herte, dat hy nyet altoos van hem self en wil, maar veel eer dat de Gheest Godes alder Menschen begeerten sulcx regere, dat sy een volle eendracht hebben met Gode? Of (om corter te segghen) gelooven sy oock dat hy van eenigh Mensche hier op Aerden also werdt ghehoorsaamt, als hy Ghebenedijt inden Hemel werdt ghehoorsaamt vanden Enghelen?*

G. Wat soude Calvijn of Besa sulcx ghelooven moghelijck om verkrijghen? Vindtmen ooc yet dat sy beyde meer wederspreken? Want soo yemandt hier sulcx hadde verkregghen, die hadde desen waren Aflaat (so du dat noemste) van zonden, ende waar volmaacktelijck Gode ghehoorsaam. Lochenen sy die nyet doorgaans?

C. Ia sy. Nochtans schrijft Calvijn het eerste ende Besa het laatste van t'gene ick daar ⁺segghen, siet de plaats self.

G. Ick siet. Het staat hier, *ende strijdet opentlijck* ⁺teghen den grondt haarder beyder Leeringhe in desen stucke.

⁺Cal. de oratione.

⁺Besa annot. in Matth.6.10.

C. Sulck dickmaal hem self soo plattelijck te wederspreken en betoont gheenen eenvuldigen gheest. So en is oock het bidden van Gode om t'ghene men ghelooft dat onmoghelijck is te verwerven, gheen teecken van gheloovighe Luyden. Noch vele min het terghen Godes door sulck ceremoniaal mondt-ghebedt.

xxij. Capittel.

Bewijs uyter H. Schriften dat de geloovighe Bidders na den wille Godes heure begheerten verwerven.

G. Willen wy nu laten varen der Menschen, om te komen tot Godes seggen?

C. Ia. Siet daar een deel plaats (al soude te lang werden) vastelijck toesegghende het verkrijghen der gheenre die geloovigh Gode bidden.

⁺*Ende ghy sult my aanroepen, ende ick sal u verhooren.*

⁺*Dan suldy aanroepen, ende de Heere sal verhooren: ghy sult roepen, ende hy sal segghen, hier ben ick.*

⁺Ier.19.12.

⁺Isa.58.9.

⁺*Ende het sal wesen eer sy roepen, dat ickse sal verhooren, dewijle sy noch spreken, sa lick hooren.*

⁺Isa.65.24.

+Aanroept my inden daghe van tribulatiën, ende ick sal u bevryen, ende ghy sult my eeren. +Psa.49.15.

Hy sal doen den wille der gheenre die hem⁺vreesen, ende hare Ghebeden sal hy verhooren, ende hy salse saligh maken. +Psa.144.19.

De Ghebeden der Rechtvaerdigen sal hy verhooren.⁺

Bidt, ende u sal ghegheven werden.⁺ +Prov.15.29.

Al die bidt, ontfangt.⁺ +Matt.7.7.

Alle soo wat ghy sult bidden met een gheloovigh⁺ +Matt.7.8.

Also wat ghy sult bidden in mijnen Name, dat⁺sal ick doen, op dat de Vader gheglorificeert werde inden Sone. +Mat.21.22.
+Ioan.14.13.

Ist dat ghy in my blijft, ende mijne woorden⁺in u blijven, so suldy bidden wat ghy wilt, ende het sal u ghewerden. +Ioan.15.7.

Op dat mijn Vader u gheve, soo wat ghy hem⁺sult bidden in mijnen name.

Bidt, ende ghy sult ontfanghen, op dat uwe⁺blijdtschap volkomen zy. +Ioan.15.16.

Ende soo wat wy sullen bidden, dat sullen wy⁺van hem ontfanghen. Want wy onderhouden sijne Geboden, ende doen dat voor hem behaaghlijck is. +Ioan.16.14.
+1.Ioan.3.21.

Ende dit ist betrouwen, dat wy tot hem hebben.⁺Want so wat wy bidden na sijnen wille, daar inne verhoort hy ons. +1.Ioan.5.14.

Ende wy weten dat ghy ons verhoort, soo wat⁺wy begheren, &c.

Wat dunckt u vrundt? zijn dat duystere of twijfelijcke beloften van verkrijginghe des gheens wy begheren? +1.Ioan.5.15.

G. Neen seker, maar klare ende vaste toesegginghen Godes.

C. Wat ons die belooft te gheven, dat is immers oock zijn wille om ons te gheven.

G. Ghewisselijck.

C. Is tusschen ons nu nyet al met veele naacte ende onbewimpelde sproken der H. Schrifturen, vastelijck bewesen dat God ons belooft te geven, dat wy hem sienen sullen in heyligheyt ende herechtigheyt, die hem aangenaam is, alle de daghen onses levens, dat God maken sal dat wy in zijne Gheboden sullen wandelen ende die doen, met veele meer andere saken, altsamen met brengende desen waren Aflaat van zondighen?

G. Overvloedelijck ende crachtigh is alle sulcx bewesen.

C. Om dan noch maar een stuck hier by te voeghen, s osoude ick uyt u wel willen hooren of hy nyet en biddet na den wille Christi, die gheloovigh bidt het Vader onse?

G. Wie mach dat beneenen? Seyt Christus nyet self, also suldy bidden? Soudet nyet na zijnen wille ghebeden zijn als men biddet inden gheloove t'ghene hy ons self leert bidden?

C. Recht. Als wy dan inden gheloove bidden, Dijnen wille gheschiede op Aerden als in de Hemelen, wat bidden wy dan?

G. Dat hebben wy terstont beyde gesien by Calvijn ende Besam selve, die (so hy cortste is) verclaart datmen dan biddet: Maackt dat de Menschen dy ghehoorsamen: alsoo du werdtste ghehoorsaamt vande Enghelen.

C. Is dat nyet een volkomen ende ware ghehoorsaamheyt?

G. Het is.

C. So moetmen hier uyt dan besluyten dat de gheloovighe Bidder hier om sulcke ware ghehoorsaamheyt, na Christi wille aan Godt biddende, de selve sekerlijck sal verkrijghen: of men sal moeten segghen de H. Schrift, ja oock Christum selve onwaerachtigh te zijn, daar inne datmen het ghene men geloovigh na den wille Christi biddet, sal verkrijghen.

G. Het laatste is valsch: maar t'eerste is waarachtigh.

C. Soo is oock waarachtigh datmen de voorsz ware Aflaat van sonden, of oprechte Onderdanigheyt Godes, hier opter Aerden magh verwerven ende hebben. Of begheerdy hier van noch eenigh ander bewijs?

G. Neen, tis meer dan ghenoegh. Laat ons nu komen (believet dy) tot het derde stuck.

xxij. Capittel.

Dat Christus Mensch geworden ende ghestorven is tot gheen ander eynde, dan om den Gheloovighen in hem Goddelijck ende levendigh, ende Gode onderdanigh te maken.

C. Het is my lief. Weet ghy wel wat dat was?

G. Het is my wel half vergheten.

C. Dat was het Ampt Iesu Christi, met de eyntlijcke oorsaken van Christi Mensch wordinghe, wandel, leeringhe, lijden ende doodt, oock verrijsenisse ende de verschenen ghenade GGodes in ende door hem Ghebenedijt, daar toe hy van Gode ons is ghesonden ende gheschoncken.

G. Dat was't doch.

C. Meyndy oock dat yemant so onschamel zy, die den Christen name voerende, soude derren loochenen Godes wille te zijn dat geschieden sal inden Gheloovigen, t'gene, om twelck te doen worden, hy zijnen lieven Sone ons gesonden heeft ende gheschoncken?

G. Dat en houde ick nyet.

C. Soo ghelooft ghy dan oock met my dat het worden sa lende wordt.

G. Ia ick wel, maar wat is dat, om twelck te doen worden Christus gheboren, gestorven ende verresen is?

C. Ick salder u een weynigh voorthalen, die altsamen ware Aflaat van zonden ende volkomen Heyligheyt in hebben. Voor't eerste meughdy daar lesen tot wat eynde Christus hem self voor ons inden doodt heeft gegeven.

+Ghy Mannen hebt uwe Huysvrouwen lief, also oock Christus de Kercke lief heeft ghehad.

⁺Eph.5.25.

+Op dat hyse soude heyligen, haar reynighende door't waterbadt in't woort, op dat hyse daar soude stellen een heerlijcke Ghemeynte Godes, sonder vleck of rimpele, maar dat sy soude zijn heyligh ende onstraffelijck.

⁺Eph.5.26.

+Wy zijn sijn werck, gheschapen door Iesum Christum tot goede wercken, inde welcke ons God te voren heeft bereyt, dat wy daar inne souden wandelen.

⁺Eph.2.10.

+Den eedt, die hy ghesworen heeft onsen vader Abraham.

+Dat hy ons soude geven, dat wy sonder vreesse, verlost zijnde van onser vyanden handen, hem souden dienen.

⁺Luc.1.73.

⁺Luc.1.74.

+In heyligheyt ende rechtvaerdigheyt die hem aanghenaam is, alle de daghen ons levens.

⁺Luc.1.75.

+Maar nu heeft hy ons versoent inden Lichame sijns vleeschs door den doodt, om u daar te stellen voor hem heyligh, onbevleekt ende onberispelijck.

⁺Colos.1.22.

+Ende voor henluyden heylighe ick my self, op dat syluyden oock gheheyligt moghen zijn in der waarhey. +Ioan.17.19.

+Ende het sal zijn in dien daghe, seyt de Heere der heyscharen, dat ick het juck van dijnen halse sal motteren, ende sijne banden sa lick breken, ende de Vreemden en sullen heur nyet langher heerschappen. +Iere.30.8.

Maar sy sullen dienen heuren Heere Godt ende⁺ Davidt heuren Coning, dien ick henluyden sal verwecken. +Iere.30.91.

Die onse zonden zelf in sijnen Lichame aan⁺ den Cruyce heeft ghedragen, op dat wy der zonden ghestorven zijnde soudē leven hem, door wiens wonden wy zijn ghesesen. +1.Pet.2.24.

Want Christus is eens voor onse zonden ghestorven,⁺ de Rechtvaerdige voor d'onrechtvaardighen, op dat hy Gode soude opofferen ons, gedoodt zijnde na den vleesche, maar levendigh ghemaackt na den gheest. +1.Pet.3.18.

Nadien nu Christus heeft geleden inden vleesche,⁺ so wapent u oock metten selven sinne, want wie inden vleesche lijdet, die houdt op van zondighen. +1.Pet.4.1.

Op dat yy voortis aan (die overghebleven tijt⁺ inden vleesche) soude leven, nyet der menschen lusten, maar den wille Godes. +1.Pet.4.1.

Want dat der Wet onmogelijck was, &c. So⁺ heeft Godt sijnen Sone ghesonden inde ghelijckkenisse des zondelijcken vleeschs, ende verdoemde de zonde in't vleesch door de zonde. +Rom.8.3.

Op dat de Rechtvaerdigheyt, die vande Wet⁺ werdt gheeyst, vervult soude worden, in ons, die nu wandelen, nyet na den Vleesche, maar na den gheest. +Rom.8.4.

Ende ghyluyden weet dat hy is geopenbaart,⁺ op dat hy de zonde wech soude nemen. +1.Ioa.3.5.

Die sich self voor ons heeft ghegeven, op dat⁺ hy ons soude verlossen van alle ongherechtigheyt, ende hem self soude reynighen een aangenaam volck, dat yverigh ware tot goede wercken. +Lu.2.141.

Want so daar een is ghestorven voor allen, so⁺ zijn sy oock alle doodt.

Ende Christus is voor allen ghestorvebn, op dat⁺ die daar leven, nu nyet meer hen selfs, maar den ghenen die voor hem ghestorven is ende verresen, soudē leven. +1.Cor.5.14.
+2.Cor.5.15.

Want daar toe is Christus gestorven ende verresen,⁺ op dat hy heerschappen soude overlevenden ende dooden. +Rom.14.9.

G. Dat zijn altsamen heerlijcke ghetuyghnissen, ooc klaar ende treffelijck vande oorsake, van't eynde, van't werck, ende vande vrucht daer toe de Heere Christus is Mensch geworden, ghestorven ende verresen.

C. Is hy daar toe gekomen, so is oock het volbrenghe van dien zijn eyghentlijke ampt ofte officie gheweest.

G. Also.

C. So moetmen nu seggen een van beyden, van Christo onsen Heere, te weten dat hy sulcx nyet en heeft volbracht, als van hem was gepropheteert: of dat hy't sulcx heeft volbracht.

G. Een van beyden moet zijn.

C. Seydtmen t; eerste, dat is, dat Christus nyet en heeft volbracht t'ghene dat van hem gepropheteert was: wie sal den Ioden moghen onrecht gheven dat sy lochenen Iesum te wesen Christum? Wie sal oock nyet metten Ioden moeten verwachten eenen anderen Christum ofte Messiam, die sulcx volbrengende die rechte Iesus zy, ende dat bewijse int saligh maken des volcx van heuren zonden?

G. Neen, dat sal nyemant vande onsen derren segghen.

C. Laat henluyden dan oock segghen dat Christus Iesus alle sulcx volbrengt ende volbracht heeft inden Gheloovigen, des ontfanckelijck zijnde.

G. Dat moeten sy kennen ende seggen, willen sy Christum nyet lasteren, ja lochenen.

C. Soo mmoeten syluyden oock kennen ende seggen dat die Aflaat, daar van wy handelen,

waarachtigh is, ende dat eenighe die moghen hebben, ja oock hebben.

G. Dat volgt.

C. Maar hebby oock wel ghemerckt welck de voorneemste stucken zijn, die begrepen werden inde ghetuyghnissen der Schrifturen by my verhaalt?

G. Vryelijck Ia, met ernstlijcken aandacht. Op dat du nu dit meught weten, welke ick inde voorsz ghetuyghnissen gheseyt te wesen, dat Iesus Christus gheboren, ghestorven ende verresen is om ons te reynigen van allen vlecken ende zonden, om ons vander zonden juck ende dienstbaarheyt te verlossen, om de zonde self in ons soo te dooden, dat wy nyet meer en zondigen, maar dat aflaten (wat Doode mach yet doen?) ende ons voort levendigh te maken inden gheest, ons inder waarheyt te heyligen, in goede wercken te doen wandelen na den gheest, den Heere te dienen in ware heyligheyt ende gherechtigheyt, Christo alleen te leven ende zijn heerschappie alleen onderworpen te wesen.

C. Alle die stucken hebby ordentlijck wel onthouden. Maar soudy't in een besluytenden nyet wat korter moghen segghen?

G. Ia wel. Alle dat soude zijn het quade te ontworden ende te laten, oock goedt te worden ende goet te doene.

C. Dats merckelijck korter dan't eerste. Hoort nu noch korter. Tis nyet anders dan aflaten van zondigen. Want zondicht de ghene de t'quade dat verboden is, doet, ende t'goede dat gheboden is, laat, so is het quade te laten ende t'goede te doen, nyet anders dan aflaten van't zondighen.

G. Dat is inder waarheyt altsamen sulcx.

C. Soo blijkt hier nu noch al mede inder waarheydt uyt die voorseyde oorsaken vande Menschwordinghe, van't sterven ende vande Hemelvaart ons Heeren Iesu Christi, de wille Godes te wesen, dat de Gheloovighen inder voeghen als gheseyt is, sal aflaten van't zondighen.

G. Dat en kan ick nyet wederspreken.

C. Soo en kondy oock nyet wederspreken, dat de gheloovighe Mensche hier indertijdt, dien waren Aflaat waarlijck mach hebben, nadien sulcx onloghbaarlijck blijkt ghewilt te zijn by den Almoghenden Gode, die al doet dat hy wil.

G. Ick moet dat belijden, of Gods Almogentheyt lochenen, nu my blijkt, dat het God wil. Nochtans sie ick dat Calvijn ende Besa tselve hooghlijck wederspreken. Twelck my telcken brengt in groote verwonderinghe.

C. T'heeft gheen verwonderinghe, dat sy de H. Scriptione wederspreken: ghemerckt opentlijck blijkt dat sy hen self heel groflijck wederspreken, ende tot velen plaatsen mitsdien (oock heur ondancx) de H. Schrift tegen heur selfs moeten toestemmen.

G. Dat hebbe ick (tis waar) nu al in eenighe merckelijcke stucken van hen beyden ghemerckt. Maar doen sy't oock mede in desen stucken?

xxiiij. Capittel.

Bewijs uyt en schriften Calvijns ende Besae, dat Christus gekomen ende gestorven is om ons vande zonde ende siekten der Zielen waarlijck (nyet toerekentlijck) te ghenesen, ende dat sulcx hier ter werelt inden Gheloovighen gheschiedt.

C. Ia sy vrundt, ende wil u daar af eenighe plaatsen wijsen. Siet daar ten eersten een. *De Geest Godes bedout onse zielen metten bloede⁺ Christi: nyet alleen om die te suyveren vanden vleckē der zonden, beroerende de verdoemenisse: maar oock mede om die te heylighen in ware suyverheyt.* Merckt nu op dese woorden *heylighen in ware suyverheyt.* Dit seyt hy het eynde te zijn daar toe de Gheest Godes metten bloede Christi onse zielen bedout. Ist nyet so?

⁺Cal. Comment. Kom.8.2.

G. Tis so.

C. Gheschiet dese heyliginghe in ware suyverheyt in gheen Gheloovige des ontfanckelijck zijnde, so moeten segghen dat de Geest Godes nyet en mach doen worden t'ghene sy bestaat te doen: of men moet bekennen dat het wordt in yemande.

G. Het eerste waar lasterlijck te ghevoelen.

C. Het gheschiedt dan in yemande.

G. Ia.

C. Nadien nu *heyligheyt in sich behelset alle⁺t'ghene wy Gode schuldigh sijn om hem te aanbeden ende te eeren*, so Calvijn selve leert, ende de ware suyverheyt nyet en mach wesen noch min blijven, daar men nyet af en laat van zondigen, so moetmen bekennen dat Calvijn hier opentlijck selve leert sodanigen waren Aflaat van zondighen als wy nu af handelen.

⁺Cap.19. voren. Harmo. Luc.1.57.

G. Dat sie ick wel. Maar daar benevens ie ick mede wel dat Calvijn sulcx hardt wederspreeckt. Schrijft hy doorgaans nyet opentlijck dat oock de alderheylighste Gheloovigen noch daghelijcx zondighen? Oock mede dat heure alder herten noch onreyn zijn ende soo beveleckt, dat daar door oock heur oprechtste goede wercken noch onreyn zijn ende bevelect?

C. Trouwen ja, dat schrijft hy. Maar komt dat overeen met dit zijn schrijven?

G. Als vuyr met water overeen komt. Maar hy seyt also. Als de Gheloovige so inder waarheyt heyligh ende suyver mochte zijn, wat behoefde hy dan de suyveringhe metten bloede Christi?

C. Als de Gheloovighe sulcx inder waarheyt nyet en mach worden: wat voordert hem dan daar toe sulcke suyveringhe metten bloede Christi? Bedout ons de Gheest Godes met Christi bloede om ons te heylighen in ware suyverheyt: ende mach nyemant de ware suyverheyt verwerven, waar toe sal ons sulck bedouwen nut zijn? Sal sulck werc des H. Geests van bedouwen met Christi bloede nyet vergheefs ende ydel zijn? Of ist gheen ydel ende vergheefs werck daar nyet en mach worden t'ghene sulck werck om werdt ghedaan?

G. Ick verstaat nyet.

C. Neemt dat eenigh Medecus bestont met eenigh Ooghwatē de onreynne ooghen eens Blinden met Ooghwatē te wasschen, ten eynde hy zijne ooghen reynighen soude ende den Blinden siende maken: maar dat des Blinden ooghen noch gelijk als voor oock na sulck wasschen onreyn bleven *ende* Blinde blindt: soudet ghy sulck wasschen nyet een ydel ende vergheefs werck met recht moeten segghen te wesen?

G. Ick soude. Maar sy seggen dat hier den onreynen zijn onreyn blijven nyet toe werdt gherekent.

C. Schoone bloemen. Lieve of die Medicus oock also nyet konnende of nyet willende de onreynigheyt uyt des Blinden ooghen, ende mitsdien zijn blintheit oock nyet wech nemen, maar hem daar inne liet blijven, ende hem des nyet te min wilde vroedt maken dat hy nu nyet

meer blindt en waar, om dat hy hem de blintheit nyet toe en rekende: wat soude die arme Blinde, ghevoelende dat hy noch als voren blindt ware, doolde, sich stiet ende viel, doch hier toe segghen? Soude hy sulcken Medico daar inne boven zijn ghevoelen gelooven ende hem als een ware Medecijnmeester van sulcke toerekentlijcke ghenesinghe dancken.

G. Neen voorwaar. Maar hy soude sulcken Medicum voor een Lapsalver, Bedriegher, ja Toovenaar schelden.

C. Bedenckt ghy nu ofmen sulcx leerende, soo Calvijn, Besa ende andere (die sich voor Medecijnmeesteren der zielen uytgheven) opentlijck doen, den heyligen Geest selve nyet daar voor en beschuldighen, als die vergheefs onse Zielen soude bedouwen met Christi dierbaar bloet, sonder dat de ware suyverheyt daar uyt soude moghen volghen: ende als die den Gheloovighen nyet ghenesende inder waarheydt, vroedt soude willen maken dat sy genesen zijn. Sulcx schrijven syluyden met heure toerekentlijcke genesinghe, den eenighen Medico der zielen Iesu Christo mede toe. Luydet dat oock tot Christi lof ende eere?

G. Dat en mach men nyet segghen. Men kan oock nyet lochenen, dat sy die ware ghenesinghe der Zielen moghelijk te zijn lochenen, ende doorgaans die toerekentlijcke Christo toeschrijven.

C. Christus is self de Waarheyt. Die belooft ware ghenesinghe ende verlossinghe, ende hy gheneest ende verlost oock inder waarheyt waarachtelijck. Want hy maect datse te recht ghesont ende vry zijn alle die van hem geneden ende verlost worden: in sulcker voegen dat die ghenesene ende verlost oock self inder waarheyt weten dat sy ware (nyet toerekentlijcke) ghesontheit ende vryheyt hebben verkregen.

G. Daar op valt my een exempel inden sinne. Want de genesen Blinde seyde totten Phariseen: *+Een ding weet ick, dat ick blindt was, ende nu sie.*

C. Dat is wel ter saken geantwoort. Maar wat wilmen veel segghen van dese ^{+Ioa.9.25.} tooversche ghenesinghe, diemen den Heere Christo nu soo schandelijck toeschrijft? Weet ick dan nyet dat Calvijn selve op eenighe plaatsen noodtlijck ghedrongen is gheweest, om de Waarheyt jeghen zijn eyghen verzielinghe van dese toerekentlijcke ghenesinghe openbaarlijck te belijden? Leest hem daar eens self.

^{+G.} Hier staat aldus: *Voorts alhoewel ergens gheseyd is, dat Iesus Christus de zonden wech neemt, overmits dat hy daar voor voldaan heeft door de versoeninghe ende offerhande sijns doots, op dat sy ons voor Gode nyet en souden worden toegherekent: soo neemt nochtans sanct Iohan op dese plaatse het woordt van de zonde wegh te nemen anders. Ende verstaat dat Christus de zonden wegh neemt wesentlijck ende metter daadt. Overmits dat onse oude Mensch met hem ghecruyst is door hem: ende dat sijn gheest door't berouwe doodet onsen vleesche met sijn quade begheerlijckheyden. Want de loop ende het beleedt vande text mach nyet lijden dat dit uytgheleydt werde vande quijtscheldinghe.* ^{+Cal.Comment.1.Iohan.3.5.}

C. Daar spreeckt Calvijn immers wel uytdruckelijck van't waarachtelijck wech nemen der zonden, oock mede vanden doodt der quade begheerlijckheyden.

G. Hy doet.

C. Wat waarlijc of wesentlijck wech wert ghenomen uyten Gheloovighen, dat en blijft daar na nyet in henluyden.

G. Dats onmoghelijk C. Wat nyet inden Gheloovighen blijft ende is, dat en mach in henluyden nyet altoos meer doen ofte wercken.

G. So weynigh als ick nu tot Haarlem, ende nyet tot Romen wesende, binnen Romen nyet en mach doen. Wie mach wat doen ter plaatsen daar hy nyet en is.

C. So blijkt nu uyt Calvijns eygen woorden, datter Gheloovighen zijn uyten welcken Christus waarachtelijck ende wesentlijck de zonden wech heeft ghenomen, inden welcken dan oock de zonde nyet meer en is, werct noch en zondight, ende inden welcken waarachtelijck is dit Aflaten van zondighen daar af wy nu handelen. Want wie nyet meer en zondight, daar wert van't zondighen afghelaten.

G. Men mach daar nyet tegen seggen. Noch wondert my dat dese gheleerde Mannen soo onbedachtelijck hen self teghen spreken.

C. Dat zy dan gheseyt van't wech nemen der zonden. Hoort nu mede wat van't dooden van onsen vleesche met zijne quade begeerlijcheyden.

G. Ick hoore, spreekt.

C. Is de quade begheerlijckheydt nyet de baarmoeder vande zonde?

G. Daar toe seyt sanct Iacob rondelijc Ia.⁺

C. Mach een doode oock ontfanghen of baren?

⁺Iac.1.25.

G. Neen.

C. In wat mensche dan de quade begheerlijckheyden doot zijn, daar inne moghen sy gheen zonde ontfanghen nach baren.

G. Geenssins.

C. Daar gheen zonde werdt gheboren, daar en is sy nyet, ende en mach daar oock nyet altoos doen of wercken.

G. So ist.

C. Daar de zonde nyet en werckt noch en doet, daar werdt van't zondighen afghelaten, ende daar is oock waarlijck dese ware Aflaat.

G. Dat moet noodtlijck zijn.

C. De Geest Christi, schrijft Calvijn daar, doodet inden Gheloovigen haren vleesch met desselfs quade begheerlijckheyden.

G. Dat schrijft hy.

C. So volght nu noodtlijck dat inden Geloovighen, daar de H. Gheest dit heur werck van't dooden des vleeschs met zijn begheerlijckheyden gewracht heeft, gheen zonde meer gheboren, ende mitsdien oock nyet meer zonde ghedaan en mach worden.

G. Dat volght.

C. So moet hier oock gewisselijck volgen, ende die uyt het voorseyde schrijven van Cal. selve, dat hier zijn Gheloovighen, die desen Aflaat van zonden soo waarlijck hebben, dat sy inder waarheydt ghehoorsamen het Ghebodt Christi: *gaat ende zondight nyet meer.*

G. Dat en mach ick nyet wederspreken sonder oentlijck den Apostel Paulo te wederspreken. Die seydt naactelijck, als van een onmogelijcke sake sprekende: *Hoe souden wy,⁺ die der zonden doot zijn, daar inne noch moghen leven?* Hy wil daar mede te kennen gheven, dat leven ende doot nyet teffens in een selve ding bestaan ⁺Rom.6.2. moghen: ende dat het ghene doot is, nyet altoos leven, wercken ofte doen en mach.

C. Op die wijze beduydt oock Calvijn self de woorden Pauli segghende also: *Dits een bewijsreden⁺ ghenomen uyten eygenschap ofte effect vander doot. Want na dien de doot wech neemt de werkinghen des levens: so moet het*

⁺Comment.Kom.6.7.

zijn, dat wy, die de zonde doot zijn, aflaten van die werckingen, de welcke de zonde pleegde, dewijle die noch leefde. Wat dunckt u nu? Is dat nyet het selve Aflaat van zonden, daar af ick gevoele dat hier mach zijn inden recht-geloovighen? Is dat oock mede nyet het selve Aflaat dat dese selve Man doorgaens so strengelijck wederspreeckt?

G. Het is een selve ding. Maar hy en leert doorgaens (so ick sie) nyet een selve ding.

+C. Siet nu hier, of hy oock nyet en schrijft, *dat het officie ofte ampt Christi is, de zonde wech te nemen, ende dat hy tot dien eynde expresselijck vanden Vader is ghesonden?* ^{+Comment. 1.Ioan.3.5.}

G. Dat schrijft hy, ende dat te recht.

C. Also ist. Maar merckt op zijne woorden. Ist Christi officie ofte ampt de zonde wech te nemen, ende is het wech nemen soodanighen werck, dat het wech ghenomen ding, na het wech nemen nyet meer en is, daar't was voor't wech nemen: wie mach lochenen, dat de zonde wech ghenomen wesende van Christo uyten Geloovigen, inde selve noch meer mach wercken en zondighen?

G. Nyemandt, dan die soude willen seggen dat des menschen ziele uyt sijnen lichame wech ghenomen zijnde, tselve lichaem noch beweghen soude, dit is onmogelijck, soo is dat mede.

C. Nochtans leeren Calvijn ende Besa sulcx, segghende dat gheen Gheloovighe ter werelt en leeft, die noch daghelijcx nyet en zondicht: ende leeren noch daar by, soo hier blijkt, dat Christus de zonde wech neemt uyten Gheloovighen. Wie mach dese onghehooflijcke ende onmogelijcke saken ghelooven?

G. Het luydt verwerdelijck.

C. Zondicht alle Gheloovighe hier noch daghelijcx, so syluyden leeren, so is immers de zonde noch in allen Gheloovighen.

G. Dat moet zijn.

C. Is dan noch de zonde in alle Gheloovighen, soo en heeft Christus de zonde uyt nyemanden wech genomen.

G. Recht.

C. Heeft Christus dan noch de zonde uyt nyemanden wech ghenomen, twelck Calvijn selve seyt het Officie ofte Ampt Christi te zijn, ende om twelcke te doen hy expresselijck van de Vader is ghesonden, so Calvijn mede uyt dryckelijck schrijft: soo en heeft Christus noch noyt in eenighe Gheloovigen zijn Ampt ofte Officie volbracht, ende soo en heeft hy noch noyt ghedaan t'ghene hy expresselijck vanden Vader toe is gesonden. Soude dat van Christo een ghetrouwe Legaat ende ghehoorsame Sone Godes maken?

G. Waarlijck neen, maar het jeghendeel.

C. So Christus dan noyt het gene zijn Officium is, of daar toe hy ghesonden is, gedaan en heeft ghehad: dat soude Christo gebroken hebben aan macht of aan wille.

G. Dat moste zijn.

C. Ghebrack het den Heere Christo aan macht: hoe salmen moghen ghelooven dat hy Godt is?

G. Gheenssins.

C. Gebrackt hem dan aan wille, hoe mach hy goedt zijn ende Gode onderdanigh? Hoe mach hy dan oock waarachtigh zijn als hy seyde gekomen te wesen nyet om zijnen, maar om zijn Vaders wille te doen?

G. Dat soude alles nyet moghen zijn.

C. Siet vrundt, so eeren sy den Heere Christum, die den genen voor Godlasteraars ende verachters Christi schelden, die daar ghelooven dat Christus ghewilt, ghemoghen, ende ghedaan heeft, oock moch daghelijcx door zijnen Geest der waarheyt doet t'gene zijn Ampt was, ende daar toe hem de Vader expresselijc heeft ghesonden, te weten, om wech te nemen de zonde uyten Gheloovighen, ende dat hy daar inne sijnen Hemelschen Vader oprechtelijck onderdanigh is geweest *ende* is. Leest hem nu oock daar.

G. *Nu ist seker dat de ghenade Godes is verschenen, ⁺tot een gheheel ander eynde, te weten op dat wy versakende alle ongerechtigheyt ende aertsche begheerten,*

⁺Cal.Comment.Iudas vers 4.

souden leven reynighlijck, soberlijck ende religieuselijck

C. Let hier op. Want is de ghenade Godes hier toe verschenen: so ist immers onloghbaar Godes wille te zijn dat sulcx gheschiede.

G. Dat moet zijn.

C. So mach;t dan oock gheschieden, ja het gheschiedt, datter Gheloovigen zijn die reynighlijck, soberlijck ende religieuselijck leven. Mach de Zeughe oock reynighlijck leven die na t'wasschen telcken wederomme loopt wentelen inden slijcke?

G. Neen, dat mach nyet zijn.

C. Dit suyvere leven, &c. is dan oock die Aflaat van zonden self. Dit wil God dat zy in de Gheloovighe, die't met hem wil in Christo, ende dit wordt dan oock inden Gheloovighe. Of isser yet so machtigh dat sulcx vanden Almachtigen Gode in ende metten gheloovigen mensche gewilt zijnde, beletten, hinderen ofte uytweren soude komen?

G. Neen. Wie mach Gode wederstaan?

C. Ick soude hier groote menigte deser gelijkje plaatsen mogen voorthalen, maar achtende dese meer dan ghenoech, willen wy't in desen daar by laten.

G. Dat is best. Ick sie hier dat ick noyt en sach nochte en hadde ghemeynt. Dat is nyet alleen, dat dese twee Leeraren den Aflaat daar af wy handelen, nyet min onwijsselijc wedervechten, dan syluyden die onwetende vastelijck beschermen: maar oock mede (daar't my al aan is gheleghen) dat de H. Schrifture self oock inde oorsaken *ende* t'eynde vande geboorte, leven, lijden, stervem ende verrijzen Christi vastelijcken blijkt Godes wille te zijn, dat de Gheloovighe het quade laten ende het goede doen sullen, twelck is een waarachtige Aflaat van zonden, die my self inden *aanvang* van onsen Ghesprake gants onmoghelijck scheen te wesen. Maar seker (om waarheyt te seggen) nadien ick opentlijck in soo veele Godtlijcke tuyghnissen sie dat het Godes wille is: soo en mach ick d'Almoghentheyt Godes geenssins scheyden van zijnen wille, omme voorts meer t'ghene de Almoghende wille Godes wil, te houden voor onmoghelijck.

C. Nadien ghy dan in desen vernoeght zijt, so moghen wy hier af scheyden.

G. Neen soo nyet lieve Man, daar zijn noch drye stucken te handelen. Daar uyt soude ick oock gaerne het bewijs hooren. Du meughste die wat korter handelen, soo dy bedunckt dat ic dese sake recht versta. Maar gaar daer mede doch voort, sy sullen voor den middage wel afghehandelt moghen worden.

xxv. Capittel.

Oft uyt de Godlijcke Verkiesinghe blijkt de wille Godes te zijn, dat de Gheloovighe hem volkomelijck ghehoorsamen.

C. Dat doe ick gaerne, nu ghy't begheert. Daaromme nu komende op Godes Verkiesinghe ende beroepinghe der Heyligen, (dat het vierde stuck was) vrage ick u of ghy oock soudet willen ontkennen dat het Godes wille zy, dat zijne Heylighen ende Verkoorne, hier ter werelt sodanigh zijn, als hyse tot gepredestineert ende verkoren heeft?

G. Dat te ontkennen waar openbare zotheyt. Wie nyet zot, ja godloos zijnde, soude kunnen dencken vande Wijsheyt die Godt self is, dat hy yet soude ordonneren om te doen worden: ende dat hy daar beneven nyet en soude willen, dat het sulcx als hy't ordonneert soude worden? Waar dat nyet plat het een teghens t'ander gewilt? vergheefs ghewilt? ja zottelijck ghewilt? Machmen sulcx den eenvuldighen ende alwijsen Gode oock toeschrijven?

C. Also houde icx met u. Leest nu daar eenighe spreucken der H. Schrifturen, wel naactelijck verclarende waar toe de Heyligen Godes verkoren ende ghepredestineert zijn van Gode. Siet eerst daar:

⁺*G. Godt heeft ons nyet gheroepen tot onreynigheyt, maar tot heyliginghe.*

⁺*Na de voorwetenheydt Godes des Vaders in heyliging des Gheests tot ghehoorsaamheydt ende tot besprenginghe des bloets Christi.* ^{+1.The.4.7.}
^{+1.Pet.1.2.}

⁺*Want die hy heeft voorweten, die heeft hy oock ghepredestineert, dat sy ghelijck souden worden het evenbeelde sijns Soons.* ^{+Rom.8.29}

⁺*Dat hy u verkoren heeft tot eerstelinghen ter saligheyt in heyliginghe des Gheests ende inden gheloove des Waarheys.* ^{+2.Thes.2.13.}

⁺*Alsoo hy ons verkoren heeft in hem, voor des werelts scheppinghe, op dat wy souden wesen heyligh ende onbevleekt voor sijn aanschouwen inde Liefde.* ^{+Ephes.1.4.}

C. Daar mede sal't nu genoeg wesen, nadien wy nu wat korter zijn willen, ende den verstandigen haast ghenoech geseyt is. Wat nu inde heylige Schrift Heylighen, Heylighende ende Heyligh werdt ghenoecht, verstaat elck licht die met eenigh aandacht den Bijbel heeft gelesen, ende dit alder ghereetste uyt zijn teghendeel, te weten uyt het ghene dat ghemeyn is ende Gode vreemt. Dit werdt ghenoecht Onreynigheyt, Ongheloovigheyt, Valscheyt van herten, t'ghene aertsch is ende zondigh. Want daar teghen werdt by het woordt Heyligh verstaan alle t'gene dat nyet en is ghemeyn, maar Gode alleen toegheeyghent, dat suyver is, gheloovigh, oprecht van herten, hemelsch ende deughdelijck.

G. Sulcx alles komt over een Mette Heyligheyt so die beschreven werdt van Calvino, maar korter ende nu al verhaalt tusschen ons. Want die alsulcx int cort begrijpende seyt, *dat ⁺het woort Heyligheyt in sich begrijpt alle t'gene dat wy Gode schuldigh sijn, omme te aanbeden ende te eeren sijne Majesteyt, alsoo dat uytghedruckt is inde eerste tafele vande Wet.* ^{+Harmon.Luc.1.75.}

C. Dat is soo. Nu zijn de Gheloovighe (soo uyt den gelesen sproken der H. Schrift naactelijck blijkt) verkoren ende gepredestineert, tot heyligheyt, tot ghehoorsaamheydt Godes, tot onbevleektheyt inde Liefde, ja oock tot gelijcwordinge vant evenbeelde zijns Soons, inden welcken, als inde Tresorie der Goddelijcker schatten, alle die voorsz stucken werden bevonden sodanigh wesende dat elck vandien in sich behelset den waren Aflaat ende onderdanigheyt Godes, daar af wy nu handelen.

G. Dat staat vast.

C. Nadien nu mede vast staat dat de Gheloovighe tot sulcken Aflaat ende ware onderdanigheyt van Gode zijn gepredestineert ende verkoren: so moet immers oock

vast staan dat Godes wille zy dat sulcke onderdanigheydt Godes, daar toe hy den Gheloovighen heeft ghepredestineert, in hem oock mach worden.

G. Dat is onloghbaar.

C. So ist dan mede dat, nadien hier Godes wille blijkt, sulcx oock moghelijk is, overmits sulcx werdt ghewilt vanden ghenen die Almachtigh is, ende zijne almoghende wille alsulcx in allen Gheloovighen des ontfanckelijck zijnde, werckt ende volbrengt. Daar hebby nu het vierde bewijs uyt de H. Schrift van de wille Godes van desen onsen Aflaat ofte onderdanigheydt Godes. Willen wy nu eenmaal oock sien wat Calvijn met zijn Jongher Besa hier af ghevoelen: ende versoecken of sy den genen, die desen waren Aflaat van; t zondigen moghelijk te zijn ghelooven, oock wettelijck mogen beschelden voor Catharen, Pelagianen ende Perfectionarissen?

G. T'ghelieft my wel. My dunckt ghy wilt bewijzen dat sysluyden ooc mede self sulcx schrijven: twelck ghedaan zijnde soudy houden dat sy sodanighe luyden nyet wettelijck en mogen lasteren.

C. Dat hebby al recht. Hier hebbe ick een der voorgenoemde plaatsen luydende also: *Het⁺ eynde onser verkiesinghe is, dat wy sullen sijn heyligh ende onberispelijck in sijn aanschouwen.*

⁺Cal.Comment.Heb.10.7.

Item hier: *In somma hy wil segghen datmen⁺ daar aan mach sien een merckteecken, ny twelcke men kent de Kinderen Godes uyten Verworpenen, te weten als sy leven heylighlijck ende eerbaarlijck, ghemerckt het eynde vande Goddelijcke Verkiesinghe is heyligheyt van leven.*

⁺Cal.Comment.2.Petri 2.10.

Oock mede daar: *Het eynde van onse beroepinghe⁺ is, dat wy leven ghetrouwelijck ende heylighlijck, wesende het beelde Godes in ons ghereformeert.*

⁺Cal.Harmo.5.45.

Siet oock dese plaatse: *Maar om dat hy ons⁺ verkiest ende roept tot dien eynde, op dat wy souden wesen suyvcer ende sonder vleckte voor sijnen aanghesichte, soo en werdt de suyverheyt van leven sonder oorsake nyet ghenoeemt een teecken ende tuyghnisse van de verkiesinghe.*

⁺Cal.Comment.2.Petri 1.10.

G. Dat zijn voorwaar schoone plaatsen uyt Calvinio voortghehaalt, op welke ick int lesen nyet en hebbe ghelet, so ick nu mercke.

C. Diergelijcke vindtmer oock vele by zijn Jonger Besa, die stelt mede dat de Heyligheyt⁺ zy een vrucht cvan onse verkiesinghe, siet daar. *Hier stelt de Apostel voor een vrucht vande Verkiesinghe⁺ de heyliginghe des Gheests met oock de Onderdanigheyt.* Ende hier seyt hy *ons van⁺ Gode beroepen te wesen, op dat wy souden sijn heyligh ende sonder smette.*

⁺Besa Annota,Eph.1.4.

⁺Besa Annot.1.Pet.1.2.

⁺Besa Annot.1.Thes.47.

Also siedy nu dat sy beyde stellen voor't eynde vande Verkiesinghe ofte Beroepinghe, of voor de vrucht van dien dese drye stucken, namentlijck Heyligheyt, Suyverheyt, ende Onderdanigheyt.

G. Dat is waar.

C. Wat nu Heyligheyt by henluyden heet, ⁺hebby uyt Calvini Harmonia Luc.1.75. self aanghewesen.

⁺Cap.10. oock hier voor.

G. Ick hebbe.

C. Belangende nu de Suyverheyt, is kennelijck dat die mede brengt een wandel sonder smet of vleckte, ende dat nyet inder menschen, maar in Godes aanschouwen selve, so syluyden oock selve metten Apostel schrijven. Aangaande dan oock het derde, te weten Onderdanigheyt,

daar af, als oock vande Heyligheydt ende Suyverheydt mede, moetmen segghen, dat die inden Verkoornen mach wesen, ja sal *ende* moet wesen, als daar sy toe van Gode zijn verkoren. Of hebby daar yet jeghen?

G. Geenssins. Dat moetmen kennen, of de sekerheydt van de Goddelijcke Verkiesinghe ontkennen.

C. Alsoo. De Heyligheydt, de Suyverheydt ende de Onderdanigheydt dan, daar toe Godt sijne Verkoorne roept ende predestineert, is ghebrekelyck ende ten halven: of sy is volkomen ende gheheel.

G. Dat die nyet ten halven en is, hebben wy terstont al gehandelt int stuck vande Geboden Godes. Oock mede schrijft Calvinus selve daar teghen. Leest hem daar.

⁺C. Hier staat ditte: *Sy bedrieghen dan altsamen hen selve, die daar meynen dat hy (Godt) vernoeghen sal met het halve herte.*

⁺Harmon. Mat. 6.24.

G. Siet nu oock daar in dit boeck.

⁺C. Soo schrijft hy hier: *De beroepinghe behoort ons dan te wesen een ghetuygenisse vande eeuwighe gracie. Want Godt en wil het werck sijnre handen nyet onvolmaackt laten.* Dats al recht, ende dient t'onser saken. So blijkt hier dan oock uyt Calvijns eygen schriften, dat het ghene daar God den Geloovigen toe verkiest ende predestineert, volmaackt is, het zy dan Heyligheydt, Suyveringhe, Onderdanigheydt ofte anders, ende geenssins ghestuckelt of ten halven.

⁺2. Thes. 5.24.

G. Also.

C. Hier toe roept, verkiest *ende* predestineert dan Godt eenighe.

G. Hy doet.

C. Wie mach nu loochenen dat het Godes wille zy in sodanighe te doen worden t'ghene hyse toe predestineert ende verkiest?

G. Nyemandt, dan die zijne eenvuldicheydt wilde loochenen.

xxvi. Capittel.

Ofde sonde ooc blijvende plaetse mach behouden, daar de gerechticheydt (dat is Christus) inden mensche woont.

G. Nochtans drijft Calvijn doorgaans in sijne schriften dese sake niet anders, dan of Godt met halve of gestuckelde Heyligheydt, met bevleekte Suyverheydt, ende met gedeylde Onderdanigheydt wel vernoeghen soude.

C. Dat doet hy doch. Immers ter plaatsens, by u my stracx aangewesen, seyt hy, *dat sy henselven bedrieghen die daar wanen dat Godt sal vernoegen met het halve herte.* Is dat nyet plat hem self teghen gheschreven?

G. Soo ist. Maar men sal dat komen verantwoorden.

C. Lieve laat hooren hoe?

G. Hy seydt daar nyet met halve ghehoorsaamheydt, maar met het halve herte. Soo meynt Calvijn hier (sal moghelijck yemandt segghen) de lust ende affectie, maar nyet het werck. Soo dat Godt, de wille heel zijnde, neemt voor't halve werck.

C. Dat laat ick mede gaerne toe inden swacken kinderen, maar gheenssins inden stercken ⁺Mannen, inden welcken de selve Godt oock het volbrengghen werckt, die de goede wille in henluyden heeft ghewrocht, soo dat Godt in sulcken (so Calvijn ⁺Phil. 1.13. daar ooc schrijft) het werck sijnre handen nyet wil laten onvolmaeckt.

G. Hy seyt doch so, ende t'schijnt wel so.

C. Volbrengh hy de Gheboden Godes nyet die God boven al lief heeft ende (dat daar uyt volghet) den Naasten als hem self?

...Ia, Christus self seydt alle de Wet ende⁺ Propheten daar inne te zijn begrepen.

C. De Liefde eyscht Godt vande Gheloovighen, ende wil dat die in henluyden zy. Immers hy heeftse ghepredestineert *dat sy soudent⁺ wesen heyligh ende onbevleekt inder liefden.* ⁺Matt.11.39.
⁺Ephes.1.4.

G. Recht.

C. De Liefde is suyver ende volmaackt, die onbevleekt is ende heyligh.

G. Sy is.

C. Soo mach dan oock volmaackte Liefde wesen inden verkoornen Godes, die is een onderhoude der Geboden Godes. Want waar sy is daar mach sy so weynigh ledigh zijn sonder⁺ te doen dat Godt ghebidt ende dat Paulus van haar schrijft.

Immers Christus selve, te weten dat, *die hem lief heeft sijne Geboden⁺houdt.* Siet, ⁺1.Cor.13.
⁺Ioan.14.21.

so is daar nyet alleen een herte, lust of toegheneghenthey tot de Gheboden Godes te onderhouden, maar oock *een soo krachtighe beroeringhe des H. Gheests, dat hy⁺ons* (seyt Calvijn selve) *houdt noodtsakelijck in een vaste ende stadighe onderdanigheydt vande Rechtvaardigheydt.* Is dat een lust of goede wille sonder t'werck ofte daadt? ⁺Cal.Comment.1.Iohan.3.9.

G. Neen voorwaar. Nochtans sie ick Calvijn ende Besam schadelijck arbeyden om ons vroedt te maken dat de zonde noch totten lichamelijcken doot toe oock blijft woonachtigh met haar werck van't zondighen, oock inden Herborenen ende Alderheylighsten van dien.

C. Dat schrijven sy doch, ende dat pogen sy elcken in te planten. Maar hoe komt dat overeen metten Apostel? *Wat ghemeenschap⁺ (seyt die) heeft de gherechtighey met d'ongherechtighey? Wat gheselschappe heeft het licht metten duysternissen? of wat overeenkomste is tusschen Christum ende Belial?* Siet doch eens self wat Calvijn hier self af schrijft, dat wel overeen stemt met dese woorden Pauli. Daar ist, leest het. ⁺2.Corin.6.14.

G. *Soo waar Christus sijn kracht heeft verspreyt,⁺ daar en heeft de sonde geen plaatse meer.*

⁺Calvijn
Comment.1.Ioan.3.5.

C. Siet wat daar terstont volghet.

G. Ditte. *Want soo waar Christus regneert, daar en is hy gheenssins ledigh: maar hy toont ende openbaart de kracht sijns gheests. Nu is geseyd dat sijn eyghentlijcke werck is de zonde te verdrijven, nyet min nochte meer dan de Sonne door sijn klaarheyde de duysternissen doet verdwijnen.*

C. Merckt nu op dit schrijven. Ist Christi eygentlijcke werck de zonde te verdrijven, min noch meer dan de Sonne door sijn klaarheyde de duysternissen doet verdwijnen: so vrage ick u nu of daar oock eenighe duysternissen, oock de alderminste mogen blijven inde selve lucht of de plaatse daar de Sonne haar klaarheyde straalt?

G. Gheenssins, dats onmogelijck.

C. Soo ist oock onmogelijck dat d'ongherechtigheyde ofte zonde plaatse soude moghen blijven behouden in den Gheloovighen, daar Christus, selve de Gerechtigheyde ende Sonne der Rechtvaardigheyde wesende, sijn wooninge ghenomen ende sijne kracht verspreyt heeft.

G. Dat seydt Calvijn oock selve met naackte woorden, dat de zonde aldaar gheen plaatse meer en heeft.

C. Hoe ende met wat schijn van waarheyde mach hy dan den menschen willen vroedt maken dat inden Herborenen (daar heeft Christus

immers zijn kracht inne verspreyt, ten minsten inden Mannen) noch al t'leven deur de zonde blijft woonende, ja (dat ergher is) noch altijd blijft werckende?

G. Het dunckt my onghelooflijck, ende soude uyt sulck zijn schrijven beyde nu gelesen, wat ongheschickts te moeten volghen.

C. Wat is dat?

G. Dat Christus noyt in yemande van alle Heylighen zijn cracht verspreyt soude hebben ghehadt, ende dat Christus oock noch noyt in eenigh gheloovigh mensche zijn eyghentlijcke werck ghewracht en soude hebben, te weten, vande zonde te verdrijven.

C. Dat hebby al recht. Want blijft de zonde noch al t'leven deur woonende ende werckende in allen Geloovigen, so heeft de zonde immers daar noch altijd plaatse. Is dit waar, in wiens oude Christus dan zijn eyghentlijcke werck vande zonde te verdrijven ghewrocht moghen hebben? inden Godloosen? Dat luydt qualijck. Soo most het dan Christus noch in nyemanden (so ghy recht sluyt) gewracht hebben. So waar hy dan immers ledigh daar hy regeert. Machmen dat oock toelaten?

G. Gheenssins. Immers Calvijn self nyet sonder hem self te wederspreken.

C. Soos oude Calvijn dan oock moeten bekennen, ende dit door't ghetuygh van zijne eygen schriften, dat Godt door Christum in zijne Vercoorne zijn kracht sulcx verspreyt, dat de zonde geen plaatse meer daar en heeft, insghelijcx de onwetende duysternissen, soo dat in sodanighe, immers inden Gheloovighen des ontfanckelijck wesende, als die d'ouderdomme Christi bereyckt hebbende gheoeffende sinnen hebben, waarachtelijck zy de voorsz ware Heyligheyt, Suyverheyt ende Onderdanigheyt Godes, ende midtsdien door de ware uytruyminghe der zonden ende duysternissen, dese onse ware Aflaat rende ophoudinghe van zonden.

xxvij. Capittel.

Of de geloovighe Man in Christo hier nyet en heeft dan toerekentlijcke Heyligheyt, dan of hy die hier heeft waarachtelijck: oock onderscheyt tusschen dese beyde.

G. Ick en mach noch en wils nyet meer tegenspreken. Maar syluyden souden (dunct my) hier noch al een uytkomst weten.

C. Welcke?

G. Dat de Gheloovighe hier sulcke Heyligheyt, Suyverheyt ende Onderdanigheyt hebben, nyet inder waarheyt, maar toerekentlijck of imputativelijck (soo sy dat noemen) alleenlijck.

⁺C. Dese sake is tusschen ons nu al afgehandelt inde afstervinghe vande zonde. Nyet te min ben bereyt oock hier op in desen te antwoorden op't stuck vande Heyligheyt (om langheyt te mijden) alleen. Want dat ghedaan zijnde, volghet de reste.

⁺Cap.7.voor.

G. Also. Gaat te wercke.

C. Segt dan. Acht ghy gheen onderscheydt altoos tusschen t'gene dat ergens wesentlijck is: ende tusschen t'gene datter nyet en is, maar gheacht werdt of't daar ware?

G. Ia. Nyet minder dan tusschen waarheyt ende schijn: Immers nyet minder dan daar is tusschen de onnooselheyt ende onschult Christi van zijn geboorte na den vleesche af stadelijck in hem geweest zijnde tot zijnen lichamelijcken doot toe:

ende tusschen de onnooselheyt ende onschuldt der Heylighen natuyrlijk geboren zijnde van heure lijflijcke geboorte af tot haar lijflijcke doot toe. Wat al komen dese al schoon namaals totten waren doot der zonden ende leven Christi, soo dat sy voorts aan nyet meer en zondighen: so heeft nyemandt (so syluyden leeren) van alle desen inder waarheyt die stadighe onnooselheyt vande kintscheyt af, maar werdt henluyden om hare waarachtighe aflatinge van't quade, die voorgaande onschult, die in gheen van hen allen waarachtelijck en is (so u volck self leert) van Gode ghenadelijck toegherekent in ende door Christum, inden welcken sulcke stadighe onnooselheyt ende onschult vander jonckheyt af, so waarachtelijck is gheweest, dat sy hem nyet en was toegherekent, want sy was in hem.

C. Dats sijn gheleken tusschen den Heylighen ende Christum. Maar machmen oock in desen geen onderscheyt maken tusschen de ware Onderdanigheyt wesende inden Heylighen Godes, ende tusschen de toerekentlijcke die in velen noch nyet en is?

G. My dunckt wel ja, maar ick hoort liever nyet dy.

C. Laat ons twee stecke menschen nemen, die beyde elck een sonderlinge Medicum hebben D'eene geeft den zijnen ware, d'ander den zijnen valsche recepten ofte drancken. Elck drinckt de zijne. D'een gheneest, d'ander houdt zijn kranckheyt of sieckte, maar zijn Medicus reket hem zijn blijvende sieckte nyet toe ende acht hem voor ghesont. Wat onderscheydt is hier in ghesontheyt van dese twee?

G. D'een heeft een ware, d'ander een waan ghesontheyt.

C. Laat ons dit nu trecken opte Heyligheyt. Ist nyet soo dat die de ware Heyligheyt heeft, dat sy waarlijck, nyet waanlijck in hem zy, ghelijck de ghesontheyt waarlijck is in de ghesonde?

G. Recht.

C. So is dan oock ware Heyligheyt inden Heylighen.

G. Also.

C. Maar gelijk dat een waan-gesontheyt ja valsche is, daar de sieckte blijvende, de ghesontheyt uyt sluyt, ende de mensch nochtans kan wanen ende hem laten vroedt maken dat hy sonder ghesontheyt te hebben ghesont is: also is dat mede een waan-heylicheyt, ja valsche Heyligheyt, daar de zonde inde Ziel blijvende ende de Heyligheyt uyt sluytende, de Zondaar hem self laat vroedt maken, ende kan wanen dat hy sonder Heyligheyt te hebben heyligh zy.

G. Dat houde ick alles met dy.

C. Laat ons nu sien met wat Heyligheyt Christus zijne Gheloovighen heyligh. Die seyt also: *Ick heylighe my self voor henluyden, op dat sy oock heyligh sijn inder waarheyt.* Dat seyt de Waarheyt self van hem self ende vande Gheloovighen. [†]Ioan.1.19.

G. Hy doet.

C. Dat en is dan gheen toerekentlijcke ofte waan-heylicheyt, so dese luyden leeren, maar waarachtighe. Wie is hier nu meer te gelooven: de Waarheyt self, of menschen sonder waarheyt sprekende teghen de Waarheyt?

G. Dat wijst hem self.

C. Immers menschen schrijvende teghen hen self, oock in dese selve sake?

G. Schrijft dan Calvijn self hier teghen?

C. Leest daar zijn Comment. op dese woorden Christi self.

⁺G. Hier staat aldus: *Oock bedout ons de Gheest Godes met de Heyligheyt Christi, ende maackt ons der selver deelachtigh, ende dit nyet alleen door Imputatie, want in dier wijsen ist geseyt, dat hy ons gheworden is die Rechtvaardigheyt: Maar het is oock gheseyt dat hy ons is geworden de Heyligheyt, om dat hy (by manyere van spreken) ons in sijnen persone op offert den Vader, op dat wy vernyeut sullen wesen in ware heylicheyt, door sijn H. Gheest.*

⁺Calvijn Comment.in Iohan.17.19.

C. Wat dunckt u nu? Meynt Calvijn daar oock een waan-heylicheyt of toerekentlijcke?

G. Neen, voorwaar maar een ware heyligheyt.

xxviiij. Capittel.

Of de gene die de ware heyligheyt lochenen mogelijk te zijn om hier te hebben, oock seker moghen zijn van hare verkiesinge, vande welcke sy het sekere merckteecken seggen te wesen het hebben van ware heyligheyt.

G. Hier valt my inne een groote verwonderinghe.

C. Van wat sake?

G. Calvijn schrijft in een deser stucken die wy nu hebben gelesen dat de heyligheyt, ende in een ander vande selue stucken dat de suyperheydt van leven een merckteecken ende tuyghnisse zy vande Verkiesinghe.

C. Dat schrijft hy doch. Ende daar teghen schrijft hy self weder tot meer dan hondert plaatsen, dat geen mensche in desen leven inder waarheyt heyligh of suyper van leven en mach wesen. Soo eens is hy met hem selve.

G. Sulcx schrijft hy doorgaans. Sijn oneensheyt jegen hem self, die daar by blijft, laat ick nu varen, als nyet wesende dat ick nu meynde, maar mach sulck heyligh ende suyper leven, als hy stelt tot een merckteecken daar aan elck mach weten of hy vercoren zy, hier op aarden in gheenen menschen wesen, soo en moght die oock nyet wesen in Calvino noch in geen van alle zijne Leerjonghers, als mede al menschen wesende.

C. Dat is sekerder dan seker.,

G. Soo is dan oock sekerder dan seker dat Calvijn, noch gheen van sijne leerlinghen, als ontberende de merckteecken van de Verkiesinghe Godes, seker en mochten ofte moghen zijn van dat sy souden wesen vande uytvercorene.

C. Ick meyn nyet dat Calvijn self, soo hy leefde, dat soude konnen wederspreken.

G. Nochtans vindtmen datter gheen volck en is, die sich self sekerder vroedt maken dat syluyden zijn de luyden die van Gode zijn vercoren. Is dat nyet grootelijc te verwonderen? Sy hebben dat nyet (machmen haar eyghen leere gelooven) dat het merckteecken is vande Verkiesinghe Godes, ende konnen sich des nyet te min noch vroedt maken ende laten vroedt maken dat sy van Gode vercoren zijn.

C. Ia voorwaar, tis te verwonderen ende oock te betreuren, datmen menschen vindt die so gants onbedachtelijck ander menschen boven hen self van hen self gelooven. Soo wil de ⁺werelt bedrogen zijn. Ende soo veele vermach ⁺het pluymstrijcken vande valsche vredeprekers. ⁺O hoe qualijck zijn so daer aan die menschen betrouwen, ende menschen vernuft sonder, ja teghen de Goddelijcke Schrift ghelooven.

⁺Isa.3.12, 14.15.16.

⁺Terem.6.14.

⁺Eze.13.14.

xxix. Capittel.

Dat God, door sijn geopenbaarde oordeel ende clare sententie verklaart dese sijnen wille van volmaackte onderdanigheyt int aflaten van't zondighen.

G. Van't vierde stuc ben ick mede vernoecht, wilde daaromme nu oock wel wat van't vijfde hooren.

C. Gaerne. Dat was dat Godt dese zijne wille van volmaackte onderdanigheyt int aflaten van't zondigen ons oock heeft gheopenbaart met sijnen oordeele ende klare sententie.

G. Waar blijktt nu sulcx uyt het Godtlijcke oordeel?

C. Daar hy, ghebenedijt, de barmhertigheydt beter oordeelende dan offerhande, seydt wat sijnen wille zy. Wil de Heere dan (seydt⁺ Samuel) offer ende brandtoffer? *Of wil hy veel meer datmen des Heeren stemme ghehoorsame? Siet beter is ghehoorsaamheydt dan offerhande.* Siet vrundt, daar oordeelt nyet alleen God dat Gehoorsaamheydt beter zy, maar seydt oock dat God die van ons wil? Wat is nu Gehoorsaamheydt Godes anders dan datmen af late van't quade ende datmen goet doet: die sulcx doet en zondicht immers nyet. So leestmen oock geseyt vanden Heere Christo: *Gaat leert verstaan⁺ wat het zy, ick wil bermhertigheydt ende gheen offerhande.* Dese wille Godes sal ooc dan opentlijck blijcken als dese rechter alder werelt sal seggen: *my hongherde ende ghy hebt my ghespijst, &c.*⁺

G. Ick versta nu wel dat hy Gode gehoorsam is, die daar doet het gene God van hem wil ghedaan hebben. Soos ie ick nu mede wel dat God van ons wil dat wy aan onsen naesten sullen bewijsen barmhertigheydt, ende dat uyt liefde, die een moeder is van barmhertigheydt. Liefde ist dan die Godt van ons wil. *Dese is⁺ de onderhoudinge vande Geboden Godes.* Ende⁺ mercke daar by nu oock wel datmen dese Liefde hier moet hebben, hier segghe ick kende nyet hier na inder nacht inde welcke nyemant en mach wercken. Gemerckt ons allen alleen⁺ sal geeytscht worden geoeffende ende ghehanteerde Liefde. Daar aan oock blijktt dat die geen toerekentlijcke of *imputatieve* ende waan-liefde, maar ware ende daatlijcke Liefde moet zijn die in ons geweest zy, nyet als een ledige schaduwe, maar als een werckelijcke ende behulpsame kracht. Ende die nu oock wel dat uyt allen desen opentlijcken blijktt dat Gods wille zy dat de gheloovige hem waarlijck, nyet waanlijck, gehoorsamen ende van zondigen af laten sullen. Laat my nu oock t'selve sien bewijsen uyt eenighe naackte sententie Godes.

C. Leest ghy Paulum daar af selve op die plaetse.

G. *Dat is de wille Godes* (seyt d'Apostel hier)⁺ *uwe heyliginghe, &c.* Ick kenne dien spreucke wel. Paulus verklaart daar voorts waar inne die heyliginghe bestaat, te weten daar inne: *Datmen sich onthoude van hoerderie, ende dat elck soude weten sijn vat te besitten in heyliginghe ende in eere.* Sonder twijfel hier staat die naackte sententie mede, dat de wille Godes sulcx zy, dat machmen nyet ontkennen, maar sy soudent u hier eenigh uytsluyt konnen voorwenden op de verclaringe van dat woort Heyliginghe.

C. Neen, sulck afwijcken beneemt Calvijn selve allen die zijne leere aenhangen, ende hem nyet voor een valsche Leeraar en willen beschuldigen.

G. Waar doet hy sulcx?

C. Nyet alleen in zijne eygen uytleggingen wat Heyligheyt zy, by ons van dese marge by hem self gelesen: maar ooc mede in zijne eygen woorden ende klofen op dese woorden Pauli selve. Siet hem daar ende leest self wat hy daar op commenteert.

G. Hier vinde ic ditte: *Aangaande dat woort Heyliginge is nu al dickwils elwaarts geseyt wat het mede brengt. Te weten dat wy versakende die werelt, ende ghebloot zijnde van alle vuyligheyden des vleeschs, wy ons self als een offerhande Gode opofferen. Want men moet hem nyet offeren dan t'ghene dat suyver is ende heyligh.*

C. Dat meyn ick is immers (hoewel met ander woorden) den selven Aflaat, by ons nu gehandelt, wel naacttelijck uytghebeelt ende krachtelijck bevesticht oock by Calvijn, de sterckste wederspreker van dien, selve. Want hy daar inne klaarlijck begrijpt het laten van't quade. te weten inde versakinge vande werelt, ende oock het doen van't goede, ende dit inde opofferinge van ons selve. Of houdy't anders?

G. Neen, maar also.

C. Dit en is hier nu oock gheen *imputative*, maar ware heyligheyt, daar af wy t'selve ooc terstont lasen in Calvijns eygen glofe op Christi woorden Ioan. 17. 19.

G. Ghy segt recht.

C. Het en is ooc geen halve, maar volcomen heyligheyt ende suyverheyt. Want gebloot te zijn van alle vuyligheyden en laat nyet altoos onreyn over blijven. Ende wat geheel suyver is, dat is oock geheel heyligh.

G. Dat is alle soo, ende moet mitsdien oock houden (oock uyt Calvijns eygen schriften) dat ons vastelijck blijckt Godes wille te zijn, dat de geloovige Gode gehoorsaam zy, oock mede heyligh, ende dat nyet waanlijck maar waarlijck.

C. Begrijpen elck van dese stucken nyet in sich den waren Aflaat van zonden daar af wy nu handelen?

G. Elck van beyden int gheheel.

C. Soo blijckt dan nu uyt die Goddelijcke Schriftute selve, Godes wille te zijn: dat wy voortaan waarachtelijck af laten van zondighen. Twelck doende, is men Gode waarachtelijck ende oprechtelijck ghehoorsaem.

G. Men is.

C. Blijckt sulcx dan de wille Godes te zijn. so moetmen oock seggen dat het mach geschieden, ja oock dat het gheschiet inden volwassen mannen in Christo: of men sal moeten seggen, dat Godt nyet vermoghende te doen worden t'gene blijft zijnen wille te zijn om te doen worden, nyet almachtich en is.

G. Dat soude moeten gheseydt worden, dat waar lasterlijck, ende dat mach nyemant seggen, sonder te lochenen het eerste articule des Geloofs. Van desen hebby my ooc voldaan. Willen wy nu gaana op't leste ende seste stuck dyner voorghenomen bewijsinghen?

xxx. Capittel.

Ofuyten wensche ende t'begeeren Godes sijnen wille mach blijcken, dat de gheloovighe waarachtelijck van zonden af sullen laten.

C. Tis my te wille. Segt dan, suldy oock ontkennen Godes wille te zijn dat gheschieden sal inden geloovigen, des ontfanckelijck zijnde, t'gene men siet by Gode self hertelijck gewenscht ende ernstelijc begeert te zijn?

G. Wie soude wenschen of begeeren te worden, t'gene hy nyet en wil dat gheschiede? Dat waar loutere geckheydt. Die en mach nyet zijn inde wijsheydt, die Godt self is. Maar wat wenscht Godt?

G. Siet daar. *Ick hebbe gehoort (seyt God)⁺de stemme der woorden deses volcx. Alle wat sy gesproken hebben is goet. O dat zy sulcken herte hadden om my te vreesen ende alle mijne geboden te houden heur leven lang.* Segt nu vrunt: wenscht God daar nyet hertelijc om des volcx gehoorsaamheydt? Of is hy Gode nyet gehoorsaam die zijne gheboden houdt? Nyet eenighe, maar alle? Ende dat noch nyet huyden ende morgen nyet, maar zijn leven lang? Ick meyne immers datter nyet anders inden geboden Godes macgh ghevonden werden, dan gebodt van't quade te laten ende ghebodt van t'goede te doen. ^{+Deut.5.28.}

G. Neen voorwaar, nyet anders.

C. Die nu alle dat quadt is laat, ende alle dat goedt is doet: doet die nyet alle dat Gode gebiedt? Is die Gode niet gehoorsaem? Sonderlingen als hy na zijne bekeeringe nyet meer metten gewasschen zeuge inden dreck loopende, ende so nyet meer zondighende alle Godes gheboden houdt zijn leven lang.

G. Tis recht.

C. Wenscht Godt selvr alsulcx nyet opentlijck?

G. Waarachtelijck.

C. Wt Gods wenschen blijct immers Gods wille.

G. Crachtelijck.

C. Godt wil dan dat dese ware aflat van zonden zy by den gheloovighen.

G. Ghewisselijck.

C. Daar dan Godes wille blijckt (alst hier doet) en machmen nyet twijfelen (ick swijghe lochenen) dat sulcx mach gheschieden ende geschiedt, sonder te twijfelen aande almoghentheydt Godes.

G. Dat en meyne ick nyet van yemande te mogen wedersproken werden. Van't wenschen Godes is my gebleken: laat ons nu oock sien van't begheeren Godes.

C. Gaarne. Daar ist. *Ende nu Israel, wat begeert⁺de Heere dijn Godt van dy anders, dan dat du den Heere dijnen God vreesest, ende dat du in alle sijne weggen wandelst, ende hem liefhebst, ende den Heere dynen Godt dienste van gantscher herten ende van gantscher zielen, ende dat du de gheboden des Heeren houdtste ende sijne zeden, die ick dy huyden gebiede, op dat het dy wel ga.* Segt nu vrunt, mach oock yemant desen Aflat volkomentlijcker beschrijven dan God de Heere selve daar doet. Wat heet wandelen in alle des Heeren weggen? ^{+Deut.10.12.}

G. Alle des Heeren gheboden onderhouden.

C. Wat heet Godt van gantscher herten ende zielen lief te hebben?

G. Het inhouden vande gantsche wet ende Propheten te volbrengnen.

C. Wat heet des Heeren geboden ende zeden te onderhouden?

G. Wat anders dan Gode waarachtelijck ende nyet *imputatavelijck* te dienen, te gehoorsamen ende onderdanich te zijn, dat is altijd in allen het quade te laten dat God ons verbiedt, ende het goede te doen, dat ons God ghebiedt.

C. Is dit oock alles wat anders dan de ware Aflat van zondigen, daar af wy nu handelen?

G. Neen. Maar gantschelijc die selve Aflaat.

C. Hier blijkt dan dat Godt wil dat die zy`inden gheloovighen.

G. Dats ontwijfelijck. Anders mostmen segghen dat God begeeren soude te doen worden, t'gene hy nyet en wil dat gheschiede. Dat waar zotheyt ende dubbeltheyt.

C. So blijkt hier noch al mede Godes wille. Nu en mach nyemant Godes almoghentheynt lochenen. Ende en mach daarom oock nyemant lochenen mogelijk te zijn om te geschieden, ja het geschieden self, dat de gheloovighe Gode waarachtelijck ende int gheheel onderdanigh zy daar inne, dat hy alle t'quade laat dat hem is verboden, dat hy alle t'goede doe, dat hem is geboden, ende dat hy so gehoorsame die woorden Christi gaat ende zondight nyet meer. T'welck is de waarachtige Aflaat van zonden.

G. Wat anderen sullen vermoghen te lochenen in desen, is my onkondigh, maar nyet, dat icx nyet en vermach. Hoewel ick by dy comende huyden nyet en twijfelde of ick en soude sy met waarheydt der H. Schrifturen hebben moghen overtuygen ende overwinnen dat du groflijck dooldeste in desen Aflaat van zondigen, meynende alsoo dy hoogh nut te zijn, soomen my oock betuyght hadde, dat du nyet onseggelijc of hartneckigh en waartste. Nu ist my gants anders ghevallen. Du biste my hoogh nut, bewijse mijn dolinge ende bevestigheste so dijn sake, dat ick nyet een woort meer daar tegen en weet te seggen voor dese tijt. Nu dunckt my beginne ick wat beter dan oyt te verstaan ⁺die woorden onses Heeren *dat den geloovigen alle dinghen moghelijk sijn*, ja dat *henluyden* ⁺*geen ding onmoghelijk is*. Immers ick beginne te duchten ⁺Matt.9.23. dat de gene die desen Aflaat van zonden nyet mogelijc en gelooven te zijn (swijghe ⁺Mat.17.20. van die de selve bitterlijck wederverchten) selve geen waarachtigh gheloove en hebben, maar dat sy den woorde ende beloften Godes hier inne gants ongheloovigh zijn.

xxxj. Capittel.

Dat den geloovigen gheschiedt na haren gheloove.

C. Het slaat daar eerst half ure thien. Soo hebben wy noch anderhalf ure tijdts voor den middage. Derhalven souden wy noch wat mogen handelen (indien u lust) vant gene ghy daer roert.

G. Het lust my wel, ende doe nyet lievers, so verde icx dy nyet te lang en make ende te verdrietigh valle.

C. Neen geenssins, soudet my verdrieten nut te zijn daar ick middelste, den ghenen die hier komt om my nut te wesen?

G. Waar af suldy nu handelen?

⁺C. Vande 1 cracht des waren geloofs, vande ⁺2 Medecijnmeester der zielen, vander zielen ⁺3 genesinge ende van't ⁺4 ongelooove der genre die sich alleen gheloovigen roemen. Om daar na voorts alle onse redenen te besluyten. ⁺1. ⁺2.

G. Du doetse my verlanghen. ⁺3.4.

C. Int beginne, immers al een wijle geleden waaghde ick u, so ick nu noch doe, wat het geloove zy.

G. Ick antwoorde dy, soo ick nu noch doe, ⁺uyten Autor totten Hebreen, dat icx houde voor een seker betrouwen van t'gene te hopen is, een gewisse toeverlaet ^{+Hebr.11.1.2.} der dinghen diemen nyet en siet.

C. Mochte oock eenighe mensche met vleeschelijcke oogen sien inde Menscheyt Christi, zijne ware Godheyt, zijne oneyntlijcke Almoghenthey, ende zijn ongrondelijcke goetheyt?

G. Hadde sulcx met lijflijcken oogen gesien moghen worden, alle de Ioden, oock de moorders Christi selve, souden hem voor den waren Sone Godes gekent, ende nemmermeer voor⁺ een quaatdoender ghecruyst hebben ghehad. Dus en is dat nyet.

C. Mochte oock Abraham alder geloovigen vader sien (ick segghe nu nyet ^{+1.Cor.2.8.} metten ooghen zijns lichaams maar oock) metten oogen zijns vernufts, mogelijkck te zijn dat hy so oudt zijnde aanden verstorven Saram een sone soude winnen?

G. Geenssins.

C. Sonder sulcx te sien, geloofde hy't nochtans vastelijck.

G. Hy dede.

C. So geloofden mede die blinden, die Lazaren, lammen ende meer andere crancken, de onsienlijcke almoghenthey ende goedigheydt Godes, sulcx te wesen inden Heere Christo, dat hy wil ende macht hadde om henluyden te ghenesen.

G. Recht.

C. So wel henluyden als oock Abraham geschiede oock na haren gheloove.

G. T'gheschiede.

C. Also gelooven mede alle rechtgeloovige, dat de geestelijcke Isaac Christus Iesus, als de ware salicheyt ende blijdschappe der gheloovigen in henluyden sal geboren worden, ende in hare zielen, als in zijn eyghen rijcke, sal⁺ heerschappen in gerechtighey, vrede ende blijchappe inden H. Gheest, by so verde syluyden⁺ ^{+Rom.14.17.} Christum inden geloove aannemen, ende door zijn cracht de zonde ghestorven ^{+Ioan.1.12.} ende in zijnen worde herboren zijnde, in ende door Christum⁺ waarachtelijck met Godt den Vader vereenight worden. ^{+Ioan.17.23.}

G. Alsoo.

C. So gelooven mede de onwijse blinde, de⁺ onsuyvere lazarische, zondighe besetene, ende⁺ andere crancke zielen, dat Iesus Christus wil⁺ ende macht heeft, ^{+Mat.9.28.} ja oock als een ware Medecijnmeester⁺ gecomen is om haarlieden waarachtelijck ^{+Luc.8.50.} ende crachtelijck (nyet imputativelijck ende waanlijkck als in eenen droom (van hare cranckheyden ende qualen der zielen te ghenesen. ^{+Ioan.4.50.} ^{+Matt.8.3.2.13.}

G. Sy ghelooven vast.

C. Henluyden geschiet dan daar inne na haren⁺ geloove, so oock geschiede Abraham, insgelijcx⁺ die uytwendige blinde, lazarische ende besetene menschen. ^{+Mat.9.29.22, 8.13.} Vande welcke wy lesen te weten van Abraham, dat hy nyet siende op zijn ^{+Matt.9.23.} bejaarthey ende onvruchtbaarthey Sare, ⁺te weten op zijn onvermogen, maar op Godes waarheydt ende almoghenthey, sonder alle twijfelachtighey, Gode geloofde ^{+Rom.4.19.20.21.} ende eerde, daar deur hy oock gherechtvaerdight worde van Gode. Ende vande crancken na den lichame, dat syluyden van Christi gevraagt zijnde: geloof dy oock dat icx doen mach? ter antwoorde⁺ gaven, Ia Heere ick geloof: Sterckt mijn geloove, etc. ende als de Heere weder seyde, dy gheschiede na dijnen geloove, dat sy ^{+Mat.9.30.} terstont⁺ ghesont zijn geworden, nyet ten halven of toerekentlijck, maar gheheelijck ende waarachtelijck. Waar by dan oock openbaar werde, dat syluyden ^{+Mat.9.3.} waarachtelijck hadden gheloofd dat Christus wil ende macht hadde om henluyden waarachtelijck te ghenesen.

xxxij. Capittel.

Dat Christus is ghekomen als een Medicus der Zielen om de selve waarachtelijck te ghenesen.

G. Dat houde ick nu wel al waarachtigh te zijn. Maar want du hier schijnste te allegoriseren, daar inne dat du die lichamelijcke genesinge treckste opte ghenesinge der zielen twelck wat anders is, soos ouden syluyden eer daar mede spotten, dan dy sulcx tot bewijsinghe toelaten.

+C. Sy moetens my wel toelaten, of lochenen +dat Iesus Christus ghecomen is als een +Medicus der zielen om die te ghenesen, soo die +gantsche Schrift getuygt.

+Psa.102.3.

Sulcx dat die wonderdaden +in die uyerlijcke genesingen vander lichamen cranckheyden gheschiede, op dat die menschen Gode in Christo eeren, den Sone gelooven, ende mitsdien oock also ghenesinge haarder zielen ontfangen soudent. Dat dit die bootschappe onses Heeren Iesu Christi was, getuyght oock Iohan Calvijn selve. Daarom zijne Leerlingen sulcx ooc moeten toelaten, of den selven heuren Leeraar loghen-straffen.

+Isa.30.26.53.5.

+Isa.93.1, 18.8.

+Iere, 33, 6, 3, 32,

+Luc.4.18.

G. Waar datte?

C. Tot meer plaatsen dan tot een. Leset daar self.

+G. ick vinde dit:*Daar en is geen twijfel aan of hy (de propheet Isaias 35. &c. (en spreekt +daar vande geestelijcke verlossinge van alle quaden, ende van alle ellendigheyden. Maar Christus heeft door uyerlijcke teecken en bewesen, so hier voor is gheseyt, dat hy was ghecomen als een gheestelijcke Medicus om die zielen te ghenesen.*

+Calvijn Harmon.

+Mat.11.4.

C. Machmen t'selfde, ick seyde, ooc naactelijck seggen? Mogen syluyden dit heur Leeraars eygen seggen nu oock meer bespotten ende als allegorie verwerpen? Leest nu oock daar.

+G. *Die miraculen dan, hebben gemeenschappe ende gelijckenisse met het officie (ofte ampt) Christi: op dat wy soudent weten dat hy tot ons is ghecomen vol van alle goederen, om ons te verlossen vande tyrannie van Satan ende vande doot, omme te ghenesen onse sieckten, cranckheyden ende zonden, ende omme te remedieren alle onse ellendicheyden.*

+Cal.Harmo.Mat.10.8.

C. Leest nu oock datte, ende daar mede willen wy voortvaren. Want dit weynigh is uyt seer velen meer dan ghenoech.

+G. Ick sal. *Alle die weldaat dan, die Christus betoont heeft aanden lichamen, heeft hy ghewilt dat wy opter zielen soudent voegen. Want hy alsoo verlossende die lichamelijcke sinnen der menschen van des Duyvels tyrannie, betoont heeft, dat de Vader hem heeft gesonden als een Verlosser, om te nyet te doen die geestelijcke tyrannie, die hy (de Duyvel) hadde of pleeghe over die zielen.*

+Cal.Harm.Mat.22.29.

Ick mach't nyet lochenen (noch oock nyemandt) dat Calvijn self die lichamelijcke verlossinge ende ghenesinge door den Heere Christum gewracht, inde voorsz plaatsen treckt op de verlossinge ende genesinge der zielen Insgelijcx mede nyet dat Christus als een geestelijcke Medicus, ghecomen is om de zielen te genesen.

xxxij. Capittel.

Dat Christus der gheloovigen Zielen geneest waarachtelijck, nyet Imputativelijck, oock wel geheelijck ende nyet ten halven.

C. Dat genesen der zielen is dan ooc eygentlijck het ampt Christi.

G. Dat betuyghen oock Calvijns naackte woorden self. Oock dat hy daar toe is ghecomen.

C. Het is dan Christi wille geweest om sulcx te volbrenghe.

G. Soudet nyet? Hy seyde self gecomen te zijn om des Vaders wille te doene.

C. Wilde hy, so vermocht hy't.

G. Also.

C. Wast zijn wille om te doen *ende* hadde hy macht te doene, so heeft hy't oock ghedaan.

G. Dat staat vast.

C. Heeft Christus oyt eenigen blinden, lammen, lazarisschen of besetenen ten halven of *imputativelijck* genesen, ende nyet gantschelijck inder waarheyt.

G. Verclaart dat naackter.

C. Ick meynt aldus: Heeft Christus oyt yemant so ghesesen dat zijn blintheyt, lamheyt-lazarie, of quade gheesten noch ten halven of in't geheel by of in hem blijvende Christus tot hen seyde, ick wil dat ghy genesen zijt, des nyet te min so blijf dy noch blind, lam, lazarisch of beseten, maar ick en rekene dy dijne blintheyt, lamheyt, lazarie of besetenheyt nyet toe, ende acht dy voor ghesesen?

G. Dat hebbe ick nergens ghelesen. Soude dat genesen heeten? Dat waar beguychelen, bespotten, ja betooveren. O neen. Dat is verde van Christo, die de barmhertighe Liefde, de getrouwe Waarheyt ende de oprechte Salichmaker of Iesus selve is. Neen bylo soo nyet. Alle wie oyt van Christo inden lichame ghesont ghemaackt is geweest, die werde waarachtelijck (nyet waanlijck of toerekentlijck) verlost ende ghesesen van zijne qualen. Alleen leestmen van eenen blinden, die ten eersten siende mannen als boomen nyet klaar en sagh: maar die oprechte Medicus en liet dat daar nyet by blijven: want hy den selven voorts gantschelijck ghenas ende ten vollen siende maackte.

C. So staat dan mede vast, dat Christus geen minder ghesesinghe ende verlossinghe en werckt inder geloovigen zielen (het edelste deel des menschen) dan in hare lichamen, dat het snoodtste deel is.

G. Ick meynt nyet dat yemant daar toe neen can seggen. Want hy voorneemlijc om die Zielen te ghesesen is ghecomen.

C. Nadien dan Christus de lichamen der geloovigen nyet *imputativelijck*, maar waarachtelijck: oock nyet ten halven, maar volcomentlijck heeft ghesesen: so moetmen bekennen dat hy, ghebenedijt, als een ware Medicus der zielen, de zielen der geloovigen (om welke te ghesesen hy is ghecomen) ten minsten oock mede geneest nyet *imputativelijck*, maar waarachtelijck, ende nyet ten halven, maar volkomelijck.

G. Dat moetmen bekennen, nadien men bekent dat sulcx eygentlijck zijn noodtschappe, ampt ende officie is. So men nyet en wil seggen, dat Christus zijn Legaatschappe *ende* ampt nyet en heeft moghen volbrenghe.

C. Soude sulck segghen oock dienen tot grootmakinge ende lof vande heerlijcke name Iesu.

G. Neen voorwaar, maar tot desselfs vercleyninghe, lachteringhe ende schennisse.

C. Nochtans schrijft Calvijn, ooc Beza, tot seer vele plaatsen, dat noyt eenige ziele der geloovigen of Heyligen Godts also van Christo

inder waarheydt gantschelijck genesen is geweest, ghenesen weet, of immermeer sal werden. Siet hier eenighe plaatsen ghereedt.

G. Het genaect den middage, ick hebbe sulcx dickmaal by hen beyden ghelesen, ende hoor't noch dagelijcx den Ministeren predicken. Dus blijktt my dat ghenoech.

xxxiiij. Capittel.

Of de gene die de ware genesinge der Zielen nyet en gelooven mogelijk te wesen oock sijn rechtgheloovighen.

C. Vvat sullen wy nu hier af segghen? machmen die menschen oock houden voor de rechtgeloovighe, die aan Godes beloften twijfelen?

G. In mijnen ooghen nyet.

C. Die daar houden onmogelijck om te geschieden t'gene Godt self belooft te doen wordene?

G. Gheenssins.

C. Die opentlijck wedervechten die clare ende uytgedruckte beloften Godes?

G. Souden dat geloovighe zijn? Wie mach dat ghelooven? Is sulcx nyet openbare ongelooycheyt?

C. Segt doch. Hadde Christus dien Lazaro oock belooft te genesen, die tot hem knielende [†]seyde: *Heere, ist dat ghy wilt, ghy meucht my ghenesen?*

G. Dat en heb ick nyet gelesen, of ten minsten duysterlijck.

[†]Mat.8.2.

C. Hebby nyet ghelesen dat God ons door Christum ende Christus ons door den geloove die ware genesinge der zielen uytdruckelijck belooft ende mildelijck self aanbiedet.

G. Dickmaal ende nu noch inde plaatsen by dy voortghehaalt.

C. Die Lazarus geloofde sonder sulcke uytdruckelijcke beloften te hebben van Christo, dat hy mochte, so hy wilde, waarachtelijck ghenesen.

G. Hy geloofdet, soo't oock bleeck aan zijne genesinghe.

C. Dese luyden ghelooven dat Christus de wille heeft omme der geloovigen zielen waarachtelijck te genesen.

G. Dat is nu uyt heure eygen schriften ghebleken. Leeren syluyden self nyet dat Christus daar toe of tot dien eynde is ghecomen?

C. Ja sy. T'is gebleken. Ende blijktt mitsdien oock wat wonderlijcx van sulcke schrijvers, oock Leeraars, die henluyden meyninghe in desen den volcke voort leeren.

G. Watte?

C. Dat syluyden seggen, nyet metten minde, maar metter herten (daar de Godloose oock [†]seyt datter geen Godt en zy) tot Christus bedecktelijck also: Ghy wilt wel Christi, maar ghy en meucht nyet, onse zielen genesen. Want onse nature is te

[†]Psa.13.1.

seer bedorven, so dat onse zielen ongeneselijck zijn, so lange sy noch wonen [†]in desen verdorven vleesche. *Het is onmoghelijck in dese swackheyt onses vleeschs,*

[†]Cal.Harm.Mat.22.37.

datter een volmaacte Liefde Godes in ons soude heerschappen. [†]Onmoghelijck ist in desen vleesche de Wet te vervullen, ist dat wy de onmachtigheyt van onsen

[†]Cal.Instit.iiij.94.

vleesche aanmercken. Want aangesien de [†]swackheyt van onse nature so groot is, so ist ghenoech dat wy maar daghelijcx ghenaken. Lieve segt doch: Is dat nyet

[†]Cal.Com.Ephes.4.13.

het rechte teghendeel van desen Lazaro?

G. Voorwaar ja. Hy seyt: wildy maar, ghy meucht: Dese bekennen wel dat Christus wil: maar sy lochenen dat hy mach waarlijck de zielen ghenesen.

C. Even so comt deser luyden geloove oock overeen metten gheloove Abrahams. Die en⁺ sach nyet (als nu al is geseyt) op zijn ende zijnre vrouwen swackheyt, maar dese luyden sien alleen op haar eygen swackheyt ende nyet op d'almogende ^{+Rom.4.19.} Waarheyt vande belovere. Also lochenen sy in heurluyder herten de waarheyt Godes ende Christi in zijnre so vrundelijcke ende troostelijcke beloften. Plachtmen Gode daar mede te eeren? Souden dit Abrahams kinderen ende de recht-gheloovighen zijn? Souden daar tegen die Godes beloften gelooven, vast betrouwen, Gode in zijn almogende waarheyt eeren, Catharren, Pelagianen ende Ketteren zijn? Wie mach dat begripen?

G. Ick voorwaar nyet. Maar mercke nu meer dan oyt dat altijd die ongheloovige ende schijn-heyiligen den recht-gheloovighen ende waren Heyligen Godes voor ongheloovigen, ketteren ende Godtloosen schelden, jae oock (daar sy de macht hebben) doodtlijk vervolghen.

C. Soo ist gheweest van aanbeginne, Cain vevrolgde Abel, Ismael Isaac, Esau Iacob, ende de Godtloose den Godtsalighen. Ende so sal't wesen (ducht ick) tot dat de Heere Christus ten alderlaatst en eenmaal spannen sal zijne rechtvaerdighe ende strenghe vierschare, ende aldaar daatlijk betoonen, hoe verde de oordeelen Gods verscheyden zijn vande oordeelen der menschen.

Cort besluit.

VVy zijn nu ghekomen aan't eynde der werelt, oock aan't eynde onser redenen, ende oock aan't eynde van onsen tijde, soo't daar elf uren slaat. Willen wy daaromme onse redenen ooc eynden *ende* in't cort vervaten *ende* besluynen.

G. Lieve ja: t'sal dienen tot versterckinghe mijnre ghedenckenisse deser saken.

C. Wy hebben ghesproken van volmaacktheydt. ^{+Menschelijcke ende Goddelijcke ende⁺ d'onderscheyt vanden, oock van d'onderscheyt⁺ wesende in die} ^{+Cap.} ^{+3.} menschelijke.

G. Dat is soo. ^{+4.5.}

C. Van't sterven der zonden, van't nyet zondighen⁺ ende van't nyet toerekenen van dien.⁺ ^{+6.7.}

G. Recht. ^{+8.}

C. Van datmen een Christen mach wesen al⁺ ismen nyet volmaackt, alsoo God nyemant yet⁺ af eyscht boven vermogen, ooc wat volmaachtheyt⁺ zy. ^{+10.}

G. Alsoo. ^{+11.}

C. Dat het houden vanden waren Aflaat⁺ van zondighen nyet en strijdet jeghen, maar strect tot die eere Christi: *ende* d'oorsaken waar⁺ door vele sulcx onmoghelijck achten.⁺ ^{+12.} ^{+13.} ^{+14.15.}

G. T'is waarheyt. ^{+16.17.}

C. Dat Godt almachtigh is.⁺

G. My ghedencket. ^{+18.}

C. Daar na is bewesen dat het alles gheschieden mach ende ooc geschiet, dat ons blijct by den amlachtigen Gode ghewilt te zijn dat gheschieden sal.

G. Recht ist.

C. Dat Godes wille zy dat de gheloovige hier in Christo sullen genyeten den waren Aflaat van zonden, namentlijck oprechte onderdanigheyt Godes, int laten van't quade ende in't doen van't goede. Ende dit heb ick bewesen uyt ses stucken.

G. Du hebste.

+C. Het eerste stuck was uyten geboden Godes, daar uyt ick betoonde Gods wille sulcx te wesen, ooc dat Calvijn ende Beza selfs sulcx +mede leeren. +Act.Cap.19.20.

G. T'is so gheschiet. +21.

C. Seker, nadien nyemant mach ontkennen dat Godt ons gebiedt volmaackt te wesen: so en mach nyemandt oock ontkennen Godes wille te wesen dat wy't souden zijn: so hy nyet en wilde seggen dat die eenvuldige Godt dubbelt zy ende beveynst: als of ons die beval yet te doen, t'welck zijn wille nyet en ware dat wy doen souden.

G. Dat volcht ende dat waar lasterlijck.

+C. So men oock wilde seggen dat God den geloovigen nyet en wil gheven, t'gene hy henluyden +belooft te gheven: Wie sal nyet moeten +seggen dat Godt een lieger +22. ende bedrieger zy? Voeght dat oock den waren ende getrouwen Gode? +23.

G. O neen, gheen ding minder. +24.

+C. Ist oock de wille Godes nyet om te doen +worden inden geloovigen, t'gene daar toe hy zijnen beminden ende eenigen Sone heeft gegeven inden bitteren doot: Wie +25. sal nyet moeten van manslacht beschuldighen aan zijn lieven Sone den Vader der +26. barmherticheyt ende dat noch dan om ydele saken die hy nyet en wilde doen worden ofte volbrenghen.

G. Het soude moeten zijn.

C. Wilde God dan oock inden gheloovigen nyet volbrengen t'gene, daar toe hyse van eeuwigheyt +heeft vercoren ende gepredestineert: +salmen hem nyet veranderlijc moeten houden in zijn voornemen? Oock strijdigh in hem self van te willen ende +27. nyet te willen dat een selve ding gheschiede? +28.

G. Dat souden men so gewis vanden onveranderlijcken Gode moetren houden, als sulcx +valsch ende lasterlijc is. Hier spraect ghy ooc wat van de toerekentlijke ende ware heyligheyt, +ende vande sekerheyt der vercoornen van hare verkiesinghe. +29.

C. So ist. Seyt dan Godt oock dat hy wil +t'gene zijn wille nyet en is, hoe sal hy +30. waarachtigh mogen zijn? Wie sal Gode nyet moeten houden voor een loghenaar? +31.

G. Dat souden grouwelijcke lasteringen zijn tegen den hooghwaarden Gode.

+C. So soudet mede zijn, indien men wil seggen dat het Godes wille nyet en zy, dat inden geloovigen sal geschieden t'gene hy gebenedijt wel uytdruckelijck +32. begheert ende wenscht dat worden sal. Machmen alle sulcx de Fonteyne der wijsheyt, sonder openbare blasphemie toedichten.

G. Waarlijc neen, geenssins. Dat hebby vast+ bewesen, ooc mede dat den geloovigen geschiet na haar gheloove, dat Christus als Medicus+ der zielen gecomen is om +33. die zielen der geloovigen te genesen, ende dat hyse geneest waarachtelijc, +nyet +34. imputativelijc: geheel, nyet ten halven. +35.

C. So en machmen ooc geenssins lochenen Godes wille te wesen dat de gheloovige hem gebenedijt gehoorsamen sullen na zijnen woorde, nyet ten halven, maar geheelijck int aflaten van alle dat quaadt zy ende in't doen van alle dat goet zy: so men van Gode nyet en wil maken een dubbelt 1 hypocrijt, een valsch 2 bedrieger, + ende tyrannigh 3 moordenaar, 4 veranderlijck, +5 loghenachtigh ende 6 dwaas.+ +1.2.

G. Ick bekenne nu dat alle die daar soude willen seggen Gods wille nyet te zijn, +3.4. dat de gheloovige in Christo waarachtelijck mogen aflaten van zondigen, sulcx +5.6.+

als ghy daar segt, souden moeten opdichten den eenvuldigen, getrouwen, bermhertighen, onveranderlijcken, waarachtighen ende alleen wijsen Gode.

C. Nadien dan onlochbaarlijcken blijkt Gods wille te zijn dat de geloovige hem hier gheheelijck sal gehoorsamen: so en mach nyemant seggen sulck geschieden hier onmogelijc te wesen, sonder openbaarlijck te lochenen de Almoghentheyte Godes.

G. Dat is seker dan seker.

C. Soo ist dan oock sekerder dan seker, dat de gheloovige mensche door Godes genade in Christo pogewassen zijnde, tot zijne volcomen ouderdomme hier inder tijt desen waren Aflaat hebben ende Gode na zijnen gebode oprechtelijck onderdanigh zijn.

G. Dat sluyt in mijnen oogen vast *ende* wel. Ick bedancke dy, der vrundtlijcke onderrichtinge. Ende bidde den waren lieven ghetrouwen *ende* almogenden Vader des Lichts, geve alder goede *gaven*, dat hy door zijnen H. Geest der waarheyt in Christo onsen Heere, onse herten sulcx wil verlichten, dat wy ontwijfelijck t'selve mogen bekennen, met ernst inden geest begheeren, met vast betrouwen benaarstigen ende met vreughden verwerven.

C. Dat wil Godt gewisselijck verleen, u, my ende allen gheloovighen bidders, Amen.

Eynde.

Anno 1580.